

ANALELE ȘTIINȚIFICE
ALE
UNIVERSITĂȚII “ALEXANDRU IOAN CUZA”
DIN IAȘI
(SERIE NOUĂ)

ȘTIINȚE JURIDICE

TOM LXIII

I (bis) - 2017

EDITURA UNIVERSITĂȚII “ALEXANDRU IOAN CUZA”
IAȘI

COLEGIUL DE REDACȚIE

Redactor-șef	Profesor dr. Tudorel TOADER
Director științific	Profesor dr. Carmen Tamara UNGUREANU
Consiliu editorial	Conferențiar dr. Septimiu Vasile PANAINTE Conferențiar dr. Marius Nicolae BALAN Conferențiar dr. Ioana Maria COSTEA
Dezvoltare pagină Web	Ciprian ICHIM

Volumul este un supliment al Analelor, un număr având la bază lucrările Conferinței *Traducerile juridice în cadrul Uniunii Europene*, care s-a desfășurat în perioada 18-19 mai 2017 la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, în cadrul evenimentului „Săptămâna Europeană la UAIC”.

Organizarea Conferinței a fost coordonată de Lector dr. Iulia-Elena Zup și Lector dr. Carmen-Ecaterina Ciobâcă.

Volumul îngrijit de Lector dr. Iulia-Elena Zup și Lector dr. Carmen-Ecaterina Ciobâcă.

ISSN-L 1221-8464

CUPRINS

Cuvânt înainte	V
I. Etica traducerii și activitatea de traducător în cadrul instituțiilor Uniunii Europene	13
MAGDA JEANRENAUD , Câteva reflecții despre etica traducerii	13
VALERIUS M. CIUCĂ , Limba de lucru a Tribunalului Uniunii Europene – de la <i>vernaculum</i> , de la „limba casei”, la <i>vehiculum</i> , la un limbaj cu destinație universală. Alocuțiune de deschidere a Conferinței internaționale <i>Traducerile juridice în cadrul Uniunii Europene</i>	25
RALUCA FENEȘAN , Activitatea de jurist-lingvist în cadrul Curții de Justiție a Uniunii Europene	31
ANA MARIA AGAFIȚEI , Activitatea de traducere în cadrul Comisiei Europene. Cazul Departamentului de limba română din cadrul Direcției Generale Traduceri a Comisiei Europene (DGT)	45
ANDREEA MONICA BULGARU , Traducerea textelor juridice ale Uniunii. Cazul Departamentului de limba română din cadrul Direcției Generale Traduceri a Comisiei Europene (DGT)	53
II. Multiculturalitate și plurilingvism	63
CARMEN-ECATERINA CIOBĂCĂ , Traduction du droit communautaire. Quelques commentaires traductologiques	63
IULIA-ELENA ZUP , Some considerations on the impact of the translation of EU legal texts on the Romanian legal language and legislation	75
ANDREEA HUȚANU , Vielsprachigkeit und das Übersetzen von Rechtstexten: heute und früher	87
SIMONA CATRINEL AVARVAREI/NICOLETA RODICA DOMINTE , A 'cultural turn' perspective upon the mighty triumvirate behind the English legal language and its transposition into Romanian	99
ANA-MARIA GOLDAN , Caracteristicile lexico-semantice ale legislației Uniunii Europene	117
III. Provocările traducerii textului juridic.....	129
IOANA MARIA COSTEA , Dificultăți terminologice în materia dreptului financiar. Evoluții și pseudo-evoluții	129

CRINA LEON , Provocări ale traducătorului și interpretului juridic de limbă norvegiană.....	139
IONUȚ TUDOR , "Tort law" și corespondențele continental-europene. Dificultăți structurale de traducere	149
ALINA BRUCKNER , Sprachmittlung im DAF Unterricht am Beispiel eines Übersetzungswerkstattes	159

TABLE OF CONTENTS

Foreword	IX
I. The ethics of translation and the translator’s activity within European Union’s institutions	13
MAGDA JEANRENAUD , Some reflections on the ethics of the translation ...	13
VALERIUS M. CIUCĂ , The laboring language of the Court of Justice of the European Union – from vernaculum, from the “court’s language”, towards vehiculum, towards a language with universal purpose. Opening speech at the international conference Legal translations within the European Union	25
RALUCA FENEȘAN , Working as a lawyer-linguist within the Court of Justice of the European Union	31
ANA MARIA AGAFIȚEI , Translation in the European Commission. The case of the Romanian language department of Directorate General for Translation	45
ANDREEA MONICA BULGARU , Translating for Europe: dgt.ro's case	53
II. Multiculturality and multilingualism	63
CARMEN-ECATERINA CIOBĂCĂ , Traduction du droit communautaire. Quelques commentaires traductologiques	63
IULIA-ELENA ZUP , Some considerations on the impact of the translation of EU legal texts on the Romanian legal language and legislation	75
ANDREEA HUȚANU , Vielsprachigkeit und das Übersetzen von Rechtstexten: heute und früher	87
SIMONA CATRINEL AVARVAREI/NICOLETA RODICA DOMINTE , A 'cultural turn' perspective upon the mighty triumvirate behind the English legal language and its transposition into Romanian	99
ANA-MARIA GOLDAN , Lexico-semantic features of the European Union legislation	117
III. Challenges of the legal text’s translation	129
IOANA MARIA COSTEA , Terminological difficulties in the field of financial law. Evolutions and pseudo-evolutions	129
CRINA LEON , Challenges of the Norwegian legal translator and interpreter ..	

	139
IONUȚ TUDOR , “Tort law” and the continental-European correspondences. Structural difficulties of translation	149
ALINA BRUCKNER , Sprachmittlung im DAF Unterricht am Beispiel eines Übersetzungswerkstattes	159

CUVÂNT ÎNAINTE

Prezentul volum este alcătuit din lucrările prezentate în cadrul Conferinței *Traducerile juridice în cadrul Uniunii Europene*, care s-a desfășurat în perioada 18-19 mai 2017 la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, în cadrul evenimentului „Spot mâna Europeană la UAIC”. Astfel, conferința în sine a reprezentat o în fapt o srbătorire din perspectivă academică și juridico-lingvistică a integrării României în Uniunea Europeană, cu 10 ani în urmă. Lucrările prezentate au abordat teme precum procesul de traducere a acquis-ului comunitar și a altor documente în cadrul structurilor Uniunii Europene, instituții și poziții responsabile pentru traducere, cerințele necesare pentru acestea, problemele legate de plurilingvism și barierele lingvistice, tehnologii și proiecte menite a îndepărta neajunsurile. Organizatorii evenimentului și-au propus să aduc în prim plan un proces asiduu, crucial pentru funcționarea Uniunii europene, dar mai puțin perceput la nivelul cetățenilor săi – traducerea și un personaj caracterizat adesea prin modestia, ba chiar prin „invizibilitatea” sa – traducătorul dreptului european.

Problematika propusă a fost analizată din mai multe perspective:

1. din perspectiva teoriei traducerii: Întrebarea care stă la baza demersurilor teoretice este ce este și ce competențe presupune traducerea de texte juridice, care sunt dificultățile care rezultă din eventualele diferențe dintre sistemele juridice și care sunt consecințele aderării la UE din punctul de vedere al intensificării procesului de traducere.

2. din perspectiva profesioniștilor: traducătorii și juriștii lingviști din cadrul instituțiilor UE au prezentat aspecte legate de procedurile de traducere și cerințele necesare ocupării unor astfel de poziții în cadrul structurilor UE; managerii de agenții de traducere au prezentat, printre altele, aspecte legate de fenomenul de traducere înainte și după integrarea României în UE.

3. din perspectivă practică: cadre didactice cu experiență în domeniul traducerii de texte juridice și al limbajului juridic au organizat workshop-uri de traducere.

Lucrările conferinței au fost relevante atât pentru specialiștii din domeniu, cât și pentru studenții Facultăților de Drept și Litere, oferind un cadru ideal pentru dezbateri de ordin teoretic și analitic, precum și o

perspectiv multidisciplinar asupra posibilităților de dezvoltare a carierei și asupra tehnicilor de traducere.

Tema conferinței a volumului se încadrează într-un domeniu de cercetare relativ nou, cel al stilului juridic, care a luat o mare amploare în ultimele decenii, mai cu seamă în urma activității de traducere din cadrul Uniunii Europene, devenind obiectul studiilor interdisciplinare (drept comparat, drept comunitar, studii de traductologie și lingvistică). Spre deosebire de traducerea juridică generală, traducerea dreptului european presupune alte provocări și alte abordări, având în vedere, pe de o parte, lipsa culturii juridice specific dreptului național și, pe de altă parte, rigorile impuse traducerilor/terminologiilor/juridicilor-lingvistice prin procesul permanent de standardizare a terminologiei. Din această perspectivă, traducerea dreptului european se constituie ca un sub-domeniu al traducerii juridice generale, ce merită o discuție traductologică aparte. Într-un atare context, ne propunem ca demersul nostru să constituie un punct de plecare pentru cercetări ulterioare în domeniul traductologiei și al dreptului comparat.

Volumul este structurat pe trei teme abordate sistematic în lucrările propuse. În prima parte, *Etica traducerii și activitatea de traducere în cadrul instituțiilor Uniunii Europene*, Magda Jeanrenaud propune o analiză a unui domeniu ce nu a atins încă autonomia necesară pentru a deveni parte a traductologiei, și anume etica traducerii, Valeriu Ciucă pune în discuție folosirea limbii franceze ca „limbă comună de lucru” în cadrul Tribunalului Uniunii Europene, ca *Esperanto juridic*, Raluca Fenean realizează profilul jurist-lingvistului, Ana Maria Agafitei prezintă activitatea de traducere în cadrul Departamentului de limbă română al Direcției Generale Traduceri (DGT) a Comisiei Europene, tipurile de documente traduse și instrumentele de lucru, Andreea Monica Bulgaru pune în lumină funcționarea multilingvității instituțiilor UE și provocările acestora din perspectiva traducerilor.

A doua parte a volumului propune o abordare a traducerilor textelor juridice din perspectiva studiilor culturale, urmărind impactul asupra evoluției lingvistice și legislative: Carmen Ecaterina Ciobâc analizează specificul traducerii legislative europene prin comparație cu specificul traducerii juridice generale, Iulia Elena Zuptrasează unele caracteristici ale stilului juridic european și evaluează impactul traducerilor textelor juridice UE asupra stilului juridic și legislativei românești, Andreea

Hu anu urm re te s identifice puncte comune între maniera Monarhiei Habsburgice i a cea a Uniunii Europene de abordare a multilingvismului, aducând în discuție și conceptul de egalitate, Simona Catrinel Avarvarei și Nicoleta Rodica Dominte analizeaz efectele *transform rii culturale* în cadrul arhitecturii multiculturale, pornind de la opinia lui Legrand, care sus ine c mo tenirea juridic este înr d cinat în tradi iile na ionale inedite i caracteristice, Ana-Maria Goldan î i propune eviden ierea modului de îndeplinire a standardelor de identificare a câmpurilor semantice i terminologice adecvate, precum și de înțelegere clar a tonului general i a mesajului transmis, cu referire la traducerea textelor Uniunii Europene în limba român .

Ultima parte a volumului con ine analize ale unor provoc ri ale traducerii textelor juridice: Ioana Maria Costea subliniaz rolul modelator i modificador al intervențiilor normative europene în materia dreptului financiar prin analiza unor aspecte din sfera dreptului bugetar, a dreptului fiscal i a paralelismului terminologic, Crina Leon prezint provoc rile traduc torului sau interpretului de norvegian în contextul lipsei unui limbaj standard, Ionu Tudor atrage aten ia asupra necesit ii investig rii con inutului conceptului în cadrul traducerii textului juridic, oferind exemple din limba englez , Alina Bruckner subliniaz importan a traducerilor în cadrul cursului de limb str in din perspectiva metodei comunicative de predare a limbilor str ine, pornind de la un atelier de traduceri realizat în cadrul unui curs de limb german .

Se cuvine a adresa gratitudinea noastr tuturor celor care au f cut posibil atât organizarea conferin ei, cât i publicarea prezentului volum, în speran a ca demersul nostru s fie primul dintr-o serie pe aceea i tem : domnului rector, prof. dr. Tudorel Toader, domnului Decan al Facult ii de Drept, conf. dr. Septimiu Panainte, doamnei prof. dr. Magda Jeanrenaud, doamnei prof. dr. Rodica Dimitriu, doamnei conf. dr. Ioana Costea, domnului prof. dr. Valerius Ciuc , domnului conf. dr. Marius B lan, doamnei traduc tor Nora Mihalache de la Comisia European . De asemenea, dorim s adres m alese mulțumiri profesioniștilor în domeniul traducerii juridice din cadrul instituțiilor europene, care ne-au onorat cu prezența lor, expunându-ne experiența relevantă pe care o dețin: Raluca Fene an, jurist-lingvist în cadrul Curții de Justiție a Uniunii Europene, precum i Ana-Maria Agafiței și Andreea Monica Bulgaru, ambele

traduc toare în cadrul Direcției Generale Traduceri din cadrul Comisiei Europene. Ne propunem ca această întâlnire a specialiștilor din domeniul dreptului comparat și al teoriei traducerii, pe de o parte, și a practicienilor traducerii, pe de cealaltă parte, să devină prima dintr-un ir întreg de comunicări care să pună bazele unei frumoase tradiții.

Iulia-Elena Zup, Carmen-Ecaterina Ciobâc

FOREWORD

This volume includes the papers presented at the conference *Legal Translations within the European Union*, held between 18-19 May 2017 at the „Alexandru Ioan Cuza University” in Iași, on the occasion of the “European Week at the UAIC”. The conference was a celebration, from an academic, legal and linguistic perspective, of Romania’s integration within the European Union, 10 years ago. The presentations featured topics such as the translation of the Community *acquis* and of other documents at the various bodies of the European Union, translation institutions and translation jobs, the requirements for such jobs, issues related to plurilingualism and to linguistic obstacles, projects and technologies meant to solve the existing issues. The organizers of the event aimed to focus on translation – a tireless and crucial process for the very functioning of the European Union, but which is, nevertheless, less tangible to European citizens and on a figure often characterized by modesty, even by “invisibility” – the translator of European law.

The proposed topic has been analyzed from several perspectives:

1. from the perspective of translation theory: The questions on which all theoretical approaches are based are: what is legal translation and what skills does it require? what are the difficulties in legal translation? what are the translation difficulties that stem from the differences between the various legal systems? what are the consequences of Romania’s accession to the EU, taking into account the intensification of the translation process?

2. from the perspective of translation professionals: translators and lawyer-linguists working for the EU institutions have presented several aspects referring to translation protocols and the existing job requirements within the EU structures; managers of translation agencies have emphasized, among other things, aspects regarding the translation process before and after Romania’s joining the EU.

3. from a practical perspective: teachers with experience in the field of legal translation and legal language have organized translation workshops.

The conference presentations have proven to be relevant for the specialists in the legal field and the translation field, but also for the students of the Faculty of Law and the Faculty of Letters, offering an ideal

framework for theoretical and analytical debates, as well as a multidisciplinary perspective on the translation techniques.

The conference topic, which is also the topic of this volume, belongs to a relatively new field of research: legal style, which has become of importance during the last decades, in particular due to the translation activity within the European Union. It has become the object of interdisciplinary studies (compared law, European law, translation and linguistic studies). As opposed to the general legal translation, the translation of European law involves different challenges and approaches, taking into account, on the one hand, the lack of culture-bound legal terms specific to national law systems and, on the other hand, the rigor requested from translators/terminologists/lawyers-linguists, through the permanent process of terminology standardization. From this perspective, the translation of European law becomes a sub-field of general legal translation, deserving a separate discussion in the field of translation studies. Taking into account this context, we hope that our approach will serve as a starting point for further research in the fields of translation studies and compared law.

The volume is structured according to the three topics systematically discussed during the conference. In the first part, *The Ethics of Translation and the Translator's Activity within European Union's Institutions*, Magda Jeanrenaud presents a field that has not yet reached the necessary autonomy to become part of translation studies, namely the ethics of translation; Valerius Ciuc analyzes the use of French as the “common working language” within the Court of Justice of the European Union, as a sort of legal *Esperanto*; Raluca Fenean draws the profile of a lawyer-linguist; Ana Maria Agafiei talks about the translation activity within the Romanian language department of the Directorate General for Translation (DGT) of the European Commission, the types of documents which are translated and the working tools; Andreea Monica Bulgaru emphasizes the multilingual functioning of EU institutions and its challenges from the translation perspective.

The second part of the volume represents an approach of legal translation from the perspective of cultural studies, focusing on the impact of culture on the evolution of linguistics and the legal systems: Carmen Ecaterina Ciobăc analyzes the particularities of the translation of European law, in comparison with the particularities of general legal translation; Iulia

Elena Zup presents certain features of the European legal style and assesses the impact of EU legal translation on the legal style and the Romanian legislation; Andreea Hu anu aims at identifying common grounds between the manner of approaching multilingualism of the Hapsburg Monarchy, on the one hand, and of the European Union, on the other hand, calling into question the concept of equality; Simona Catrinel Avarvarei and Nicoleta Rodica Dominte analyze the effects of the *cultural turn* within the multicultural architecture, starting with Legrand's opinion, according to which the legal heritage is rooted in new and specific national traditions; Ana-Maria Goldan aims at identifying the right way of applying the standards in order to detect the appropriate semantic and terminological fields, as well as in order to clearly understand the general tone and the message conveyed, based on the translation of European law into Romanian.

The last part of the volume includes analyses of certain challenges specific to legal translation: Ioana Maria Costea underlines the modelling and modifying role of European normative interventions in the field of financial law, through the analysis of certain aspects specific to budgetary law, to fiscal law and from the perspective of terminological parallelism, Crina Leon presents the difficulties faced by the translator or interpreter of Norwegian, taking into account the fact that there is no standardized language, Ionuț Tudor draws attention to the need of investigating the content of the concept during legal translation, offering examples from the English language, Alina Bruckner emphasizes the importance of translations during foreign language courses, from the perspective of the communicative methods of teaching foreign languages, starting from a translation workshop held during a German language course.

We would like to express our gratitude to all those who have contributed to the organization of the conference and to the publication of this volume, hoping that our endeavor will be the first from a series focusing on the same topic: the rector of our University, professor Tudorel Toader, the Dean of the Faculty of Law, associate professor Septimiu Panainte, professor Magda Jeanrenaud, professor Rodica Dimitriu, associate professor Ioana Costea, professor Valerius Ciuc , associate professor Marius B lan, translator Nora Mihalache from the European Commission. We would also like to address special thanks to the professionals working within the institutions of the European Union, who have honored us with their presence

and who have exposed their vast experience in the field of legal translation: Raluca Fenean, lawyer-linguist within the Court of Justice of the European Union, as well as Ana-Maria Agafitei and Andreea Monica Bulgaru, translators within the Directorate General for Translation of the European Commission. We hope that this meeting of specialists from the fields of compared law and translation theory, on the one hand, and of translation professionals, on the other hand, will become the first of a long series of events, laying the groundwork for a beautiful tradition.

Iulia-Elena Zup, Carmen-Ecaterina Ciobac

CÂTEVA REFLECȚII DESPRE ETICA TRADUCERII

SOME REFLECTIONS ON THE ETHICS OF THE TRANSLATION

MAGDA JEANRENAUD¹

Rezumat: În prezenta lucrare, autoarea analizează câteva dintre problemele referitoare la traducerea textelor specializate, punându-le în legătură cu etica traducerii, un domeniu analitic care nu s-a dezvoltat pe deplin și care nu a atins autonomia necesară pentru a deveni parte a traductologiei, deși volumul de texte specializate care sunt traduse în diferite limbi crește de la o zi la alta.

Cuvinte-cheie: conector, etica traducerii, limbaj specializat, traducere, text juridic, text filozofic

Abstract: In this paper, the author explores some of the problems related to the translation of specialized texts and tries to connect them with the ethics of translation, an analytical domain which is nowadays not entirely developed, nor has it reached the necessary autonomy to become part of Translation Studies, although the quantity of specialized texts which are translated in different languages is increasing every day.

Key words: connector, translation ethics, specialized language, translation, legal text, philosophical text

Mă bucur că am ocazia să vă urez un călduros bun venit în Universitatea noastră și în cadrul acestei Conferințe dedicate Traducerilor juridice. Mă simt deosebit de onorată să particip la deschiderea acestei Conferințe și, cu această ocazie, le mulțumesc organizatoarelor pentru invitația pe care mi-au adresat-o.

Cum ați putut observa din Programul Conferinței dumneavoastră, eu vin din Facultatea de Litere, de altfel, ca și organizatoarele Conferinței dumneavoastră, care s-au numărat printre cele mai strălucite studente ale Facultății noastre. De mulți ani, predau aproape exclusiv în cadrul Specializărilor de Traducere și Interpretare și Masteratului de Traducere și

¹ Profesor univ. dr., Facultatea de Litere, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, mjeanrenaud@hotmail.com

Terminologie, cursul de Traductologie. Deși am tradus peste 20 de volume, toate încadrate în ceea ce se numește, în Franța, discursul științelor umane (filozofie, lingvistică, filozofia limbajului, semiologie, teoria culturii, dar și, desigur, traductologie), nu mă consider specializată în Traducerea discursului juridic, care este un domeniu aparte, de un foarte înalt grad de dificultate. Atât specializarea în Traducere și Interpretare, nivelul Licență, cât și Masteratul Traducere și Terminologie, care s-au dezvoltat foarte mult în ultimul deceniu, cuprind, în planul lor de învățământ, multe ore, curs și seminar, de Terminologie și Limbaje specializate. Odată cu încheierea procesului Bologna și cu trecerea la trei ani la nivelul Licență, au trebuit „sacrificate” un număr de materii care contribuiau totuși la formarea viitorilor traducători, precum Introducerile în cultura limbilor de studiu și puținele ore ce erau dedicate anterior unor Introduceri în literatura respectivelor limbi. Situația aceasta nu este specifică spațiului românesc, ci întregii Europe. Am citit de curând un text semnat de Jean-René Ladmiral², unul dintre cei mai renumiți traductologi și traducători contemporani, unde autorul deplângea subțierea, până la dispariție, a orelor de curs și seminar alocate unei „formări fundamentale”, cum spunea el, a studenților, adică culturii lor generale. Filierile de „traducere specializată”, mai constata el, nu mai beneficiază de această formare fundamentală, privită astăzi ca un fel de digresiune, de deturnare, dacă nu chiar de deviere de la „obiectivele” lor explicite. Or, insista el, această formare fundamentală în cadrul specializării constituie de fapt, exprimat în „termeni economici”, ceea ce se cheamă „o investiție” pe termen lung, a cărei urgență i se pare tot mai mare, mai ales în zilele noastre, când se poate constata, în întreg spațiul european, o diminuare deosebit de îngrijorătoare a ceea ce teoria interpretativă a traducerii numește „bagajul cognitiv” al traducătorului.

În urmă cu câțiva ani am scris un studiu amplu³ privitor la modul cum s-a transpus în limba română o faimoasă declarație a președintelui Franței în momentul foarte încordat al crizei irakiene. Ne amintim că, la începutul anului 2003, chestiunea irakiană tensionase atmosfera internațională, la „Scrisoarea celor opt” țări care-și manifestau solidaritatea

² J.-R., Ladmiral, „Traduction philosophique et traduction spécialisée, même combat?”, *Synergies*, nr. 2, 2010, p. 11-30.

³ Pentru o analiză extinsă a acestei tematici, a se vedea Magda Jeanrenaud, *Universaliile traducerii. Studii de traductologie*, col. „Collegium”, Editura Polirom, Iași/București, 2006.

cu poziția Washington-ului, adăugându-se, sub numele de „grupul de la Vilnius”, alte țări din Europa ex-comunistă, candidate la intrarea în NATO, inclusiv România și Bulgaria. Elaborată de cinci țări care făceau parte din Uniunea Europeană, scrisoarea privind „afacerea irakiană”, care a declanșat ceea ce s-a numit „mini-criza” din interiorul crizei irakiene, a fost semnată de trei țări, Polonia, Ungaria și Republica Cehă, iar declarația de la Vilnius implica cinci țări candidate, cele trei țări baltice, Slovenia și Slovacia, dintre care două țări a căror candidatură fusese amânată, România și Bulgaria, și alte trei țări, Croația, Macedonia și Albania, care nu aveau statutul de candidate. Această situație a provocat, luni 17 februarie 2003, reacția președintelui de atunci al Franței, Jacques Chirac, care a făcut, în cadrul unei conferințe de presă, o sumă de declarații destul de tăioase, dar respectând cu strictețe codurile diplomatice, la adresa celor care, deși candidați la intrarea în Uniunea Europeană, au ales concomitent, atunci când și-au exprimat opțiunea transatlantică, să deschidă o fisură în unitatea europeană. Cum era de așteptat, discursul lui Jacques Chirac a fost comentat pe larg și în presa românească. Spun comentată, însă mai întâi a fost tradusă. Iar traducerea sau, mai degrabă, traducerile, pentru că aproape fiecare ziar (ca și fiecare post de televiziune) a publicat propria versiune a frazelor lui Chirac privind solidarizarea României la poziția transatlantică, spun multe despre o meserie, cea de traducător, care nu încetează, aici și aiurea, să-și caute repere morale, complementare celor profesionale. Președintele Franței vorbea, în luarea sa de poziție, despre țările candidate, care „se sont comportés avec une certaine légèreté”, dovedind că nu au avut un comportament „bien responsable”, nici „très bien élevé”, și că au ratat astfel „une bonne occasion de se taire”.

Jacques Chirac răspundea astfel la întrebarea care îi cerea să explice de ce face o diferență între ceea ce-și puteau permite, pe de o parte, acele țări recent admise în Uniunea Europeană care se alăturaseră celor opt țări semnatare ale scrisorilor, și, pe de alta, țările candidate, a căror atitudine, deși similară cu aceea a celorlalte, nu apărea ca fiind la fel de îndreptățită în viziunea sa. Președintele Franței și-a clarificat deîndată propriile afirmații, arătând explicit că altele sunt îndatoririle celui care cere să intre într-o familie, față de cel ce face deja parte din ea.

Din punctul de vedere al organizării discursului, replica lui Chirac era perfect structurată: coerența semantică era omogenă, argumentația logică, registrul de limbaj respectat de la un capăt la altul. Logica discursivă

se susține pe întreg parcursul micii sale expuneri, implicitul și explicitul formând un ansamblu riguros: există un număr de țări candidate la intrarea în Uniunea Europeană; intrarea în Uniunea Europeană presupune un minimum de considerație pentru ceilalți parteneri; respectul necesar bunei funcționări a oricărei Uniuni implică o consultare minimală înainte de luarea oricărei decizii; încălcarea acestor norme elementare pentru buna coabitare denota un comportament care nu era foarte responsabil și, în orice caz, nu al cuiva care este bine crescut. Urma apoi argumentația asupra diferenței dintre țările membre și țările candidate, axată pe logica dicotomiei înăuntru – afară: cei dinăuntru unei familii au niște drepturi, pe care nu le au cei dinafară, de vreme ce sunt în afară; nu se cade, când bați la o ușă, să pretinzi, înainte de ți se fi deschis acea ușă, că ai avea niște drepturi; iar cine încalcă regulile de bună-creștere nu este nici cuviincios, nici chibzuit. Registrul acestei povestiri moralizatoare rămânea, de la un capăt la altul, uniform centrat pe istoria, ancestrală, a funcționării familiei. Pentru cel ce își propune să traducă acest text în deplinul respect al eticii și deontologiei profesionale, acestea sunt elementele ce trebuiau redată în limba țintă, oricare va fi fost ea. Textul este așadar de factură argumentativă: are o temă, aceea că o uniune, o asociație funcționează în virtutea unor reguli, a unui cod acceptat de membrii săi și care se întemeiază în primul rând pe solidaritate și respect reciproc. Tema este apoi dezvoltată printr-o înlănțuire de argumente ce organizează demonstrația, proiectând-o în registrul moralizator prin trimiterea la modelul familiei, pe două niveluri: coerența semantică a textului se coagulează la nivelul axiomei care așază în mod implicit semnul identității între Uniunea Europeană și familie, și de aici decurge și coerența argumentației, care explicitează acest implicit în registrul regulilor comportamentale: este și ceea ce trebuie să se regăsească în versiunea tradusă.

Am analizat pe larg în studiul meu de atunci versiunile românești ale extraselor din respectiva conferință de presă din presa centrală și unele ziare locale pentru a constata că majoritatea acumula erorile de traducere atât ale lexicului, cât și registrului de limbă potrivit unui asemenea text. Doar câteva exemple: „*Declarația de la Vilnius a arătat că țările semnatare sunt prost crescute și, în același timp, inconștiente*” (*Curentul*, miercuri 19 februarie 2003) – greu de imaginat ca președintele unei țări europene – și încă a uneia cu o mare tradiție în mânăuirea retoricii diplomatice, precum cea a Franței – s-ar fi putut exprima astfel! Comportamentul său lingvistic era pe măsura

funcției pe care o avea în statul francez și el selecta registrul potrivit acesteia: președintele Franței spunea așadar *pas très bien élevés et un peu inconscients*: suntem foarte departe de mitocănia brutală a frazei românești...

Recunoaștem, desigur, aici unul din procedeele de traducere descrise de fondatorii traductologiei, J.-P. Vinay și J. Darbelnet⁴: o schimbare radicală a punctului de vedere prin prezentarea într-o lumină negativă a ceea ce era prezentat în original într-o lumină pozitivă, cu consecința unei modificări atât a intenționalității semantice a textului sursă, cât și a celei pragmatice urmărite de textul țintă asupra cititorului român.

În *Evenimentul zilei* (miercuri 19 februarie 2003), *superficialității* îi era preferat un termen ce creează mai curând un nonsens, *neglijența* (prin ce anume atitudinea celor două țări ar fi fost *neglijentă*?).

În *România liberă* (miercuri 19 februarie 2003), Jacques Chirac declara „*Găsesc că România și Bulgaria au fost în mod special superficiale*”: deși poți fi foarte, destul de, oarecum superficial, nu poți fi în mod special superficial...

În *Libertatea* (19 februarie 2003), cele două țări nu mai sunt „*très bien élevés et un peu inconscients*”, ci, de-a dreptul, „*prost crescute și în același timp inconsistente* (sic!)”, iar un Jacques Chirac care declara, în românește, că *poziția lor este oarecum foarte problematică din punct de vedere al Europei*” este implicit transformat într-un agramat.

Din ziarul *Ziua* (miercuri 19 februarie 2003), aflăm că „*România și Bulgaria au fost în mod particular superficiale ...*” și, în registru de mahala, acumulând improprietățile de limbaj, că ele „*se apucă să își dea punctul de vedere*”, culminând cu formula, *a tăcea din gură* (expresie folosită ca atare mai ales la vocativ).

Problematika europeană este astfel transpusă, printr-o teribilă neînțelegere, într-un registru specific statelor-națiune ale secolului al XIX-lea, cu întreaga coloratură a raporturilor de forță, departe de organismul european ce se vrea beneficiarul relațiilor democratice bazate pe consultare, negociere și solidaritate. Izotopia de bază a textului sursă, tema *simbolică* a codului familiei, este sistematic trădată și deplasată în cea a relațiilor de tip colonialist, și, la limită, de inferioritate-superioritate, și definitiv înlocuită cu cea a orgoliului național rănit.

⁴ J.-P. Vinay și J. Darbelnet, *Stylistique comparée du français et de l'anglais. Méthode de traduction*, Didier, Paris, 1977 (1958).

Erorile de apreciere a tonului și registrului potrivit par, din păcate, a constitui o constantă în traducerea românești de acest tip: să ne amintim traducerea consecutivă a discursului președintelui Bush de la București, în noiembrie 2002, când interpretul de conferință, după ce glosase, într-o variantă devenită celebră, despre militarii ce urmau să acționeze *șold la șold* (pentru *umăr la umăr*) cu forțele NATO, s-a trezit vorbind, cu balcanică familiaritate și, desigur, în numele președintelui Bush, despre *nevastă-mea Laura*. Aceste erori de registru par a depăși problematica strictă a traductologiei și spun multe nu doar despre starea limbii, ci și, poate, a societății române.

Identitatea traducătorului presupune asimilarea principiului interculturalității, fie chiar și numai ca ipoteză de lucru, așa cum l-a definit Pym: „traducătorul este intercultural în sensul în care spațiul traducerii – munca traducătorului – se situează la intersecțiile dintre culturi și nu în sânul unei culturi unice”⁵. Ipoteză de lucru sau, mai degrabă, deziderat etic, pentru că, dacă nimeni nu poate oferi rețete infailibile pentru dobândirea acestui profil, el trebuie să constituie idealul, modelul spre care traducătorul năzuiește: de aceea cred că programele de studiu ale secțiilor de traductologie ar trebui să ofere materii precum *Studiile culturale și Critica și evaluarea traducerilor*.

Spre sfârșitul aceluiași an 2003, o altă traducere avea să provoace o mulțime de controverse. De data aceasta originalul traducerii incriminate fusese formulat în engleză: este vorba de *Raportul de țară* din 2003, unde, la punctul 2.4 din evaluarea generală se spunea că:

Romania can be considered as a functioning market economy once the good progress made has continued decisively.

Față de formula ce consacra statutul Bulgariei, și care afirma, fără nici o ambiguitate, într-o propoziție simplă, că *Bulgaria is a functioning market economy*, fraza alcătuită din două părți legate de conectorul *once*, a cărei semantică este complexă, avea să dezlănțuie nenumărate controverse. Fraza conține într-adevăr o sumă de ambiguități legate nu doar de sensurile lui *once*, dar și de corelarea prezentului din principală cu timpul *Present Perfect* utilizat în propoziția secundară, care indică o acțiune ce a început în

⁵A. Pym, *Pour une éthique de traducteur*, Artois Presses Université / Presses de l'Université d'Ottawa, Arras, 1997, p. 14, traducerea în limba română ne aparține.

trecut și nu s-a încheiat încă în momentul enunțării. Polemica, care spune mult despre rolul și insuficiența recunoașterea a statutului traducătorilor, a izbucnit în spațiul românesc, deși traducerea oficială a Delegației Comisiei Europene în România a documentului (5 noiembrie 2003) cuprinzând concluziile *Raportului de țară* conține următoarea variantă a frazei, care ar fi trebuit, în principiu, să reprezinte și forma *oficială* a textului, singura ce ar fi trebuit diseminată prin intermediul presei, care s-a grăbit însă să producă alte și alte, multe, foarte multe versiuni ale frazei cu pricina:

România poate fi considerată o economie de piață funcțională din momentul în care progresele deosebite înregistrate până acum vor fi continuate în mod decisiv.

Diversele interpretări ale conținutului frazei, care au alimentat acerbe înfruntări în planul politic, au fost pe deplin îndreptățite, ele făcând parte din jocul politic, unde ar fi trebuit să și rămână cantonate: mai puțin îndreptățite au fost însă versiunile *traduse* ale acestei fraze care încercau în și prin *traducere* să determine o poziționare de o parte sau alta a eșichierului politic, punând la grea încercare angajamentul traducătorului vizavi de responsabilitatea specifică propriei profesii. *Retraducerile* din presă au devenit niște indicii infailibile ale profilului ziarului care le publica, pentru că traducerea reflecta linia politică a acestuia. Cantitatea considerabilă de variante publicate denota însă și o gravă criză de încredere în traducători, lipsa conștiinței publice a existenței acestei profesii, cât și lipsa de responsabilitate a unor (pseudo)traducători vizavi de „obiectul” muncii lor.

Conectorul *once* (*din momentul în care*) a fost transpus, antrenând serioase distorsionări ale conținutului frazei, în diverse feluri: *cu condiția să, când, o dată cu, pe măsură ce, dacă*, culminând cu *numai dacă* etc.

1. *România poate fi considerată o economie de piață funcțională, cu condiția să continue hotărât bunele progrese făcute.*

2. *România poate fi considerată ca economie de piață funcțională când bunele progrese realizate vor fi continuate decisiv.*

Transformarea lui *once* în *conjunție temporală* și *utilizarea viitorului* în propoziția secundară modifica în totalitate raporturile logice ale frazei și instaura o *fractură* între prezent și viitor, contrazicând semantismul *Present Perfect*-ului englez.

3. *Romania va avea economie de piață funcțională dacă va continua reforma într-un ritm susținut.*

4. *Romania poate fi considerată ca economie de piață funcțională numai dacă progresele făcute vor fi continuate în mod decisiv.*

Conjuncția *once* nu introduce o propoziție condițională; față de *when, când*, ea vehiculează simultaneitatea celor două acțiuni pe care le asociază. Cum acțiunea din propoziția secundară este la *Present Perfect*, demarată la un moment nespecificat din trecut, ea înglobează acțiunea principalei, căreia îi conferă oarecum semantismul *certitudinii*, ca un soi de perfidă contrapondere la verbul modal ce transportă un semantism dubitativ (*can be considered / poate fi considerată*). Cum acțiunea secundarei este dată, prin utilizarea *Present Perfect*-ului, ca fiind certă, deja începută, ancorată în trecut și continuată în prezent și viitor, aceasta învăluie, prin intermediul conectorului *once*, și acțiunea principalei, care, chiar dacă potențială, câștigă în veridicitate. Secundara nu pune o condiție principalei, ci, dimpotrivă, în această meșteșugită construcție, îi conferă stabilitate și autenticitate. Construcția alambicată a frazei originale poate fi pusă nu doar pe seama intenției de a prezenta dintr-o perspectivă pozitivă (nivelul enunțării) un conținut potențial negativ (nivelul enunțului), ci și a unei duble izotopii, a două niveluri de sens, în egală măsură constitutive mesajului pe care-l transmite ea (fr. *dès lors que*; germ., *sofern*).

Etica actului traductiv presupune fără doar și poate respectarea principiului după care identitatea traducerii se alcătuiește pe seama contactului dintre culturi. Chiar dacă Henri Meschonnic crede ca ar fi un vechi joc de societate să te întrebi din când în când dacă traducerea este știință sau artă⁶, ea presupune, pentru a se realiza, măiestria precisă a unui anumit tip de exactitate: traducerea este și trebuie să rămână un spațiu al tranzacțiilor între culturi și, în acest sens, ea este o *artă exactă*⁷.

În ultima perioadă două „evenimente” traductologice au demonstrat că lipsa acelei *Bildung* de care vorbeam mai sus, incapacitatea unor traducători de a sesiza toate dificultățile a ceea ce se poate numi traducerea culturii pot antrena grave perturbări în transmiterea mesajului dintr-o limbă / cultură în alta. Ele mai demonstrează și că este vorba de niște curențe ale

⁶ H. Meschonnic, *Poétique du traduire*, Verdier, Paris, 1999, p. 18.

⁷ G. Steiner, *Passions impunies*, traducere din limba engleză de Pierre-Emmanuel Dauzat și Louis Évrard, Gallimard, Paris, 1997, p. 181.

întreg sistemului european de formare a traducătorilor. Un mare *site* de vânzări de haine, aparținând firmei Carrefour a oferit copiilor costume de deghizare, denumite, în franceză, „*Déguisement historique d'enfant déporté, deuxième guerre mondiale*”. Indignarea cumpărătorilor francezi a fost uriașă, obligând firma să retragă imediat oferta și să înceapă o anchetă privind traducerea: de fapt, traducătorii pur și simplu transpuseseră literal „deported children” în „enfant déporté”. Or, cel care cunoaște istoria persecuțiilor naziste dinainte și din timpul celui de-al doilea război mondial, știe că englezii, neparticipând la deportările spre lagărele de concentrare, utilizau termenul *deported* pentru evacuarea populației civile din calea bombardamentelor, în timp ce în Franța, termenul *déporté* avea legătură cu evreii deportați în lagărele de exterminare.

În faza finală a campaniei electorale din Franța, înainte de turul al doilea al alegerilor prezidențiale, încheiate, pe 7 mai 2017, cu alegerea lui Emmanuel Macron ca președinte al Republicii Franceze, acesta a primit un mesaj video de susținere din partea fostului președinte american Barack Obama. Mesajul, alcătuit din câteva propoziții scurte și clare de simpatie, care, cum se și cuvenea, nu intrau în amănuntele programului de guvernare al candidatului francez, pomenea despre faptul că acesta era un apărător al „*liberal values*”⁸. Tradusă în franceză literal de echipa de traducători ai candidatului Emmanuel Macron („*il a défendu des valeurs libérales*”), care s-au dovedit incapabili să sesizeze diferențele culturale și, în consecință, aria semantică diferită a celor doi termeni considerați de ei ca fiind echivalenți (cum ar putea fi probabil considerați dacă ar fi vorba de transpunerea lor în limba română), sintagma *valeurs libérales* transmitea unui electorat francez total neimpresionat, ideea unui comportament generos (ca în expresia *main libérale*), tolerant și, la limită, libertar (cf. *Dex*: partizan al libertății absolute, anarhist), cu alte cuvinte, înclinația spre unele moravuri destul de laxe. Contrasensul, atât lingvistic, pentru că decurgea din ideea (utopică) a suprapunerii perfecte a sistemelor semantice a două limbi, cât și cultural, termenii acoperind o arie conceptuală diferită de o parte și alta a oceanului

⁸ „He has stood up for **liberal values**, he put forward a vision for the important role that France plays in Europe and around the world, and he is committed to a better future for the French people”., cf. *Slate*, <http://www.slate.fr/story/145020/macron-obama-video-soutien>

Atlantic, a fost imediat sesizat (și comentat pe larg) în presa franceză⁹, iar scriitorul și economistul bilingv de origine americană Guy Sorman, a reperat de îndată nereușita (și periculoasa) traducere prin calc și a explicat că acele *liberal values* ar fi trebuit transpuse în franceză prin *valeurs progressistes*.

Lipsa unei deontologii a meseriei de traducător poate astfel duce la decizii iresponsabile și, la limită, la nonsensuri precum cel dintr-o hotărâre a Guvernului României, publicată în Monitorul oficial în 2010, și care vorbea nici mai mult nici mai puțin decât despre *Controlul Statului Portului*, transpunere literală, probabil rezultată din utilizarea unor motoare de traducere automată, a formulei *Port State Control*, adică *Autoritatea portuară de control*: în cazul acesta s-a ignorat însăși funcționarea sintactică diferită a limbilor analitice și a celor sintetice.

Ca și în cazul textului de factură filozofică, actul traducerii textului juridic pare a cuprinde în sine o contradicție ce ascunde un soi de „profanare” a însăși intenționalității textului, adică transmiterea unor conținuturi universale. Jean-René Ladmiral¹⁰, cunoscutul traducător al lui Adorno și Habermas în limba franceză, vede în *traducerea* filozofiei un „scandal”, un gest aproape obscen, ce aduce atingere înseși Rațiunii, în măsura în care posibilitatea traducerii necesită operațiuni ce disociază „semnificații conceptuale ai filozofiei [...] de semnificații [...] limbii uzuale, pentru a le asigura ulterior «reîncarnarea» în alți semnificați, semnificați străini, ai limbii de sosire sau «limbii țintă», în care este tradus textul”¹¹. Scandalul ar fi, susține el, chiar unul dublu: pe de o parte, acest discurs care vizează exprimarea unei Rațiuni universalizante nu poate evita „particularismul istoric și cultural al tradițiilor naționale” și, pe de alta, el se vede obligat la a se încarna în „accidentele lingvistice, pe drept cuvânt denumite «idiomatice», ale limbilor naturale”. Traducerea scoate astfel la iveală, într-un apăsător registru al deriziunii, tensiunea internă din proiectul universalizant al raționalității filozofice, constrâns să accepte a fi transpus în

⁹ Cf. și <http://www.gqmagazine.fr/pop-culture/news/articles/une-erreur-dans-la-traduction-de-la-video-de-barack-obama-en-soutien-a-emmanuel-macron/52717>

¹⁰ J.-R. Ladmiral, “Principes philosophiques de la traduction”, in *Encyclopédie philosophique universelle*, ed. coord. de André Jacob, vol. IV, PUF, Paris, 1998, pp. 977-994.

¹¹ J.-R. Ladmiral, “Pour une philosophie de la traduction”, in *Revue de métaphysique et de morale. La traduction philosophique*, nr. 1, Armand Colin, Paris, 1989, p. 6.

semnificații unei limbi¹². Tot astfel, dar poate într-o măsură și mai mare, traducerea textului juridic pune la grea încercare nu doar capacitatea traducătorului de a practica transcodajele, ci și de a descifra contextele necesitând o „conversiune” a conținuturilor de tradus. În traducerea textului juridic nu te poți baza pe șansa unui Cristofor Columb: se spune că el ar fi descoperit America datorită unei traduceri, însă o traducere fără conversiune, milele arabe ce estimau circumferința Pământului, dar care erau de fapt cu un sfert mai mari, fiind echivalate direct în mile italiene, distanțele de parcurs părăndu-i-se astfel pe măsura forțelor sale¹³.

Revenind la opiniile exprimate de Jean-René Ladmiral, cred că Specializările în traducere ar avea enorm de câștigat în profesionalizarea studenților dacă, privilegiind investiția pe termen lung de care vorbeam mai sus, ar alocă un consistent spațiu, pe de o parte, pentru Etica și deontologia traducerii și, pe de alta, pentru dezvoltarea abilităților în limba maternă, care nu depind doar de bagajul lor lingvistic, ci și de cultura lor generală¹⁴.

Cu speranța că și această problematică va face obiectul Conferinței dumneavoastră, permiteți-mi să vă urez, nu doar în numele meu, ci și al Facultății de Litere, al decanului ei, domnul Ioan Constantin Lihaciu – de altfel, și un redevabil interpret de conferință – mult succes în dezbaterile ce vor urma.

¹² Cf. și Magda Jeanrenaud, „Sur les morales de la traduction”, in J. Richter, C. Zwischenberger, S. Kremmel, K. Spitzl (ed.), *(Neu-)Kompositionen. Aspekte transkultureller Translationswissenschaft*, Fran&Timme Verlag, Berlin, 2016, p. 349-356.

¹³ Episodul este povestit de T.Todorov, *La Conquête de l'Amérique: la question de l'autre*, Seuil, Paris, 1982, p. 38-39.

¹⁴ Magda Jeanrenaud, „Can we speak of a Romanian Tradition in Translation Studies?”, in L. Schippel, C. Zwischenberger (ed.), *Going East: Discovering New and Alternative Traditions in Translation Studies*, Fran&Timme Verlag, Berlin, 2017, p. 21-45.

**LIMBA DE LUCRU A TRIBUNALULUI UNIUNII EUROPENE – DE
LA *VERNACULUM*, DE LA „LIMBA CASEI”, LA *VEHICULUM*, LA
UN LIMBAJ CU DESTINAȚIE UNIVERSALĂ. ALOCUȚIUNE DE
DESCHIDERE A CONFERINȚEI INTERNAȚIONALE
*TRADUCERILE JURIDICE IN CADRUL UNIUNII EUROPENE***

**THE LABORING LANGUAGE OF THE COURT OF JUSTICE OF
THE EUROPEAN UNION – FROM *VERNACULUM*, FROM THE
“COURT’S LANGUAGE”, TOWARDS *VEHICULUM*, TOWARDS A
LANGUAGE WITH UNIVERSAL PURPOSE. OPENING SPEECH
AT THE INTERNATIONAL CONFERENCE *LEGAL
TRANSLATIONS WITHIN THE EUROPEAN UNION***

VALERIUS M. CIUCĂ¹

*Motto: Lingua non semper animi interpret est*²

Rezumat: „Regimul lingvistic al instituțiilor Uniunii se stabilește, fără a aduce atingere dispozițiilor prevăzute de Statutul Curții de Justiție a Uniunii Europene, de către Consiliu, hotărând în unanimitate prin regulamente.” (Tratatul de la Lisabona, art. 342). În același timp există, în virtutea dreptului judiciar comun, o limbă,

¹ Profesor univ. dr., Facultatea de Drept, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, valerius_m_ciuca@yahoo.com

² „Limba nu este întotdeauna tălmăciul sufletului”, Ioan Inocențiu Micu Klein, *Carte de înțelepciune latină. Illustrium poetarum flores (Florile poezilor iluștri)*, Ediție de F. Firan și B. Hâncu, Editura Științifică, București, 1992, pp. 310-311, cu ref. la Ovidius Publius Naso (20 martie, 43 a.Cr., Sulmo-Sulmona, Italia – 18 p.Cr., Tomis-Constanța, Dacia), *Tristia*, Liber II, pp. 310-311: “Crede mihi distant mores a carmine nostro: / Vita verecunda est, musa jocosa, mea est. / Nec liber indicium est animi, sed honesta voluntas / Plurima mulcendis auribus apta refert. / Accius esse atrox, conviva Terentius esset, / Essent pugnaces qui fera bella canunt. / Omne genus scripti gravitate tragoednia vincit, / Haec quoque materiam semper amoris habet.” (Trad.: ”Purtarea mea e una și alta-i poezia, / Viața mi-i onestă dar versul zvăpăiat! (T.N.) / Și cartea mea nu este oglinda unui suflet. / Ea este-o desfătare mai mult pentru urechi. / Astfel, cei care cântă războaie,-ar fi războinici, / Iar Acciu un sălbatic, Terențiu parazit (T.N.) / Nu-i scriere mai gravă decât o tragedie. / Dar tot amorul este subiect în tragedii (T.N.).”

franceza, ce servește drept „limbă comună de lucru”..., „langue de travail et du travail”... o „limbă co-operativă a semnificației sensului comun” ... Este limba lui Moliere sau a lui Voltaire? – Răspunsul este definitiv nu... Este „limba Curții”, însă deseori definită drept o limbă foarte misterioasă, ca o *Esperanto juridică*, spre exemplu ...

Cuvinte-cheie: limba de lucru, Tribunalul Uniunii Europene, limbaj universal, Tratatul de la Lisabona, limbă a semnificației sensului comun, *Esperanto juridic*

Abstract: “The rules governing the languages of the institutions of the Union shall, without prejudice to the provisions contained in the Statute of the Court of Justice of the European Union, be determined by the Council, acting unanimously by means of regulations.” (The Lisbon Treaty, Article 342). By the way, there is, at the same time, by the force of the customary judicial law, a language, the French language, which serves as “laboring common language”..., a “langue de travail et du travail”... a “co-operative language of the common-sense meaning”... Is this language the Moliere’s or Voltaire’s one? – The answer is definitely no... It is the “Court’s language”, only, often defined as a very mysterious language, like a *judicial Esperanto*, for instance ...

Key words: laboring language, EUCJ, universal language, the Lisbon Treaty, language of the common-sense meaning, *judicial Esperanto*

Unul dintre cele mai misterioase concepte juridice ce guvernează opera de comprehensiune a sistemului dual *European-continental law & common law* ca drept numit, prin convenție tacită, „drept european”, este acela de „limbă de lucru” a Curții.

Nu este o „limbă”, cât un limbaj particular, „al casei”, pornind de la un fond primordial, numit, oarecum artificial, non-voltairian, „franceză juridică”, pe canavaua unui lexicon juridic roman, latin, și cu numeroase inserții conceptuale de ordin jurisprudențial de sorginte anglo-saxonă și, de curând, anglo-americană.

Nici sursele primare și nici cele secundare de drept european nu definesc acest fond științific tradițional, *quasi-consuetudinar* european la nivel suprem. Doar cei obișnuiți cu spiritul deseori *esoteric* al fenomenologiei juridice europene întrezăresc aici un *genesis* al unui mod particular de articulare a raționamentelor juridice, unul cu aparențe indigene, europene, dar cu vocație universală.

Ca orice limbaj, „limba de lucru” din pretoriile europene are menirea de-a modela conștiințele juridice ale nomohorilor, ale nomologilor,

dar și ale nomoteților europeni. Limba dreptului european nu se confundă cu sufletul lui, dar îi poate ilustra ipostazele, reperatele, transfigurările.

În acest fel, ilustrat mai sus, numeroasele limbi oficiale europene se pot „topi” în creuzetul lingvistic al *athanorului* judecătorilor comuni europeni. Osmoza conceptuală fiind posibilă face posibilă și rațiunea juridică partajată.

Cred că ar fi potrivit să amintesc aici importanța oricărui limbaj utilizat în comunicare, mai cu seamă în mediile profesionale. Uneori, atât sub aspect științific, dar și moral, spun juriștii, „nu prea vorbim aceeași limbă”... Și au dreptate. Îmi amintesc și acum starea de vanitate pe care o declanșează, quasi-automat, pronunțarea cuvintelor din limba maternă a extraneului, a celuilalt. Este o sursă de emoții colective pozitive chiar și salutul la drapel adresat de șefii de stat străini aflați în vizită oficială. Un „Bună ziua!”, rostit cu mai multă sau mai puțină virtuozitate, are darul de-a răscoli inimile de plăcere. Dar și emoții negative se pot declanșa. Să ne amintim doar de luarea de poziție a unui intelectual de înaltă ținută academică, de un erudit incontestabil, precum Bernard Pivot. A fost suficientă devoalarea sloganului candidaturii Parisului la Jocurile Olimpice din anul 2024, (*Made for sharing*) pentru ocuparea posturii onorabile de oraș-gazdă organizator, că o veritabilă diatribă politico-lingvistică s-a declanșat în sufletul și, apoi, grație jurnalului *Le Figaro*, aceasta a dobândit expresia unei vehemente idiosincrazii la adresa sloganurilor preluate din limbile cu vocație universală...³

³ *Le Figaro*, <http://sport24.lefigaro.fr/jeux-olympiques/jo-2024/actualites/juge-comme-une-insulte-a-la-langue-francaise-le-slogan-des-jo-2024-va-etre-attaque-846496>: Déjà fortement critiqué lorsqu'il avait été dévoilé le slogan de la candidature de Paris, «Made for sharing», va être attaqué par plusieurs associations de défense de la langue française. / Dévoilé début février, le slogan de la candidature de Paris pour les JO 2024, « Made for Sharing » (le comité d'organisation de l'olympiade), avait été accueilli avec beaucoup de scepticisme. Et la fronde ne semble pas prête de s'arrêter. Lorsque qu'il avait été affiché sur la Tour Eiffel, de nombreuses figures publiques s'étaient élevées contre ce slogan (traduire : Fait pour partager en Français). / (...)Bernard Pivot, président du prix Goncourt depuis 2014, en a rajouté une couche :« *Je trouve que ce slogan est une faute, une ânerie, c'est une erreur. C'est une faute contre la langue française qui est une langue olympique, c'est une ânerie car même dans la langue de Shakespeare ce slogan est d'une grande platitude et enfin c'est une erreur car dans leur arrogance les pays anglophones vont trouver normal que les français s'expriment en anglais alors que les pays francophones vont s'étonner, s'indigner que Paris, capitale de la*

Protagonist al celei mai lungi conferințe plenare a judecătorilor din cadrul T.U.E., alături de bunii mei colegi din celelalte 26 de țări membre ale Uniunii Europene, în anul 2008, nu neapărat ca „salvatori” ai limbii de lucru tradiționale, „franceza de Curte” sau, mai bine, „franceza Curții”, am putut observa cum tentativa de introducere a englezei ca limbă operativă asociată sau secundară, sau de rezervă etc. etc. poate tulbura un ideal mai înalt decât acela al facilitării comunicării, și anume, idealul construirii împreună a semnificativului. În viața juridică, mai ales în registrul ei suprem, judiciar, acest din urmă ideal este esențial, quintesențial. Iar, acest fapt trebuie contextualizat, să fim bine înțeleși, în sensul că limba engleză în domeniul juridic este deosebit de bine apreciată, inclusiv de către comparațiștii francezi, sau de cultură juridică formativă franceză, precum Pierre Legrand bunăoară⁴.

Gândind dreptul în termeni jusnaturaliști, am observat, în fața confrăților judecători europeni, dar și în fața nomologilor din „amvoanele” didascalilor, că limbile vernaculare (de comunicare simplă, nu „limbi ale altarelor”, limbi sacralizate prin sensuri arhetipale, cum este acela al oricărei limbi materne), ei bine, limbile vernaculare servesc, cu predilecție, anumite dimensiuni ale spiritului, rareori, totalitatea lor. Astăzi, sunt aproape truisme aceste semne ale echivalenței, precum, *exempli gratia* : engleza (simplă și plurisemantică) = limba narațiunii, a romanului; franceza = categorială și clară = limba rațiunii juridice, a justiției, a dreptului; italiana, limba muzicii belcanto și a operetei; germana, limba filosofiei, a subcategoriilor

francophonie fasse la courbette devant la langue qui n'est pas seulement celle de Shakespeare mais celle de Donald Trump”, site vizitat, 23.VIII.2017.

⁴ A se vedea, în acest sens, P. Legrand, *Dreptul comparat*, Traducere și cuvânt înainte de R. Bercea, Editura Lumina Lex, București, 2001, pp. 9-10 : „De aceea, nu prin hazard dreptul englez, acela pe care în frecvențăm noi, emancipat de sistem și de regulă, concret și pragmatic, tributar uceniciei ca sursă a regularității și a concordanței practicilor, s-a construit în țara lui J. St. Mill și a lui H. Spencer, care nu este nici țara lui Descartes, nici cea a lui Kant. Și nu e o coincidență că în regiunile guvernate de *common law* găsim nu planul peisagistic al grădinilor lui Le Nôtre, spații de ordine și armonie care privilegiază «simetria monumentală a perspectivei» și care devin «traducerea elegantă și rafinată a unui absolutism regal care pretinde să comande naturii înseși», ci rondourile plate și masivele Gertrude Jekyll, care evită orice efect de geometrie. Eliberat de formalismul francez, «englezul nu realizează aranjamente florale: el face buchete; aceasta înseamnă că florile sunt aranjate în mod mai degrabă impulsiv și că se așează ele însele așa cum pot în vază»”.

metafizice, a reveriei, româna, limba poeziei și, prin poezie, a programelor informatice, a construcțiilor onirice și matematice; limbile semite, limbi ale cronologiei, ale înțelegerii monoteiste și continue a curgescenței timpului și existenței și, prin aceasta, limbi diacronice, limbi ale vieții (Eva...), mai mult decât ale instantaneității politeiste, ale Clipei, ceea ce face ca Biblia și cripto-bibliile să devină chiar manuale de istorie, și, uneori, mai puțin instrumente „vedice”, de învățare a modului de slujire „politeistă” a altarelor sacrificiilor.

În ceea ce mă privește, am trăit, în înaltele pretorii europene, dar și ca simplu *amicus Curiae*, precum în prezent, urmând o solemnă promisiune, cu spiritul și cu sufletul debordând de pasiune pentru franceza juridică, limba de lucru tradițională în rândul judecătorilor, indiferentă care ar fi limba de procedură, unională sau chiar extraunională⁵, numitor comun în deliberări fără interpret, în conferințele plenare și în ședințele de cameră pentru prezentare de rapoarte ca raportori, tot fără interpret, conform absolutelor reguli ce susțin cupola judecătii în jurul secretului desăvârșit al deliberărilor. N-am tratat-o doar ca pe o simplă limbă verniculară (a casei, locală) a Curții, i-am acordat toată considerația cuvenită unei limbi veritabil vehiculare, din moment ce a reușit excepționala performanță de a crea concepte și principii cu vocație universală, cum sunt cele care prefăteză *T.U.E.*, *T.F.U.E.*, de la Lisabona, succedaneul dorit de *Constituție* europeană, precum, mai ales, *Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene*.

⁵Cele 24 de limbi oficiale ale instituțiilor UE sunt bulgara, croata, ceha, daneza, olandeza, engleza, estona, finlandeza, franceza, germana, greaca, maghiara, irlandeza, italiana, letona, lituaniana, malteza, poloneza, portugheza, româna, slovacă, slovena, spaniola și suedeza.

NB! După „Brexit”, dacă chiar va avea loc în realitate, eu fiind sceptic față de acomodarea oamenilor cu o eroare de asemenea natură și proporții, dar acesta-i deja alt subiect, ei bine, în acest nefast caz, engleza va rămâne limba oficială...

**ACTIVITATEA DE JURIST-LINGVIST ÎN CADRUL CURȚII DE
JUSTIȚIE A UNIUNII EUROPENE**

**WORKING AS A LAWYER-LINGUIST WITHIN THE COURT OF
JUSTICE OF THE EUROPEAN UNION**

RALUCA FENEȘAN¹

Rezumat: Curtea de Justiție a Uniunii Europene asigură interpretarea și aplicarea uniformă a legislației Uniunii în toate statele membre, astfel încât toți cetățenii să poată beneficia de protecția dreptului Uniunii. Această misiune este realizată prin intermediul celor două instanțe, respectiv Curtea de Justiție și Tribunalul. În fața Curții poate fi utilizată oricare dintre cele 24 de limbi oficiale ale Uniunii, Curtea asigurând traducerea documentelor sale prin intermediul serviciilor de traducere multilingve din jurist-lingvistic. Hotărârile sunt publicate în toate limbile oficiale, permițându-se astfel accesul la justiție tuturor cetățenilor. Dotată cu o dublă competență profesională, jurist-lingvistul intervine activ în procesul de traducere, efectuând analize juridice și terminologice în colaborare cu alte servicii ale Curții. Rolul său în cadrul funcționării instanțelor europene este cu atât mai important cu cât prin intermediul traducerii documentelor oficiale ale acestora se asigură comunicarea dintre instanțele statelor membre, cunoașterea jurisprudenței Uniunii, dezvoltarea jurisprudenței și a dreptului comparat.

Cuvinte-cheie: jurist-lingvist, multilingvism, traducere juridică, limbă de procedură, limbă pivot, limbă sursă, limbă țintă, trimitere preliminară, hotărâre

Abstract: The Court of Justice of the European Union ensures the uniform interpretation and application of EU law in all Member States so that all citizens may benefit from its protection. This mission is undertaken by the Union's two courts, namely the Court of Justice and the General Court. Any of the 24 official languages of the Union may be used before the Court, the Court having its documents translated by translation services composed of lawyer-linguists. Decisions are published in all the official languages, thereby allowing access to

¹ Jurist-lingvist, Curtea de Justiție a Uniunii Europene, Direcția Generală de Traducere, Unitatea de traducere de limba română, Raluca.Fenesan@curia.europa.eu. Prezentul articol exprimă exclusiv opinia personală a autorului și nu angajează Curtea de Justiție.

justice for all citizens. Endowed with a double professional competence, the lawyer-linguists actively intervene in the translation process, performing legal and terminological analyses in collaboration with other services of the Court. Their role in the functioning of the Court is all the more important as the translation of its official documents allows the communication between the courts of the Member States, raises awareness of EU case law, and enables the development of EU case law and of comparative law.

Key words: lawyer-linguist, multilingualism, legal translation, language of the case, source language, target language, preliminary reference, judgment

1. Profil juridic-lingvistic. Multilingvism. Modalități de recrutare.

Unitatea de limba română

Constituit în temeiul articolului 42 din Regulamentul de procedură al Curții², Direcția Generală de Traducere are ca principală misiune traducerea hotărârilor provenite de la cele două instanțe, precum și a altor acte procedurale. Astfel, Direcția Generală de Traducere asigură un dialog permanent între părțile instanțele Uniunii. Parcursul procesului de traducere este următorul: actele de procedură și înscrisurile depuse de părțile din statul respectiv sunt traduse în limba franceză, urmând ca hotărârile pronunțate de Curtea sau de Tribunal să fie redactate în mod tradițional în limba franceză și să fie traduse în limba de procedură stabilită pentru cauza respectivă în toate limbile oficiale ale Uniunii. De asemenea, concluziile avocaților generali, pe care aceștia le pot redacta în propria limbă, sunt traduse în limba de procedură și în celelalte limbi oficiale, în scopul publicării. Cererile de pronunțare a unei hotărâri preliminare adresate Curții de instanțele statelor membre sunt de asemenea traduse în toate limbile oficiale, urmând să fie notificate ulterior tuturor statelor membre.

Regimul lingvistic practicat de Curtea de Justiție a Uniunii Europene este unic în lume, neavând echivalent în cadrul niciunei alte instanțe europene sau internaționale, fiecare limbă oficială a Uniunii putând constitui o limbă de procedură. Multilingvismul a fost promovat încă de la începutul existenței Comunității Europene, fiind prevăzut de Regulamentul nr. 1/1958 privind stabilirea regimului lingvistic al Comunității Economice

² Regulamentul de procedură al Curții de Justiție din 25 septembrie 2012 (JO L 265, 29.9.2012), modificat la 18 iunie 2013 (JO L 173, 26.6.2013, p. 65) și la 19 iulie 2016 (JO L 217, 12.8.2016, p. 69).

Europene³. În cadrul Curții, importanța multilingvistului rezultă din obligația acesteia de a comunica cu părțile în limba procesului.

Având în vedere complexitatea acestei misiuni a Direcției Generale de Traducere, profilul profesionistului care intervine în procesul de traducere trebuie să fie atât juridic, cât și lingvistic. De altfel, articolul 42 din Regulamentul de procedură al Curții precizează: „Curtea înființează un serviciu lingvistic compus din experți cu o cultură juridică adecvată și o cunoaștere aprofundată a mai multor limbi oficiale ale Uniunii”.

Juristii-lingviști din cadrul celor 23 de unități ale Direcției Generale de Traducere (limba irlandeză nu beneficiază încă de o unitate proprie) posedă o diplomă de licență în drept eliberată de statul membru pentru a căruia limbă s-a organizat concursul. Acest cerință este deosebit de importantă întrucât juristii-lingviști vor efectua traduceri numai în limba statului emitent al diplomei. Aceasta este de cele mai multe ori limba maternă, însă poate fi și o altă limbă, în cazul în care persoana respectivă și-a efectuat studiile în străinătate. Astfel, cerința vizează două aspecte: cunoașterea sistemului juridic al statului pentru care s-a organizat concursul și cunoașterea la nivel matern a limbii statului respectiv. În acest sens, experiența prealabilă în traducerea juridică și/sau în redactarea de texte juridice în limba în care se vor efectua traducerile constituie un avantaj semnificativ pentru un viitor jurist-lingvist. În cadrul componentei lingvistice se pune accentul pe o bună cunoaștere a două sau a mai multor limbi străine, aspect cu atât mai important cu cât angajarea unui număr de juristi-lingviști pentru fiecare dintre combinațiile de limbi posibile este impracticabilă.

Serviciul de traducere juridică al Curții cuprinde un număr de 613 de juristi-lingviști. Traducerea este asigurată atât de juristi-lingviști funcționari sau temporari, cât și de traducători care funcționează în cadrul regimului free-lance. Juristii-lingviști nu intervin însă în cadrul procedurii orale desfășurate în fața Curții, comunicarea dintre părți și instanță fiind asigurată de interpreți, în cadrul Direcției de Interpretare.

³ Règlement n° 1 portant fixation du régime linguistique de la Communauté économique européenne (JO 17, 6.10.1958). Pentru importanța diversității lingvistice, a se vedea și articolul 22 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene și articolul 3 din Tratatul privind Uniunea Europeană, precum și Comunicarea COM(2008) 566 final a Comisiei din 18.9.2008 – „Multilingvistul: un avantaj pentru Europa și un angajament comun”.

Principalele modalități de recrutare⁴ sunt: concursul general (pentru a deveni funcționar titular), contractele pe durată determinată (agent temporar, agent contractual), colaborarea externă (regimul free-lance), stagiile remunerate. Pe site-ul Curții sunt prezentate și actualizate periodic atât lista posturilor vacante, cât și diverse posibilități de colaborare sau de efectuare a unui stagiu.

Unitatea română din cadrul Direcției Generale de Traducere este alcătuită dintr-un șef de unitate și 23 de juriști lingviști, un asistent de gestiune, corectori, asistenți și stagiaři.

2. Atribuții

Principalele atribuții ale unui jurist-lingvist sunt traducerea și revizuirea de documente cu specific juridic, analiza juridică și rezumarea cererilor de pronunțare a unei hotărâri preliminare având ca limbă de procedură limba națională, diverse activități de formare profesională în domeniul dreptului național, al dreptului Uniunii și al altor sisteme de drept (atelier de lectură juridică privind legislația, jurisprudența unui stat membru sau de drept comparat), participarea la cursuri de limbă străină, participarea la diverse grupuri terminologice specializate în diferite domenii (TVA, concurență, protecția consumatorilor etc.). Apartenența la un grup terminologic în cadrul unității române poate determina, de exemplu, numirea ca persoană de referință pentru cererile de pronunțare a unei hotărâri preliminare având ca limbă de procedură limba română și consultarea ulterioară de către colegii din cadrul altor unități care traduc documentul respectiv în limba lor națională. Juriști lingviști pot fi detașați în cadrul cabinetelor judecătorești, unde vor redacta proiecte de hotărâri, sau în cadrul altor servicii (de cercetare și documentare, de coordonare terminologică).

Activitatea de traducere a documentelor Curții presupune un proces laborios de analiză și cercetare juridică atât în sistemul juridic propriu, cât și în cel al Uniunii și al altor state membre. De exemplu, cererile de pronunțare a unei hotărâri preliminare utilizează termeni din dreptul național străin care pot să nu existe în dreptul român, fiind necesară identificarea unei soluții terminologice adecvate și uniforme în cadrul

⁴ https://curia.europa.eu/jcms/jcms/Jo2_7009/ro/

traducerii. Cercetarea lingvistică presupune adesea examinarea unor lucrări de specialitate în domeniul morfologiei, sintaxei, ortografiei etc.

3. Tipuri de documente traduse. Aspecte tehnice. Sistemul limbilor „pivot”

Un procent semnificativ în cadrul activității de traducere al Curții îl reprezintă sistemul trimiterilor preliminare (453 din cele 692 de cauze introduse în anul 2016). Cererile de pronunțare a unei hotărâri preliminare provin de la instanțele statelor membre și au ca obiect validitatea sau interpretarea unui act de drept al Uniunii. Acestea pot fi formulate în orice limbă oficială, urmând să fie traduse în toate celelalte limbi oficiale și comunicate guvernelor, care la rândul lor vor putea formula eventuale observații ce vor fi de asemenea traduse. În cazul în care cauza este repartizată unui avocat general, acesta își va putea formula opinia juridică (sub forma unor „concluzii”) într-una dintre cele șase limbi folosite în mod curent de cei unsprezece avocați generali (franceză, engleză, germană, italiană, spaniolă, polonă), documentul urmând să fie tradus în toate limbile oficiale, la fel ca hotărârea pronunțată de Curte, redactată în mod tradițional în limba franceză.

Dintre hotărârile traduse, un număr reprezentativ îl constituie cele din seria acțiunilor directe, respectiv acțiunile în anularea unui act al Uniunii. Alături de acestea sunt formulate și acțiuni în constatarea neîndeplinirii obligațiilor și acțiuni în dubla constatare a neîndeplinirii obligațiilor, în cazul în care statul membru respectiv nu se conformează primei hotărâri.

Pe lângă acțiunile directe, Curtea soluționează și recursurile formulate împotriva hotărârilor pronunțate de Tribunal. Din seria hotărârilor pronunțate de Tribunal se remarcă în mod constant cele privind proprietatea intelectuală, funcția publică, concurența, ajutoarele de stat, agricultura, mediul etc.

În cadrul traducerii documentelor Curții, un procent mai scăzut îl reprezintă sumarele hotărârilor, comunicările de presă privind diverse hotărâri sau concluzii, unele acte de procedură (observații și înscrisuri).

La nivel anual, traducerea documentelor celor două instanțe însumează peste un milion de pagini. Traducerea este în principiu unidirecțională, din diverse limbi oficiale în limba națională, existând în

prezent, în cadrul celor 23 de unități lingvistice, 24 de limbi din diferite grupuri (romanice, germanice, slave) și trei alfabetice (latin, grecesc, chirilic).

Dacă din traducerea a priori numită „direct” (direct din limba în care este redactat documentul original) pot rezulta 506 de combinații lingvistice (552 cu irlandeza), traducerea „indirect” (prin intermediul unei alte limbi oficiale decât cea în care este redactat documentul original) presupune un sistem de combinații mai redus. În cadrul acestuia se distinge „traducerea în fațetă” (juristul-lingvist utilizează prima traducere disponibilă într-o limbă cunoscută de acesta) și „traducerea prin intermediul limbii pivot” (juristul-lingvist traduce documentul dintr-o limbă intermediară prestabilită). Noțiunea de limbă pivot a apărut în contextul extinderii din anul 2004, pentru a face față multiplicării combinațiilor lingvistice și pentru a înlocui traducerea directă atunci când aceasta nu era posibilă. În prezent, există patru limbi pivot: germana, engleza, italiana și spaniola. Limba franceză ar fi în schimb limba deliberată, unitatea franceză trebuind să fie în măsură să asigure o traducere directă în această limbă din toate celelalte limbi oficiale. Limbile pivot sunt supuse unor termene mai strânse de efectuare a traducerilor pentru a servi drept suport, la fel ca textul original, pentru limbile „pivotate”. Sistemul limbilor pivot este valabil în special pentru cererile de pronunțare a unei hotărâri preliminare și pentru concluziile avocaților generali.

4. Rolul traducerii⁵

În cadrul sistemului de traducere al Curții, traducerea are un rol plurivalent. Aceasta asigură comunicarea dintre instanțele Uniunii și instanțele statelor membre, permite cunoașterea jurisprudenței Uniunii la nivelul tuturor statelor membre, asigură aplicarea uniformă a dreptului Uniunii, asigură securitatea raporturilor juridice (principiul securității juridice) și, nu în ultimul rând, contribuie la dezvoltarea jurisprudenței și a dreptului comparat.

Integralitatea

O traducere integrală a textului sursă presupune redarea completă a informației vehiculate de acest text, respectând totodată noțiunile juridice,

⁵ Sublinierile și corecturile cu „track changes”, precum și ghilimelele exterioare din cadrul exemplurilor îmi aparțin.

terminologia și regulile specifice limbii țintă (română). O traducere completă permite evitarea riscului ca în cazul în care într-o hotărâre ulterioară se va face referire la un singur termen dintr-o hotărâre precedentă, termenul menționat în referință să nu existe în versiunea în limba română a acestei hotărâri. Este recomandat respectarea topicii specifice limbii țintă, care poate fi extrem de diferită în limba sursă (de exemplu, în limba germană verbul figurează la sfârșitul frazei). De asemenea, trebuie reținut că o traducere integrală nu înseamnă o traducere „cuvânt cu cuvânt”.

- Exemplu:

La partie requérante **a introduit une réclamation contre** ladite décision.

X Reclamanta a formulat reclamație împotriva deciziei menționate.

✓ Reclamanta a contestat decizia menționată.

- Exemplu: „homicide involontaire”

X omucidere involuntară

✓ucidere din culpă

Rigurozitatea

O traducere integrală presupune redarea fidelă a textului sursă, cu toate nuanțele acestuia, fără omisiuni, adugiri sau reinterpretări. Traducerea trebuie să evite, de exemplu, clarificarea aspectelor ambigue din original. O atenție deosebită trebuie acordată conjuncțiilor polisemantice (precum „și”, din limba franceză, care poate însemna „dacă” sau „deși”), întrucât acestea asigură fluiditatea și coeziunea textului.

- Exemplu:

„S’il ressort ainsi de l’arrêt attaqué que le Tribunal a considéré que l’objet restrictif des mesures en cause résultait de leurs seuls termes, (...) il n’a (...) à aucun moment justifié (...) en quoi lesdits termes pouvaient être considérés comme révélant l’existence d’une restriction de concurrence « par objet » au sens de l’article 81, paragraphe 1, CE”.

~~„Dacă Deși din hotărârea atacată rezultă, astfel, că Tribunalul a apreciat că obiectul restrictiv al măsurilor în cauză rezultă din simpla formulare a acestora, (...) acesta nu a justificat (...) în niciun moment (...) în ce măsură formularea respectivă putea fi considerată drept indicând în ce mod se putea considera că~~

formularea respectiv indica existența unei restrângeri a concurenței «prin obiect» în sensul articolului 81 alineatul (1) CE”⁶.

Conformitatea

Cerința conformității textului țint cu textul surs presupune mai multe aspecte, printre care: respectarea terminologiei atât din dreptul primar și derivat, cât și din jurisprudență, preluarea corectă a citatelor directe (încadrate în ghilimele) sau indirecte (de exemplu, trimiterile la un articol; modificările trebuie redată ca atare în traducere), respectarea registrului lingvistic, care este judiciar, oficial, solemn în cadrul hotărârilor, însă mai liber în cadrul concluziilor avocaților generali, unde se întâlnesc frecvent expresii din limba vorbită ce trebuie redată într-un registru similar („mettre la charrue avant les boeufs”, expresie care ar putea fi tradusă „a pune carul înaintea boilor”, „a o lua înainte”, iar nu „a anticipa”).

În ceea ce privește actele normative, este necesară raportarea la actul normativ la care se face trimitere în textul original, juristul-lingvist trebuind să verifice dacă există rectificări în limba română publicate în Jurnalul Oficial sau în Ediția specială a acestuia și să menționeze Ediția specială în cazul actelor normative din dreptul derivat anterioare aderării României la UE. Este recomandat, de asemenea, inserarea mențiunii „[traducere neoficială]” în cazul în care actul citat nu este publicat în Jurnalul Oficial sau în Ediția specială.

• Exemplu:

„La recommandation 2003/361 contient une annexe, dont le titre I concerne la «[d]éfinition des micro[-], petites et moyennes entreprises adoptée par la Commission»”.

„Recomandarea 2003/361 conține o anexă, al cărei titlu I privește «[d]efiniția microîntreprinderilor și a întreprinderilor mici și mijlocii adoptată de Comisie» [traducere neoficială]”⁷.

Consecvența

O traducere consecventă presupune un grad adecvat de uniformitate la nivel terminologic și stilistic. Pentru coerența internă a

⁶ Hotărârea din 11 septembrie 2014, Groupement des cartes bancaires (CB)/Comisia (C-67/13, EU:C:2014:2204, punctul 65).

⁷ Hotărârea din 15 septembrie 2016, Crosfield Italia/ECHA (T-587/14, EU:T:2016:475, punctul 33).

documentului se recomandă utilizarea unei traduceri unice pentru același termen pe tot parcursul traducerii.

- Exemplu:

„În conformitate cu anexa II B la [Directiva 2004/18], serviciile de sănătate intră în categoria 25 din această anexă, intitulată «Servicii de **sănătate** și servicii de asistență socială». (...)»⁸

Este compatibil cu dreptul Uniunii Europene cerința din cadrul contractelor de gestiune de servicii publice de ~~asistență medicală~~ sănătate ca prestația medicală care face obiectul unor astfel de contracte să fie furnizată exclusiv într-un anumit municipiu, care poate să nu fie cel de domiciliu al pacienților?»⁹

Calitatea unei traduceri depinde de numeroși factori, printre care efectuarea cercetării prealabile, calitățile personale ale traducătorului și ale revizorului, colaborarea dintre intervenienți. De asemenea, în cadrul fiecărei unități lingvistice există consilieri responsabili de asigurarea calității, care au ca atribuții armonizarea criteriilor și metodelor de revizie, organizarea de grupuri de lucru și ateliere privind revizuirea traducerilor.

5. Etapele traducerii

În efectuarea traducerii documentelor, juristii-lingviști din cadrul Direcției Generale de Traducere a Curții parcurg o serie de etape, fiind asistați de colegii analiști, revizori și corectori și utilizând un sistem de traducere asistat de calculator, precum și numeroase motoare de căutare, baze de date, ghiduri, fișe terminologice cu diferite convenții de redactare. O traducere urmează, astfel, următoarele etape:

- Documentele ce trebuie traduse sunt descărcate, iar traducerile efectuate sunt încărcate într-un program intern care asigură centralizarea și gestionarea acestora, putând fi identificate de exemplu, pe baza unui număr unic atribuit fiecărui document, traduceri anterioare din cauze similare sau conexe.

⁸ Hotărârea din 22 octombrie 2015, Grupo Hospitalario Quirón/Departamento de Sanidad del Gobierno Vasco și Instituto de Religiosas Siervas de Jesús de la Caridad (C-552/13, EU:C:2015:713, punctul 8).

⁹ *Idem*, punctul 23.

- Matricea de traducere este un document bilingv în stare „brut”, care cuprinde atât textul în limba sursă, cât și unele fragmente pretraduse, rezultat al pretratării automate de către juriștii-analiști din cadrul unității de coordonare terminologică.
- Se poate utiliza un program de traducere asistat de calculator, acesta permițând crearea de memorii interne și recuperarea fragmentelor traduse anterior, fără a fi necesară retraducerea acestora. Programul conține un kit funcțional (ansamblu de documente ce cuprind textul de tradus, într-un format special, memorii de traducere, surse documentare și terminologice utile traducerii).
- Sunt identificate resursele necesare traducerii (versiunea actuală sau rectificată a actului normativ citat în cauză, diverse fișiere terminologice). Cercetarea prealabilă traducerii presupune utilizarea sistematică a motoarelor de căutare, bazelor de date și ghidurilor de redactare.
- Consultarea actelor de procedură aferente. De exemplu, pentru traducerea unei hotărâri trebuie luate în considerare concluziile prezentate eventual în cauză, din care se preiau situația de fapt, dispozițiile de drept al Uniunii, dispozițiile de drept național, întrebările preliminare în cazul unei cereri de pronunțare a unei hotărâri preliminare. În cadrul hotărârilor și al concluziilor, dreptul derivat, dreptul național, întrebările preliminare și terminologia în general trebuie să fie traduse în mod identic. Pentru traducerea legislației naționale se utilizează varianta publicată în Monitorul Oficial.
- Traducerea indicatorilor din partea introductivă a hotărârii, precum și a termenilor-cheie, presupune efectuarea verificărilor aferente în dreptul primar și derivat, în dreptul intern și în documentele interne.
- Traducerea textului este supusă cerințelor integralității, rigurozității, conformității, consecvenței. Traducerea presupune înțelegerea corectă a noțiunilor utilizate în contextul documentului sursă și redarea lor corespunzătoare în limba țintă, utilizând în mod activ toate resursele de informație disponibile și ținând cont de structura textului

sursă. Este recomandat eventual luarea în considerare a unor comentarii anterioare ale revizorilor, inserate în traduceri.

- Traducerea trebuie să respecte regulile ortografice (potrivit Dicționarului ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române) și de punctuație specifice limbii (evitarea virgulei înainte de „etc.”, folosirea parantezelor rotunde și pretrate potrivit convențiilor, utilizarea ghilimelelor românești).
- Este esențial relecturarea bilingv (în paralel) a versiunilor sursă și țintă ale documentului și monolingv (individual) a documentului tradus. Relecturarea bilingv permite verificarea integralității traducerii. Relecturarea individuală permite reperarea erorilor de ortografie care nu pot fi depistate cu ajutorul funcției „spell check” și a erorilor de coerență în urma utilizării funcțiilor „search + replace”.

6. Exemple de situații care pot genera erori

- *Traducerea numelor părților*
„Vallourec Oil and Gas France SAS, anciennement Vallourec Mannesmann Oil & Gas France SAS, établie à Aulnoye Aymeries (France)”
„Vallourec Oil and Gas ~~Franța~~-France SAS, fost Vallourec Mannesmann Oil & Gas ~~Franța~~-France SAS, cu sediul în Aulnoye-Aymeries (Franța)”¹⁰
- *Necesitatea menționării Ediției speciale din Jurnalul Oficial pentru actele publicate anterior aderării României la Uniunea Europeană*
„Toutefois, compte tenu de la date de l’adoption du règlement litigieux, les pourvois doivent être examinés sur le fondement du règlement n° 384/96, tel que modifié par le règlement (CE) n° 2117/2005 du Conseil, du 21 décembre 2005 (JO L 340, p. 17, ci-après le « règlement de base »)”
„Cu toate acestea, ținând seama de data adoptării regulamentului în litigiu, recursurile trebuie examinate în

¹⁰ Hotărârea din 7 aprilie 2016, ArcelorMittal Tubular Products Ostrava a.s. și alții/Hubei Xinyegang Steel Co. Ltd, Consiliul Uniunii Europene, Comisia Europeană și Consiliul Uniunii Europene/Republica Italiană și alții (cauzele conexe C-186/14 P și C-193/14 P, EU:C:2016:209).

temeiul Regulamentului nr. 384/96, astfel cum a fost modificat prin Regulamentul (CE) nr. 2117/2005 al Consiliului din 21 decembrie 2005 (JO L 340, p. 17, [Ediție specială](#), 11/vol. 44, p. 15, denumit în continuare «regulamentul de bază»¹¹.

▪ *Concordanța timpurilor*

„Par demande d’informations du 4 mars 2010 et par lettre du 6 avril 2010, les parties ont été, notamment, invitées à soumettre les données relatives à la valeur des ventes qui seraient prises en considération pour le calcul des amendes et à présenter leurs observations sur cette question”.

„Prin cererea de informații din 4 martie 2010 și prin scrisoarea din 6 aprilie 2010, părțile au fost invitate în special să prezinte datele referitoare la valoarea vânzărilor care ~~vor fi~~ [trebuie să fie luate](#) în considerare la calculul amenzilor și să își prezinte observațiile cu privire la această chestiune”¹².

▪ *Diateza activă/pasivă*

„Les deux premiers moyens de ce recours étaient tirés de la violation de l’article 4, paragraphes 1, sous a) [...] et 2 [...] du règlement n° 1049/2001”.

„Primele două motive ale acestei acțiuni ~~erau întemeiate~~ [sunt întemeiate](#) pe încălcarea articolului 4 alineatul (1) litera (a) [...] și alineatul (2) [...] din Regulamentul nr. 1049/2001”¹³.

▪ *Traducerea formei „gérondif” din franceză*

„Le premier moyen est ainsi pris de la violation de l’article 4, paragraphe 1 [...] de ce règlement (...), et le second moyen est tiré d’une violation de l’article 4, paragraphe 2 [...] dudit règlement, prévoyant une exception au bénéfice des avis juridiques”.

„Primul motiv este, astfel, întemeiat pe încălcarea articolului 4 alineatul (1) [...] din acest regulament (...), iar al doilea motiv este întemeiat pe încălcarea articolului 4 alineatul (2)

¹¹ *Idem*, punctul 2.

¹² Hotărârea din 9 iulie 2015, InnoLux/Comisia (C-231/14, EU:C:2015:451, punctul 11).

¹³ Hotărârea din 3 iulie 2014, Consiliul/Sophie in ’t Veld (C-350/12, EU:C:2014:2039, punctul 11).

[...] din regulamentul menționat, ~~prevăzând~~ care prevede o excepție în favoarea consultanței juridice.”¹⁴

- Traducerea structurii „*le seul fait que/la seule circonstance que*” (simplul fapt că/simpla împrejurare că)

„Cependant, la seule circonstance qu’un document concerne un intérêt protégé par une exception au droit d’accès prévue à l’article 4 du règlement n° 1049/2001 ne saurait suffire à justifier l’application de cette dernière”.

„Cu toate acestea, ~~singura simpla~~ împrejurare c un document se refer la un interes protejat printr-o excepție de la dreptul de acces prevăzut la articolul 4 din Regulamentul nr. 1049/2001 nu poate fi suficient pentru a justifica aplicarea acesteia”¹⁵.

7. Concluzii

Traducerea jurisprudenței Curții de Justiție a Uniunii Europene este un proces sistematic ce debutează încă din momentul înregistrării documentelor la Grefa Curții și se încheie imediat anterior pronunțării hotărârii. Acesta presupune participarea unui număr variat de intervenienți și de demersuri interdisciplinare laborioase menite să asigure calitatea fiecărui proiect.

Dotat cu o dublă competență profesională, cunoscător al mai multor limbi străine, juristul-lingvist intervine activ în procesul de traducere, efectuând analize juridice și terminologice, în colaborare cu diverse unități lingvistice și alte servicii ale Curții. Desfășurarea activității într-un cadru multicultural și multilingvistic, necesitatea unei formări profesionale continue, atât pe plan juridic, cât și lingvistic, rigurozitatea și precizia muncii, precum și respectarea unor termene strânse constituie principalele provocări ale profesiei de jurist-lingvist. Rolul său în cadrul funcționării Curții de Justiție a Uniunii Europene este cu atât mai important cu cât prin intermediul traducerii documentelor oficiale ale Curții se asigură comunicarea dintre instanțele Uniunii și instanțele statelor membre, cunoașterea jurisprudenței Uniunii la nivelul tuturor statelor membre,

¹⁴ *Idem*, punctul 15.

¹⁵ Hotărârea din 15 septembrie 2016, Herbert Smith Freehills/Consiliul (T-710/14, EU:T:2016:494, punctul 32).

aplicarea uniform a dreptului Uniunii, securitatea raporturilor juridice, dezvoltarea jurispruden ei i a dreptului comparat.

**ACTIVITATEA DE TRADUCERE ÎN CADRUL COMISIEI
EUROPENE. CAZUL DEPARTAMENTULUI DE LIMBA ROMÂNĂ
DIN CADRUL DIRECȚIEI GENERALE TRADUCERI A COMISIEI
EUROPENE (DGT)**

**TRANSLATION IN THE EUROPEAN COMMISSION. THE CASE
OF THE ROMANIAN LANGUAGE DEPARTMENT
OF DIRECTORATE GENERAL FOR TRANSLATION**

ANA MARIA AGAFIȚEI¹

Rezumat: Articolul prezintă activitatea de traducere în cadrul Departamentului de limba română din Direcția Generală Traduceri (DGT) a Comisiei Europene. După o scurtă prezentare a contextului interinstituțional și instituțional al traducerilor, sunt prezentate tipurile de documente traduse în departamentul de limbă română, instrumentele de lucru de care dispune traducătorul și procedurile care asigură calitatea traducerii la un nivel corespunzător scopului comunicării. În final, articolul oferă detalii despre posibilitățile de a lucra în sau pentru DGT: traducător intern, traducător extern și stagiar.

Cuvinte-cheie: Comisia Europeană, traduceri, memorii de traducere, terminologie, Eur-lex, asigurarea calității, text-țintă, text-sursă.

Abstract: The paper presents the translation activity of The Romanian Language Department of the Directorate-General for Translation (DGT) in the European Commission. After a short introduction in the institutional context of translation, the paper looks into the various types of documents translated in the Romanian Language Department, the tools translators use in their daily activity and the procedures that ensure fit-for-purpose translations. Finally, various possibilities of working with DGT are presented: internal translator, freelance translator and trainee.

Key words: European Commission, translations, translation memories, terminology, Eur-lex, quality assurance, target text, source text.

¹ Administrator lingvist, Departamentul de limba română, Direcția Generală Traduceri, Comisia Europeană, Ana-Maria.AGAFITEI@ec.europa.eu

1. Context interinstituțional și instituțional

Politica de multilingvism a instituțiilor europene presupune traducerea legislației europene în toate cele 24 de limbi oficiale ale Uniunii, în conformitate cu Regulamentul nr. 1/1958 de stabilire a regimului lingvistic². Serviciile de traducere sunt asigurate de cei aproximativ 4 300 de traducători din departamentele lingvistice ale instituțiilor Uniunii³.

În cadrul Comisiei Europene există 53 de direcții generale, una dintre acestea fiind Direcția Generală Traduceri (DGT)⁴, care este organizată în 24 de departamente lingvistice, în funcție de limba maternă a traducătorilor. În departamentul de limba română lucrează 80 de persoane⁵, dintre care 60 de traducători, organizați în două unități, una situată la Luxemburg, cealaltă la Bruxelles. Fiecare unitate este specializată în anumite domenii⁶, iar fiecare traducător deține competențe în traducerea anumitor portofolii.

2. Tipuri de documente și instrumente de lucru

Din punct de vedere administrativ, documentele traduse în cadrul DGT se împart în 3 categorii. Fiecărei categorii îi corespunde un standard de calitate convenit la nivel instituțional și interinstituțional și i se aplică un control de calitate corespunzător:

- documente juridice:
 - acte legislative: regulamente, directive, decizii, recomandări, avize, acorduri internaționale;

² [http://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?qid=1505897700615&uri=CELEX:31958R0001\(01\)](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?qid=1505897700615&uri=CELEX:31958R0001(01)), accesat la 22 septembrie 2017.

³ Parlamentul European, Consiliul European, Comisia Europeană, Curtea de Justiție, Curtea de Conturi, Comitetul Economic și Social European, Comitetul Regiunilor, Banca Centrală Europeană, Centrul de Traduceri etc.

⁴ Din cei 2 200 de angajați ai DGT, 1 700 sunt direct implicați în traducere, restul având sarcini orizontale: administrație, IT, comunicare, formare profesională etc.

⁵ 1 șef de departament, 2 șefi de unitate, 1 terminolog principal, 60 de traducători, 13 asistenți, 2 stagiași, 1 reprezentant la antena DGT din București.

⁶ În unitatea RO.01, situată la Bruxelles, se traduc, de exemplu, documente din domenii precum concurență, justiție, buget, piața internă, iar în unitatea RO.02, situată la Luxemburg, documente referitoare la agricultură, transport, afaceri maritime, sănătate publică etc.

- documente utilizate în proceduri administrative sau juridice, cum ar fi acțiunile în constatarea neîndeplinirii obligațiilor, concentrările economice, cazurile de încălcare a normelor de concurență, ajutoarele de stat etc.;
- documente privind atribuirea contractelor de achiziții publice, programe de finanțare, cereri de grant, contracte.
- documente de politică și documente administrative:
 - documente de însoțire, care nu fac parte în mod formal din actele legislative: comunicări, documente de lucru ale serviciilor Comisiei Europene, evaluări ale impactului, fișe financiare etc.;
 - cărți verzi⁷, cărți albe⁸, documente de consultare publică;
 - corespondență cu statele membre;
 - alte tipuri de documente administrative: rapoarte, norme de punere în aplicare, orientări etc.

Documentele din aceste prime două categorii produc efecte juridice, întrucât conferă drepturi și instituie obligații. Publicul, fie că este vorba de cetățeni, fie că este vorba de instanțe, trebuie să poată avea certitudinea că informațiile pe care le conțin documentele traduse sunt fiabile. Pentru a asigura o traducere care să îndeplinească integral standardele de calitate aferente acestei categorii, traducătorul trebuie să respecte o serie de convenții și norme, în special: verificarea actelor de bază, a documentelor de referință, inclusiv a dispozițiilor din tratate, respectarea terminologiei UE, prin asigurarea consecvenței interne (aceeași terminologie în tot documentul) și a celei externe (aceeași terminologie în cadrul unui pachet legislativ, al unor acte normative care modifică acte aflate deja în vigoare), respectarea regulilor de redactare a textelor legislative, a registrului de limbă corespunzător etc.

- documente de informare a publicului
 - comunicate de presă;

⁷ Documente publicate de Comisia Europeană pentru a stimula discuția pe o anumită temă la nivel european.

⁸ Documente publicate de Comisia Europeană care conțin propuneri de acțiuni la nivelul UE, într-un domeniu specific. În unele cazuri, acesta urmează unei „cărți verzi”, publicate pentru a iniția un proces de consultare la nivel european.

- discursuri ale Președintelui Comisiei Europene și ale comisarilor, interviuri;
- pliante, broșuri, afișe;
- conținut web.

Strategia de comunicare a Comisiei vizează informarea cetățenilor cu privire la politicile UE, iar documentele din această categorie sunt destinate publicului larg, agențiilor de presă, site-urilor web etc. Textul-țintă trebuie să redea fidel informațiile din textul-sursă și, în același timp, să fie convingător, să sune natural; mesajul trebuie să fie clar, iar jargonul UE este de evitat. În traduceri care se încadrează în această categorie, traducătorul are libertatea de a schimba topica, de a rearanja paragrafele, de a adapta titlurile și subtitlurile pentru a ține seama de specificul cultural sau de altă natură din limba-țintă.

În activitatea de traducere, folosim diverse instrumente:

- memoriile de traducere (SDL Studio) sunt instrumentul de bază în activitatea zilnică a traducătorului, întrucât permit folosirea traducerilor anterioare, identificarea și tratarea consecventă a pasajelor repetitive, precum și menținerea formatării din textul-sursă, asigurarea coerenței terminologice, lucrul în echipă cu memorii comune.
 - Euramis⁹ este o platformă gestionată de Comisia Europeană care poate fi accesată exclusiv de instituțiile europene; aceasta furnizează diverse servicii de prelucrare lingvistică, printre care se numără și memoria centrală de traducere. Înainte de începerea unei traduceri, documentul original se trimite automat în Euramis, iar traducerile anterioare sunt extrase din memoria centrală. După finalizarea traducerii, traducătorul încarcă versiunea finală în Euramis. Astfel, memoria centrală este alimentată zilnic cu traducerile efectuate de toți traducătorii instituțiilor europene.
 - resurse terminologice: pe lângă dicționare generale și de specialitate, glosare și enciclopedii, principala resursă terminologică pe care o folosim este IATE¹⁰ - o bază de date interinstituțională aflată la dispoziția personalului Comisiei și a celorlalte instituții ale

⁹ *European Advanced multilingual information system.*

¹⁰ *InterActive Terminology for Europe.*

UE, dar și a publicului larg¹¹. IATE este o bază de date dinamică cu peste 9 milioane de termeni în cele 24 de limbi oficiale și din toate domeniile de activitate ale tuturor instituțiilor europene, termeni validați de terminologiei din instituții.

– MT@EC, instrumentul de traducere automată al Comisiei, este un sistem bazat pe date, care utilizează resursele lingvistice existente – corpusuri de texte, dicționare etc. – și aplică algoritmi statistici, sistemul având astfel capacitatea de a învăța și evolua în permanență. Corpusul este constituit din arhiva de traduceri efectuate de traducătorii instituțiilor UE. Serviciul MT@EC este pus la dispoziția personalului din toate instituțiile și a administrațiilor publice din statele membre.

– Baza de date Eur-lex¹², disponibilă publicului, oferă acces gratuit, în cele 24 de limbi oficiale ale UE, la versiunea autentică a *Jurnalului Oficial al Uniunii Europene*¹³, la dreptul UE (tratate, directive, regulamente, decizii, legislație consolidată etc.), la actele pregătitoare (propuneri legislative, rapoarte, cărți verzi și cărți albe etc.) și la jurisprudența UE (hotărâri, ordine etc.).

– Ghiduri stilistice și de redactare: pe lângă Ghidul Departamentului de limba română, care este un document intern, traducătorul de la DGT trebuie să respecte și Ghidul de redactare interinstituțional¹⁴, care conține reguli și convenții specifice limbii române.

– O resursă foarte valoroasă la care traducătorii fac apel în activitatea zilnică de traducere sunt terminologiei¹⁵ departamentului, care se ocupă, pe de o parte, de introducerea și validarea termenilor în baza de date IATE în cadrul unor proiecte terminologice

¹¹ <http://iate.europa.eu/SearchByQueryLoad.do?method=load>, accesat la 22 septembrie 2017.

¹² <http://eur-lex.europa.eu/homepage.html?locale=ro>, accesat la 22 septembrie 2017.

¹³ <http://eur-lex.europa.eu/oj/direct-access.html>, accesat la 22 septembrie 2017.

¹⁴ <http://publications.europa.eu/code/ro/ro-000500.htm>, accesat la 22 septembrie 2017.

¹⁵ În Departamentul de limbă română avem un terminolog principal, care coordonează activitatea terminologică la nivelul departamentului și 4 terminologi, câte doi în fiecare unitate, care asigură consultanță pentru traducători și participă la realizarea proiectelor tematice.

tematice, iar pe de altă parte, efectuează cercetări terminologice și propun soluții la probleme terminologice prezentate de traducători.

3. Asigurarea calității

În cadrul procesului de traducere există o serie de proceduri care asigură calitatea traducerii la un nivel corespunzător scopului comunicării.

– Înainte de efectuarea traducerii

La nivelul departamentului de limba română, peste 90 % dintre traduceri au originalul în limba engleză, iar autorii textelor sunt funcționari din cele 28 de state membre a căror limbă maternă este, în multe cazuri, alta decât engleza. De aceea, în DGT există echipe de editori (a căror limbă maternă este engleza) care verifică originalele redactate în limba engleză înainte ca textele să ajungă în departamentele lingvistice, spre a fi traduse. Pentru domeniile tehnice, se organizează cursuri de formare pentru traducători sau prezentări, care au ca scop familiarizarea traducătorilor cu contextul inițiativelor legislative în traducerea sau revizuirea cărora urmează să fie implicați, încurajarea dialogului cu autorii textelor și actualizarea cunoștințelor referitoare la terminologia specifică.

– În timpul efectuării traducerii

După cum am menționat deja, traducătorii sunt specializați pe domenii de activitate, ceea ce le permite o bună înțelegere a textului original și o redare corespunzătoare a acestuia în limba română. Instrumentele de lucru permit organizarea unui flux de lucru eficace.

Pentru proiectele legislative mari (de exemplu, bugetul Uniunii Europene, pe care îl traducem în fiecare an), se constituie echipe de traducători care lucrează cu memorii comune, organizează discuții și consultări terminologice și comunică cu autorii pentru clarificarea anumitor pasaje.

Traducătorul trebuie să asigure respectarea instrucțiunilor specifice și a documentelor de referință, să respecte convențiile din Ghidul stilistic, să asigure coerența terminologică, să se asigure că traducerea nu conține erori de sens, erori gramaticale, sintactice, de punctuație sau de altă natură. Se acordă o importanță sporită citării corecte a referințelor la textele UE legislative și nelegislative deja publicate. Textul-țintă trebuie să fie clar și să utilizeze registrul adecvat, în funcție de destinatar și de caracteristicile textului-sursă. Termenul de predare trebuie respectat cu strictețe. O etapă

foarte importantă în procesul de traducere este autorevizia înainte de predarea documentului pentru revizie¹⁶.

– După efectuarea traducerii

După efectuarea traducerii, revizorul face corecturile care se impun, discută cu traducătorul pentru găsirea celor mai bune soluții, iar traducătorul introduce sugestiile și corecturile și încarcă în sistemul informatic traducerea finală. Pentru documentele foarte importante sau cu mare vizibilitate (de exemplu, discursurile Președintelui Comisiei), se procedează la un control de calitate suplimentar (relectura documentului final în limba română și introducerea corecturilor finale). Există, la nivel de departament, și un sistem de verificare *ex post*, prin care controlorul de calitate verifică documentele finalizate și identifică erori recurente, care ulterior fac obiectul unor discuții între traducători. Scopul verificării *ex post* este îmbunătățirea continuă a calității traducerilor.

4. O carieră la Direcția Generală Traduceri

Traducătorii din cadrul Departamentului de limba română sunt funcționari recrutați în urma unui concurs general, organizat de Oficiul European pentru Selecția Personalului (EPSO)¹⁷. Anunțurile de concurs se publică în *Jurnalul Oficial al Uniunii Europene*, în presa din statele membre și pe internet. Concursul constă în: teste de preselecție pe calculator (raționament verbal, numeric și abstract), teste de traducere în limba principală și o zi de interviuri și teste într-un centru de evaluare. În urma procesului de selecție, care durează între 8 și 10 luni, se întocmește o listă de rezervă cu candidații care finalizează cu succes o procedură de selecție. Departamentele lingvistice din instituții recrutează persoane de pe aceste liste atunci când au posturi vacante.

Întrucât volumul traducerilor fluctuează, iar DGT are o capacitate limitată, se apelează în mod regulat la traducători externi.

Pentru selecția traducătorilor externi, DGT lansează periodic (în general, o dată la 4 ani) cereri de exprimare a interesului, publicate în *Jurnalul Oficial al Uniunii Europene* și pe site-ul Europa¹⁸.

¹⁶ În Departamentul de limba română, toți traducătorii efectuează și traduceri, și revizii, în funcție de domeniul lor competențe.

¹⁷ www.eu-careers.eu, accesat la 22 septembrie 2017.

¹⁸ https://ec.europa.eu/commission/index_ro, accesat la 22 septembrie 2017.

Firmele de traduceri sau traducătorii liber-profesioniști pot depune oferte în acest sens. DGT face o clasificare în funcție de preț și de calitatea serviciilor oferite (pe bază de traduceri-eșantion).

Traducătorii externi încheie un contract cu Comisia, dar nu primesc garanții cu privire la volumul și frecvența comenzilor. Traducerile contractanților sunt verificate din punct de vedere calitativ și evaluate de traducătorii Comisiei. Calificativele primite în urma evaluării influențează poziția traducătorului extern în clasamentul dinamic al contractanților. Se externalizează toate tipurile de documente, cu excepția documentelor urgente, sensibile din punct de vedere politic sau confidentiale.

Pentru absolvenții de studii superioare care doresc să acumuleze experiență profesională în domeniul traducerilor în cadrul unui organism internațional, DGT oferă stagii¹⁹ cu o durată de 5 luni atât la Bruxelles, cât și la Luxemburg.

Stagiarii desfășoară aceeași activitate ca și colegii lor funcționari, traducând în limba principală din cel puțin două limbi, dintre care una este engleza. Traducerile lor sunt revizuite de traducători cu experiență.

În concluzie, traducătorul din instituțiile europene stăpânește perfect limba maternă și cunoaște foarte bine cel puțin două limbi oficiale ale UE, are studii sau cunoștințe în diverse domenii tematice (economic, juridic, tehnic, științific) și competențe informatice specifice. În plus, traducătorul are capacitatea de a înțelege textul în limba sursă și de a-l reda corect în limba țintă, utilizând stilul și registrul corespunzător, își menține un nivel corespunzător de informare privind dosarele de actualitate de pe agenda europeană, poate efectua cercetări terminologice rapid și eficient, atât în limba sursă, cât și în limba țintă, poate folosi instrumentele IT specifice, este capabil să lucreze atât individual, cât și în echipă și să producă traduceri de calitate, cu respectarea strictă a termenelor de predare.

¹⁹ https://ec.europa.eu/stages/home_en, accesat la 22 septembrie 2017.

TRADUCEREA TEXTELOR JURIDICE ALE UNIUNII. CAZUL
DEPARTAMENTULUI DE LIMBA ROMÂNĂ DIN CADRUL
DIRECȚIEI GENERALE TRADUCERI A COMISIEI EUROPENE
(DGT)

TRANSLATING FOR EUROPE: DGT.RO'S CASE

ANDREEA MONICA BULGARU¹

Rezumat: Principiul egalității de tratament stă la baza construcției europene, prin urmare acceptarea și punerea în valoare a diversității lingvistice a statelor membre ale UE este fundamentală. Pentru a funcționa multilingv, fiecare instituție a Uniunii are un serviciu de traducere. În cazul Comisiei Europene, acesta se intitulează Direcția Generală Traduceri (DGT). Acest serviciu traduce textele redactate de celelalte direcții ale Comisiei sau textele care le sunt destinate acestor direcții, din și în cele 24 de limbi oficiale ale UE. Unitatea de la Bruxelles a Departamentului de limba română² este în principal cea care se ocupă de traduceri juridice. Articolul de față analizează principalele două categorii de texte juridice pe care le traducem, trece în revistă provocările cu care se confruntă traducătorii atunci când traduc aceste texte, precum și o parte dintre soluțiile pe care aceștia se pot baza.

Cuvinte-cheie: traduceri juridice, limbă-sursă, limbă-țintă, limbă-pivot, echivalare, e-justiție

Abstract: The principle of equal treatment is at the heart of the European construction, so there is no other path but to accept the linguistic diversity of EU member states. To function in a multilingual way, every EU institution has a translation service, and in the Commission's case, this is the Directorate-General for Translation (DGT). DGT translates texts originating from or addressed to this institution into and out of the EU's 24 official languages. The Brussels unit of the

¹ Administrator lingvistic, Departamentul de limba română, Direcția Generală Traduceri, Comisia Europeană, andreea.bulgaru@ec.europa.eu

² Pentru mai multe informații privind organizarea și funcționarea Departamentului de limba română din cadrul DGT, a se vedea „Activitatea de traducere în cadrul Comisiei Europene”, Ana-Maria Agafiței.

Romanian Language Department³ is mainly the one dealing with legal translations. The present paper looks into the two main types of legal documents we translate and offers some insight into the most frequent challenges the translators face and some of the solutions they can rely on.

Key words: legal translation, target language, source language, pivot language, equivalence, e-justice

La data de 1 ianuarie 2007, odată cu aderarea României la Uniunea Europeană și în concordanță cu principiul multilingvismului, limba română a dobândit statutul de limbă oficială a Uniunii. Temeiul juridic al acestui statut este Regulamentul 1/1958 de stabilire a regimului lingvistic al Comunității Economice Europene⁴, modificat succesiv, cu fiecare val de aderare, pentru a include noile limbi oficiale.

Activitatea autoarei în cadrul Departamentului de limba română din cadrul Direcției Generale Traduceri a Comisiei Europene a început în același an, 2007. Prin urmare, aspectele care vor fi analizate în articolul de față și care au fost prezentate în cadrul Conferinței *Traducerile juridice în cadrul Uniunii Europene*, Iași, 18-19 mai 2017, reprezintă concluziile desprinse exclusiv din activitatea practică de 10 ani de traducere și revizuire a unor texte preponderent juridice, fără pretenția exhaustivității sau a unui demers științific ori academic.

Din perspectiva procesului de traducere, am clasificat documentele juridice pe care le primește serviciul de traducere al Comisiei Europene în două categorii principale:

(A) documente care reflectă relația directă dintre dreptul Uniunii sau instituțiile europene, pe de o parte, și ordinea juridică internă a statelor membre, în speță România, pe de altă parte. Din această categorie fac parte propunerile legislative ale Comisiei (propuneri de regulamente sau de directive), deciziile, comunicările și recomandările emise de această instituție, corespondența dintre Comisie și autoritățile române, precum și corespondența dintre persoanele fizice sau juridice din România și serviciile Comisiei;

³ For more information regarding the organisation and functioning of the Romanian Language Department within DGT, see „Activitatea de traducere în cadrul Comisiei Europene”, Ana-Maria Agafiței.

⁴ JO 17, 6.10.1958, p. 385-386.

(B) documente care au un rol informativ, prezentând dreptul intern al statelor membre, și platformele sau instrumentele de cooperare juridică transfrontalieră, accesibile pe portalul e-justiție.

În continuare vom prezenta cele mai recurente probleme întâmpinate în procesul de traducere, în funcție de categoriile de documente amintite anterior. Pentru prima categorie, provocările pot fi analizate dintr-o dublă perspectivă: cea a limbii-surs și cea a limbii-țintă, iar în ceea ce privește a doua categorie, provocările țin, pe de o parte, de constrângeri administrative și, pe de altă parte, de dificultățile inerente procesului de echivalare a unor termeni care provin din sisteme de drept diferite.

I. Provocări

1. Provocările legate de textul în limba-surs

a. Inovații conceptuale/terminologice

Dacă în cazul cuvintelor nou apărute echivalarea în limba română se poate limita la aspectul formal, *comitology* – comitologie, *ecoconditionality* – eco-condiționabilitate, *flexicurity* – flexicuritate, în cazul unor termeni existenți care își lărgesc semnificația cu sensuri noi, dictate de anumite realități economice, sociale, juridice etc., traducătorul este pus în fața alegerii între o echivalare formală și o traducere descriptivă. De exemplu, *bank resolution* ar putea fi echivalat formal prin „rezoluție bancară” sau ar putea deveni, într-o traducere descriptivă, „soluționarea situațiilor de criză din mediul bancar”. Soluțiile pe care le au la îndemână traducătorii din DGT vor fi detaliate în secțiunea II.

b. Polisemia/omonimia

Cheia rezolvării situațiilor în care în textul-surs apar cuvinte care pot avea sensuri diferite este contextul. Prin urmare, ne vom baza pe context pentru a înțelege sensul unor termeni precum *claim*, *duty*, *custody* etc.:

[EN] (...) *adjustments in situations where a claim is cancelled after it has been booked to the accounts as revenue, in particular in the event of offsetting against a debt* (...)

[RO] (...) ajustările aferente situațiilor în care o creanță este stinsă după ce a fost înregistrată în contabilitate drept venit, în special în cazul unei compensări cu o datorie (...)

[EN] *When assessing the admissibility of the claim brought forward* (...)

[RO] Atunci când se evaluează admisibilitatea **cererii** prezentate (...)

[EN] *allowances for shift work or standby **duty** at the official's place of work or at home*

[RO] indemnizații pentru muncă în schimburi sau pentru **obligația** de a rămâne la dispoziția instituției la locul de muncă sau la domiciliu

[EN] *Regulation (EC) No 673/2005 imposed a 15% ad valorem additional **duty** on imports of certain products*

[RO] Regulamentul (CE) nr. 673/2005 a instituit o **tax** suplimentară *ad valorem* de 15 % asupra importurilor anumitor produse

[EN] *The petitioner, who was awarded **custody** of his daughter (...)*

[RO] Petiționarul, cărui i-a fost **încredințat** fiica sa (...)

[EN] *Between 2010 and 2015, 591 people died in police **custody** (...)*

[RO] Un număr de 591 de persoane au murit în **arestul** poliției în perioada 2010-2015 (...)

O situație opusă o reprezintă itineranța terminologică, atunci când un termen își schimbă conținutul, păstrându-și însă forma, în funcție de domeniul de drept în care este folosit. De exemplu, *habitual residence* nu va pune probleme de traducere, dar criteriile care stau la baza definiției acestui termen *inter alia* în dreptul familiei⁵, în dreptul succesoral⁶ sau în materia securității sociale⁷ vor fi diferite.

c. Ambiguități sau erori de redactare

Limba-sursă a documentelor este în mod predominant engleza, însă nu la fel de frecvente sunt cazurile în care această limbă este limba maternă a autorului/autorilor textelor⁸. Prin urmare, eventualele ambiguități sau erori de redactare trebuie clarificate de aceeași manieră, aflați în dialog cu echipele de traducători pe tot parcursul procesului de traducere.

*However, in so far as the protection of the person or the property of the adult requires, the competent authority exceptionally **takes into consideration** the law of another State with which the situation has a*

⁵ Pentru stabilirea reședinței obișnuite a copilului, a se vedea cauzele C-523/07 și C-497/10.

⁶ I. Olaru, *Dreptul european al succesiunilor internaționale. Ghid practic*, Editura Notarom, București, 2014.

⁷ http://europa.eu/rapid/press-release_IP-14-13_ro.htm, accesat la 11 septembrie 2017.

⁸ Funcționari ai Comisiei care provin din toate statele membre.

substantial connection. În acest exemplu autorul textului a clarificat faptul că autoritățile competente aplică și nu doar țin seama de legea celui alt stat. În cazul unui enunț redactat ambiguu în mod intenționat, ca rezultat al unor negocieri politice, ambiguitatea se redă în limbile țintă.

2. Provocări legate de textul în limba țintă

a. Schimbări frecvente ale legislației naționale

Literatura de specialitate este cu siguranță în a afirma că termenii din legislația Uniunii au un caracter „ne-național”⁹, autonom. Cu toate acestea, procesul de echivalare a termenilor juridici presupune ca etapă obligatorie verificarea lexicului național pentru termeni care ar putea reda un sens cât mai apropiat. Iar atunci când textele se referă la situația specifică din România¹⁰, terminologia națională este în mod evident cea care se impune. Schimbările frecvente ale cadrului juridic au implicații și asupra traducătorilor, aceștia fiind obligați să verifice terminologia corect, utilizată în actele normative aflate în vigoare în momentul efectuării traducerii. Astfel, termeni precum „învinuit”, „persoană vătămată” sau „recurs în anulare” nu vor putea fi folosiți cu sensurile juridice pe care le aveau înainte de adoptarea noilor coduri (penal/de procedură penală), întrucât nu mai există în noile prevederi.

b. Terminologie „impusă” de:

i. acte adoptate anterior

Din motive de securitate juridică, terminologia trebuie să fie coerentă în toate documentele ce formează un pachet legislativ. Ținând seama de acest principiu, traducătorul care are o soluție terminologică mai adecvată pentru un document subsecvent va trebui să cântărească plusvaloarea acestei soluții față de inconveniente lansării unei proceduri de rectificare a textelor anterioare.

ii. experți naționali

Terminologia din unele domenii foarte specializate poate prezenta înundat de barbarisme la o primă citire. De exemplu, traducerea englezescului *capabilities* prin „capabilități” este de multe ori percepută ca

⁹ J. Baaij – University of Amsterdam, Amsterdam Circle for Law & Language.

¹⁰ De exemplu, în cazul rapoartelor privind mecanismul de cooperare și verificare (https://ec.europa.eu/info/effective-justice/rule-law/assistance-bulgaria-and-romania-under-cvm/cooperation-and-verification-mechanism-bulgaria-and-romania_ro, accesat la 8 septembrie 2017).

„un neologism inutil în raport cu mai vechiul capacitate”¹¹, însă acest termen este consacrat în domeniul militar¹², însemnând „în cadrul NATO – abilitatea de a executa o anumită acțiune sau de a obține un anumit efect în cadrul UE – abilitatea de a furniza un efect operațional cerut de standarde specifice într-un mediu nominalizat, într-un timp specificat și de a susține acel efect pentru o perioadă indicată de timp”¹³.

Tot astfel, „sustenabilitate” înseamnă – în domeniul financiar – capacitatea de „a se dezvolta prin resurse proprii” sau de a se dezvolta „controlat, fără creșteri bruște, astfel încât să nu se producă dezechilibre majore între componentele unui macrosistem”¹⁴. De exemplu, politicile fiscale sunt sustenabile dacă nu induc „distorsiuni în sistemul economic, manifestate prin creșterea explozivă a datoriei publice, creșterea fiscalității, reducerea drastică a cheltuielilor bugetare sau monetizarea deficitelor publice”¹⁵.

II. - Soluții

Pe lângă soluțiile amintite anterior, și anumite dialoguri cu autorul textului sau exploatarea contextului, instrumentele pe care se bazează traducătorii din DGT sunt, într-o ordine care nu reflectă importanța acestora:

- a. perfecționarea profesională continuă (cursuri organizate intern sau de către organisme partenere, precum EIPA¹⁶ sau ERA¹⁷);

¹¹ <https://andreivocila.wordpress.com/2010/11/11/capabilitatile-%E2%80%93-dimensiune-determinanta-a-transformarii-alianței-impactul-asupra-fortelor-terestre/>, accesat la 11 septembrie 2017.

¹² A se vedea, de asemenea, Perspective ale securității și apărării în Europa, Sesiunea de comunicări științifice, 19-20 noiembrie 2009, București, Volumul 2, Coordonator dr. Constantin Motofle, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2009.

[Perspective_ale_securitatii_si_apararii_in_Europa_vol2.pdf](#), accesat la 11 septembrie 2017.

¹³ <https://andreivocila.wordpress.com/2010/11/11/capabilitatile-%E2%80%93-dimensiune-determinanta-a-transformarii-alianței-impactul-asupra-fortelor-terestre/>, accesat la 11 septembrie 2017.

¹⁴ <https://despretot.info/sustenabil-dex-definitie/>, accesat la 11 septembrie 2017.

¹⁵ Lect. univ. dr. Andreea Stoian, www.ase.ro/upcpr/profesori/758/Seminar%204_FPOP.pdf, accesat la 11 septembrie 2017.

¹⁶ <http://www.eipa.eu/>

- b. consultarea bazelor de date terminologice (de exemplu, IATE);
- c. colaborarea cu terminologii departamentului;
- d. opinii din partea unor experți (de exemplu, din partea membrilor Rețelei de excelență a departamentului român sau a unor specialiști din instituțiile naționale și/sau europene);
- e. compararea cu alte versiuni lingvistice (traducătorii au acces la traducerile în curs ale colegilor din alte departamente; prin urmare, se poate efectua o comparație multilingvă înainte de finalizarea documentelor.)

A doua parte a prezentei analize este dedicată portalului [e-justiție](#), și anume unor informații generale despre portal și unor observații legate de specificul procesului de traducere a fișelor informative publicate pe acesta.

Portalul e-justiție a fost lansat în anul 2010, fiind încă de la început multilingv – 23 de versiuni lingvistice – și, mai nou, accesibil de pe tabletă /telefon. Acesta conține în prezent în jur de 30 000 de pagini cu informații privind aproximativ 150 de teme legate de legislația, jurisprudența și autoritățile judiciare competente ale Uniunii și ale celor 28 de state membre.

De asemenea, portalul include formulare dinamice pentru un număr de zece instrumente de drept civil: somația europeană de plată, cererile cu valoare redusă, despăgubirea victimelor infracționalității, titlul executoriu european, competența judiciară, recunoașterea și executarea hotărârilor în materie civilă, comercială, matrimonială și în materia răspunderii pierdute, asistența judiciară, obligațiile de întreținere, comunicarea sau notificarea actelor, obținerea de probe în materie civilă și comercială și ordonanța asiguratorie europeană de indisponibilizare a conturilor bancare.

Aceste formulare pot fi completate online în limba justițiabilului, iar rubricile formularului pot fi traduse automat în limba instanței sau autorității sesizate, urmând a fi trimise fie prin mijloace electronice de comunicare, dacă sunt acceptate de autoritatea destinatară, fie prin poștă.

Eforturile de consolidare a cooperării judiciare transfrontaliere au avut rezultate concrete:

- i. registrele comerciale, funciare și de insolvență ale statelor membre sunt în prezent interconectate, iar de pe portalul e-justiție se pot efectua cereri în registrul oricărui stat membru;

¹⁷ <https://www.era.int>

ii. funcțiile „Găsiți un avocat, notar/traducător/interpret/mediator” permit efectuarea de cereri ale unui astfel de practician, în orice stat membru, după nume, arie de competență, zonă geografică, limbi vorbite etc.;

iii. justițiabilii sau practicienii în drept pot accesa o bază de date a instanțelor competente și

iv. pot efectua cereri în jurisprudența națională și europeană.

Numărul de persoane care au accesat portalul e-justiție a crescut constant din 2010, depășind în 2016 cifra de 3,5 milioane de vizitatori.

După cum am precizat deja, din perspectiva traducerii, provocările aferente acestui tip de documente sunt legate, pe de o parte, de anumite limitări administrative și, pe de altă parte, de dificultatea inerentă a procesului de echivalare a unor termeni care provin din sisteme de drept diferite.

Din punctul de vedere al gestionării fluxului de traducere, aceste texte sunt externalizate aproape în integralitate, traducerea lor fiind realizată de contractanți externi și verificată doar punctual de DGT. În plus, având în vedere varietatea limbilor în care sunt redactate, și anume toate limbile oficiale ale Uniunii Europene, se folosește traducerea din limbile-pivot engleză și franceză.

În ceea ce privește traducerea efectivă, soluțiile țin seama de faptul că aceste texte sunt destinate publicului și că principala funcție pe care trebuie să o îndeplinească este cea de informare, de mediatizare a unui sistem de drept străin. Suntem într-un context complet diferit față de prima categorie de texte, în care litera și spiritul legii trebuie respectate cu strictețe în toate versiunile lingvistice, pentru a produce efecte juridice identice în toate statele membre.

Prin urmare, soluțiile vor fi, după caz: echivalența formală, de exemplu, atunci când termenul nu există în sistemul de drept al limbii-țintă și o traducere formală are sens în această limbă, (de exemplu, *Crown Court* – Curtea Coroanei), echivalența funcțională (de exemplu, *limited divorce* – separație de fapt, *Master of the Rolls* – Președintele secției civile a Curții de Apel, în acest din urmă caz echivalența fiind parțială, deoarece se simplifică conceptul din limba-sursă și se preia o singură funcție, pentru care s-a găsit echivalent) sau traducerea descriptivă (*Conseil d'État* – Instanța supremă administrativă din Franța).

Având în vedere imperfecțiunile inerente procesului de echivalare a unor sisteme de drept care nu se suprapun niciodată perfect, de fiecare dată se redă termenul și în limba-sursă.

În plus, există în DGT o rețea informală a traducătorilor cu studii juridice care pot oferi în timp scurt explicații ample despre cadrul juridic național în care au fost formați.

Spre deosebire de științele „exacte”, care au o valență universală, limbajul juridic este în mare măsură tributar culturii juridice naționale. Încercarea de a suprapune două sisteme juridice în scopul traducerii relevă cel mai bine aceste dezacorduri.

În concluzie, traducerile juridice sunt printre cele mai dificile traduceri specializate, deoarece acestea îmbină „precizia traducerilor tehnice cu creativitatea traducerilor literare”¹⁸. Traducătorul de texte juridice trebuie să cunoască în detaliu cele două sisteme de drept și să fie capabil să recreeze un text care să producă aceleași efecte juridice ca textul-sursă, fără să preia elemente de topic, semantic sau sintaxă ale limbii-sursă. Acesta este în orice caz obiectivul pe care îl urmărim în fiecare zi, cu fiecare text.

¹⁸ <http://daily.unitedlanguagegroup.com/stories/editorials/challenges-legal-translation>, accesat la 11 septembrie 2017.

**TRADUCTION DU DROIT COMMUNAUTAIRE. QUELQUES
COMMENTAIRES TRADUCTOLOGIQUES**

CARMEN-ECATERINA CIOBĂCĂ¹

Résumé : L’auteur analyse le spécifique de la traduction du discours du droit communautaire à la différence de la traduction juridique générale. Après avoir identifié les caractéristiques du droit communautaire par rapport aux droits nationaux, sont identifiés les défis et les méthodes de traduction de ce discours. Le terme « acquis » est pris en tant qu’exemple, la conclusion étant que les méthodes les plus fréquentes de traduction du droit communautaire sont le calque, l’emprunt et la création de nouveaux termes. Même si le droit communautaire ne comporte pas de termes juridiques, une compétence culturelle est requise au traducteur, vu le fait que le droit communautaire entre en contact avec les droits nationaux. La traduction du droit communautaire n’est pas une tâche plus facile que la traduction juridique générale, le traducteur étant contraint par les rigueurs de la standardisation.

Mots clés : droit communautaire, droit national, terminologie, traduction, terme juridique.

Abstract: We study the translation of European law in contrast with general legal translation. We compare European law and the national legal systems and we identify the challenges faced by translators and the translation methods they use when dealing with European law. We give the term "acquis" as an example and we conclude that the methods most frequently used to translate European law are the calque, the borrowing and the creation of new terms. Even if European law does not usually include culture-bound terms, the translator must have a cultural competence, as European law comes into contact with the national legal systems. The translation of European law is no less difficult than general legal translation, because the translator must observe a standardized terminology.

Key words: European law, national law, terminology, translation, culture-bound legal terms.

¹ Lecteur universitaire, Faculté de Droit, Université « Alexandru Ioan Cuza » de Iași, carmen.ciobaca@gmail.com.

Le présent travail est une réflexion de nature traductologique sur la traduction du droit communautaire, en tant que sous-domaine de la traduction juridique générale, vu le comportement atypique de tels textes lors du processus de traduction. Il convient de préciser, dès le début, que notre analyse est conçue dans la perspective du traductologue (qui a une formation principalement linguistique) et du praticien de la traduction juridique, et non du juriste, notre objectif étant celui de distinguer les « points névralgiques » de la traduction de tels textes et de synthétiser les méthodes de traduction utilisées dans le domaine pour résoudre les difficultés de traduction, ce qui, à notre avis, est au profit des traducteurs et des juristes spécialisés dans les domaines du droit communautaire et du droit comparé.

1. Le spécifique du droit communautaire

Pour souligner ce que le discours du droit communautaire a de particulier dans une perspective linguistique et traductologique, il suffit de le comparer aux systèmes de droit nationaux. La première observation qui s'impose est représentée par le fait que le droit communautaire est, en effet, une création, un système supranational, né avec la constitution de la Communauté Européenne. Pourtant, ce caractère en quelque sorte « artificiel » n'implique pas la stagnation : comme tout système juridique, le droit communautaire est, à son tour, amené à évoluer. Par rapport aux droits nationaux des pays membres, il se constitue, certainement, comme une suprastructure (conformément au principe de la primauté du droit communautaire). Ce qui est intéressant est le fait que cette « suprastructure » s'insère dans le droit national et crée des droits et des obligations pour les citoyens de l'Union Européenne, ayant, par conséquent, un caractère performatif. Du point de vue linguistique, le phénomène peut être bouleversant, puisqu'on a un chevauchement de la terminologie communautaire et de la terminologie du droit national respectif, aspect que nous traiterons plus tard dans le présent travail.

Le droit communautaire crée un ordre juridique autonome, s'individualisant par une terminologie spécifique. À la différence des droits nationaux, sa portée est moins ample, étant un droit essentiellement économique et politique (vu que la Communauté Européenne a été conçue, dès le début, comme une union économique, ensuite comme un garant de la paix, au milieu d'un siècle marqué déjà par deux conflagrations mondiales).

Certains sous-domaines spécifiques aux droits nationaux (le droit des biens, le droit des obligations, le droit de la famille, le droit pénal) manquent ; de cette manière, l'un des plus grands défis de la traduction juridique, le *cultureme juridique*², si présent dans les droits nationaux, n'existe presque pas dans le cadre du discours du droit communautaire. Puisque le *cultureme juridique* est quasi-absent du discours du droit communautaire, pourrait-on affirmer que la traduction du droit communautaire est moins parsemée de difficultés ? C'est une question à laquelle nous essayerons de répondre dans la présente étude.

Il convient de souligner l'importance du multilinguisme dans le cadre des institutions de l'Union Européenne. En tant que principe fondamental de l'UE, le multilinguisme vise principalement la protection des droits linguistiques des citoyens, garantissant, de cette manière, le principe de la sécurité juridique. Au cœur du multilinguisme se trouve le processus de traduction, incessant et titanesque, déroulé au niveau des institutions européennes. Pourtant, dans la perspective des citoyens de l'espace communautaire, ce multilinguisme est quasi invisible et peu connu : les textes, une fois traduits, s'adressent aux administrations monolingues. On parlerait, par conséquent, d'un multilinguisme paradoxal, institutionnel, marqué par une « invisibilité constitutive »³ : les langues officielles de travail sont, en effet, une interface entre l'ordre juridique et politique européen, d'un côté, et l'ordre juridique, politique et culturel national, de l'autre côté. Le traducteur du droit communautaire est tenu de

² Nous comprenons par « *culturemes juridiques* » les termes spécifiques à un certain droit national qui relèvent de la culture juridique respective (exemples : « Cour d'Assises » en France, « Garde des Sceaux » en Belgique). Pour plus de détails, voir C.-E. Ciobăcă, *Culturemes et implicite dans la langue juridique. Quelques « points névralgiques » de la traduction français-roumain*, in *RIELMA (Revue Internationale d'Études en Langues Modernes Appliquées)*, no. 9, Risoprint, Cluj-Napoca, 2016, pp. 9-19.

³ « Le multilinguisme institutionnel de l'Union européenne est peu connu puisqu'il s'adresse à des citoyens et administrations essentiellement monolingues (...). Outre cette invisibilité constitutive, il fait l'objet d'incompréhensions profondes (...). » - C. Vieilledent-Monfort, « L'Union européenne comme médiatrice interculturelle : le multilinguisme », in *Défis et enjeux de la médiation interculturelle : Perspectives plurilingues et transdisciplinaires*, Rentel, Nadine/Schwerter, Stéphanie (éditeurs), Peter Lang, 2012, consulté en ligne le 1 octobre 2017, sur : http://www.langue-francaise.org/Bruxelles/annonce_2013_06_vieilledentt.pdf.

se rapporter, dans son travail, à un contexte juridique et culturel double : communautaire et national.

2. Le spécifique de la traduction du droit communautaire

Nous avons souligné le fait que la mise en œuvre du principe du multilinguisme est garantie par l'incessant processus de traduction. Au sein de l'Union Européenne, la traduction est partie intégrante de l'activité juridique et législative, à la différence du procédé de corédaction ou de la rédaction multilingue, pratiqué en Belgique ou au Canada, où on a affaire au bilinguisme et au bijuridisme⁴. La formation des traducteurs qui, la plupart des fois, doivent être diplômés en droit, devient ainsi cruciale. Au niveau de l'Union Européenne, la traduction a une fonction de médiation non seulement inter-linguistique, mais aussi intralinguistique, vu le fait qu'un concept peut avoir un sens dans le droit national et un autre dans le droit communautaire.⁵ De même, la traduction a une fonction de concordance, afin d'assurer la cohérence de la terminologie et du discours du droit communautaire.

Vu la complexité du processus de traduction, les institutions européennes abritent la plus grande concentration de traducteurs juridiques, de juristes-linguistes et de terminologues du monde. Par son travail, le juriste-linguiste est un intermédiaire entre le justiciable et le juge de la Cour de Justice des Communautés Européennes. Quant au traducteur juridique, il a une double responsabilité : un fois envers l'auteur du message, ensuite vers le destinataire.

Lorsque l'on parle de la traduction du droit, un domaine crucial est la terminologie, qui peut être définie, brièvement, comme le rapport entre les concepts/idées, d'une part, et les mots, d'autre part, processus qui peut s'avérer difficile car, comme disait G. Cornu, « en droit, le mot juste n'est pas un juste mot »⁶. Les terminologues sont censés assurer la cohérence des

⁴ Voir J.-C. Gémar, *Traduire ou l'art d'interpréter, Tome 2, Application : traduire le texte juridique*, Sainte-Foy, Presse de l'université du Québec, 1995, p. 150.

⁵ Voir le terme « avocat général » dans le droit français et au niveau de la CJCE.

⁶ G. Cornu, « Français juridique et science du droit : synthèse », in *Français juridique et science du droit*, Bruylant, 1999, p. 11.

termes utilisés dans la traduction du droit communautaire par le processus d'harmonisation et de standardisation qui intervient avant de rédiger les textes, en créant les cadres communs de référence. Dans la perspective juridique, l'importance de leur travail est évidente : mettre en œuvre le principe de sécurité juridique, assurer un droit lisible et accessible aux citoyens de la communauté européenne. La démarche de standardisation de la terminologie juridique est, en effet, un exercice de droit comparé. Les résultats du travail des terminologues sont remarquables et indispensables pour les traducteurs et les juristes-linguistes à la fois.⁷

De l'autre côté, il y a aussi des reproches adressés aux terminologues du droit communautaire : ils seraient les créateurs d'une langue trop aride, artificielle, voire même inutilisable. La langue véhicule une vision du monde ; puisque le droit communautaire est un droit créé, qui n'a pas évolué au fil de siècles comme les droits nationaux, sa terminologie aussi est une terminologie créée, imposée à l'usage par le processus de standardisation et par souci de cohérence et d'unité. Le cas des langues naturelles qui, une fois utilisées comme langues de travail au niveau de l'UE, acquièrent un caractère « artificiel », est classique.⁸

2.1. De la terminologie au discours. Caractéristiques du discours du droit communautaire

Nous considérons que, dans la traduction du droit, au-delà de la terminologie, le discours est le vrai défi de la traduction. Au niveau des droits nationaux, le discours est culturellement marqué. En effet, traduire un texte juridique signifie, pour la plupart des fois, passer d'un système juridique à un autre (exemple : du Common Law au droit romain, si on traduit de l'anglais vers le français, etc.) : « En traduction, particulièrement en traduction juridique, la difficulté est multipliée par deux. S'il est malaisé de s'entendre sur le sens et la signification des mots dans une seule langue, on s'imagine sans peine la difficulté que pose la comparaison des langues,

⁷ Voir la base de données IATE (Inter Active Terminology for Europe) : <http://iate.europa.eu/SearchByQueryLoad.do?method=load>.

⁸ Voir l'adjectif anglais « actual » utilisé fréquemment dans les textes communautaires avec le sens « actuel, -le », tandis que le sens de base est « réel, -le ».

d'une part, et des systèmes, d'autre part »⁹. C'est ce qui fait « la singularité de la traduction juridique »¹⁰, à la différence d'autres types de traduction spécialisée (technique, scientifique, médicale). À part la difficulté linguistique (qui relève de la terminologie, mais aussi du style employé, donc du discours), le traducteur juridique se heurte à la difficulté culturelle.

Pour ce qui est du discours du droit communautaire, il est, en quelque sorte, aculturel (il ne relève pas d'une culture juridique nationale). Par contre, il comporte un caractère technique : « Le droit communautaire est un droit essentiellement technique. Il comprend certes un certain nombre de termes juridiques assez généraux ou adaptés à partir des droits nationaux qui ont exercé une grande influence sur le droit communautaire à ses débuts, surtout du droit français. Mais ces termes juridiques sont peu nombreux par rapport au vocabulaire des différents domaines techniques que la Communauté du charbon et de l'acier et la Communauté économique se sont appliquées à réglementer en vue de mettre en place le marché unique. »¹¹

On retrouve dans ce discours des termes créés, qui relèvent de ce que l'on appelle « l'eurojargon » : « comitologie », « subsidiarité », « communautarisation », « directive », « alignement », « harmonisation », « transposition », « transposer », « présidence tournante », « le gardien des traités ». En même temps, le droit communautaire a un caractère interdisciplinaire : ce discours joue avec des termes juridiques généraux ou empruntés des droits nationaux des États fondateurs (la plupart des fois, du français). Du domaine juridique français, il a emprunté des termes tels que « avis », « dérogation », « règlement », « traité », « codification » ; des termes comme « libéralisation », « concurrence », « marché » relèvent, par contre, du domaine économique. Ce qui est intéressant est le fait que le discours communautaire utilise également des termes appartenant aux

⁹ J.-C. Gémar, « Le langage du droit au risque de la traduction. De l'universel et du particulier » in *Français juridique et science du droit*, Bruxelles, Bruylant, 1995, p. 148.

¹⁰ Voir J.-C. Gémar, « Le langage du droit au risque de la traduction. De l'universel et du particulier » in *op. cit.*, p. 147.

¹¹ P. Berteloot, « La standardisation dans les actes législatifs de l'Union européenne et les bases de terminologie », in E. Chiocchetti et L. Voltmer (dir.), *Normalisation, harmonisation et planification linguistique*, Bolzano, Publications EURAC Research, 2008, p. 14, consulté en ligne le 1er octobre 2017 sur :

http://webfolder.eurac.edu/EURAC/LexALP_shared/media/Berteloot.pdf.

sciences exactes : « cercles concentriques », « l'Europe à géométrie variable » (« l'Europe à plusieurs vitesses »), « capacité d'absorption », « traité de fusion », « noyau dur », mais aussi des mot-valise (« flexicurty », traduit en roumain par « flexisecurtate »). On parlerait, donc, d'un discours doublement, voire même triplement spécialisé.

Une autre caractéristique du discours du droit communautaire est la présence des néologismes (à la différence des discours des droits nationaux, qui n'acceptent pas facilement le néologisme et qui comportent même des archaïsmes¹²). Un autre défi de traduction est représenté par les synonymes apparents ou les soi-disant « faux amis » (exemple : « safety » et « security »).

La situation la plus problématique du point de vue de la traduction est représentée, selon nous, par la superposition du droit communautaire et du droit national, ce qui mène à un découpage différent de la réalité, en fonction de la culture juridique de référence. Aussi certains concepts ont-ils un sens dans le droit communautaire et un autre dans le droit national. Par exemple, le concept d'« eau potable » ou « eau destinée à la consommation humaine » n'a pas de correspondant exact en Allemagne, parce que le système juridique allemand distingue entre « l'eau potable » et « l'eau destinée à l'industrie alimentaire »¹³. De même, il n'y a pas une superposition totale entre le terme « biens » utilisé dans le droit communautaire et le terme « goods » utilisé dans le Common Law (le terme « goods » ne comprenant pas les biens immobiliers). D'autres termes qui ont un sens dans le droit communautaire et un autre dans le droit national sont : « entreprise », « salaire », « détournement du pouvoir ». Le traducteur est confronté à un phénomène de dédoublement du lexique assez bouleversant ; pour opérer de telles distinctions, il est nécessaire qu'il connaisse également la/les culture(s) juridique(s) nationale(s) dont parle le texte source. Tâche qui n'est pas toujours facile, parce qu'il y a des situations où le traducteur n'est pas juriste.

¹² Exemple : l'expression « în devălmăşie » dans le droit roumain des successions.

¹³ Voir E. Lavault-Olléon et F. Grossmann, « Langue du droit et harmonisation terminologique multilingue : l'exemple de LexALP », in *Lidil* (revue en ligne), no. 38, 2008, mis en ligne le 1er juin 2010, p. 11, consulté le 1er octobre 2017 sur : <https://lidil.revues.org/2776>.

2.2. Méthodes de traduction du discours du droit communautaire

Le discours traductologique tourne souvent autour de certaines dichotomies d'ordre théorique. La première dichotomie (et peut-être la plus invoquée) est représentée par le couple fidélité vs. trahison dans la traduction. Le concept de « fidélité » même n'est pas clairement défini par les traductologues, étant source de confusions : fidélité à la forme ? au sens ? à la lettre du texte ? au message ? Une traduction « fidèle », que ce soit une traduction littéraire ou juridique, est, pour la plupart des fois, une traduction qui garde « l'étrangeté » du texte source, son spécifique, ses culturèmes, son style. Vinay et Darbelnet appellent ce type de traduction « traduction sourcière »¹⁴. Par contre, la traduction qui nivelle les culturèmes du texte source, qui élimine tout ce qui peut paraître choquant, inapproprié, difficile à comprendre, afin que le texte d'arrivée soit plus familier au lectorat réunit les caractéristiques d'une « traduction cibliste ». À cette occasion, on découvre un autre couple (très présent dans la traductologie) : familiarité vs. étrangeté¹⁵.

Ces deux types de traduction trahissent, en effet, deux « méthodes » et deux « philosophies » de traduire. Si l'on parle de la traduction juridique, les deux méthodes de traduction décrites ci-dessous comportent des risques. La traduction sourcière (ou « éthique », selon les dires de Berman¹⁶), caractérisée parfois par une haute fidélité à la lettre du texte, par la présence du calque et des solutions littérales, peut être source de confusion (exemple : traduire le culturème « tribunal correctionnel » du système juridique français par « tribunal corectional », sans offrir aucune explication au lectorat cible ; même cas pour « le Conseil d'État »). La traduction cibliste (ou ethnocentrique) comporte elle aussi des risques, parfois plus graves, parce qu'elle nivelle le spécifique de la culture juridique source (exemple : traduire le culturème « Procureur de la République » du système juridique français par « Avocatul Poporului », un quasi-correspondant en roumain).

Néanmoins, il faut dire qu'au niveau de la pratique traductive il y a toujours un compromis et les choix ne sont pas tellement francs, le

¹⁴ Voir J.-P. Vinay, J. Darbelnet, *Stylistique comparée du français et de l'anglais*, Didier, Paris, 1977.

¹⁵ Voir A. Berman, *L'épreuve de l'étranger. Culture et traduction dans l'Allemagne romantique*, Gallimard, Paris, 1984.

¹⁶ Voir A. Berman, *op. cit.*, p. 17.

traducteur choisissant une méthode ou l'autre, en fonction du contexte, du but visé, du lectorat cible, de la fonction du texte d'arrivée. Il convient de souligner, une fois de plus, que, du point de vue de l'approche traductive suivie, entre la traduction juridique « générale » et la traduction du droit communautaire il y a une différence indéniable. Par leur caractère international, les termes du droit communautaire sont plutôt proches de la terminologie scientifique, à la différence de la traduction du droit national, où le traducteur choisit très fréquemment la méthode du compromis (en utilisant, de manière alternative, la paraphrase, l'explicitation, la traduction oblique, les notes de bas de page). Pour la plupart des fois, le traducteur du droit communautaire est contraint par une terminologie déjà standardisée, qu'il est censé utiliser.

Là où il n'y a pas d'équivalents standardisés, la solution trouvée par le traducteur du droit communautaire est représentée, très souvent, par des emprunts ou des calques du français et de l'anglais (c'est le cas des termes tels que « acquis », « Common Law »). Une autre solution trouvée par le traducteur du droit communautaire est la création de termes nouveaux (les termes source étant à leur tour, parfois, des termes créés) : « durable » traduit par « sustenabil », « énergie renouvelable » traduit par « energie regenerabilă ». En cas de lacune juridique (inexistence d'un terme cible équivalent)¹⁷, les solutions trouvées sont la paraphrase, les notes de bas de page (pour avoir une équivalence fonctionnelle du texte cible¹⁸), avec la prépondérance, pourtant, de l'emprunt, du calque, du néologisme et de la création de nouveaux termes. Plutôt que d'explicitier ou de paraphraser (l'explicitation étant parfois vue comme une « incapacité » du traducteur), on préfère trouver des équivalents, ce qui contribue, en outre, à la standardisation de la terminologie. Là où les équivalents n'existent pas, ils sont créés.

¹⁷ Voir E. Lavault-Olléon et F. Grossmann, *op cit.*, p. 10.

¹⁸ Voir J.-C. Gémar, « Le langage du droit au risque de la traduction. De l'universel et du particulier », in *op. cit.*, p. 146 : « Le principe de l'équivalence formelle (...) s'applique aussi aux textes juridiques. Quelle que soit la nature du texte à traduire, le principe reste le même : faire passer un message, quelle qu'en soit la forme, d'un texte à l'autre, de façon qu'il soit compris du destinataire. (...) seul le sens compte. Autrement dit, le résultat, puisque l'on ne traduit pas pour comprendre, mais pour faire comprendre et qu'alors tous les moyens sont bons en traduction pourvu que le sens soit respecté. »

2.3. Le droit communautaire – intraduisible? Le cas du terme « acquis »

Un cas intéressant qui prouve, une fois de plus, que l'emprunt est l'une des méthodes de traduction les plus fréquentes lorsque l'on a affaire au droit communautaire est représenté par le concept d'« acquis communautaire ». Il a été emprunté en roumain en tant que tel du français (« acquis-ul comunitar ») pour éviter la paraphrase, peut-être parce qu'on n'a pas d'équivalent exact en roumain. Le terme est utilisé dans le droit communautaire dès 1981, étant désigné par la Commission comme « le socle du droit et de l'intégration » (Communiqué de la Commission Européenne, le 5 décembre 2001)¹⁹. Ce qui est bizarre est le fait qu'il n'y a pas de définition standardisée du terme, il étant compris comme la totalité des normes, des pratiques, des principes applicables dans un certain domaine ou comme un « ensemble de normes » (principes, objectifs, législation, déclarations, résolutions, actes, accords internationaux, interprétations données par la CJCE). Pourtant, il n'y a pas de définition juridique précise, le terme relevant plutôt de la « tradition communautaire », car il est entré de manière naturelle dans la pratique des institutions européennes, avant d'être officialisé par un traité. Le terme « acquis » témoigne, en effet, de l'évolution du droit communautaire : « L'acquis communautaire dont on peut parler en l'année 1981 est le résultat d'une lente accumulation, d'un processus relativement long de maturation. »²⁰ L'objectif de l'Union est celui de maintenir et de développer son acquis. Du point de vue traductologique, puisque les dimensions du terme sont tellement nombreuses et il est tellement usité, il a été repris en tant que tel dans la langue cible (le roumain), par l'intermédiaire de l'emprunt linguistique.

3. Conclusion

En guise de conclusion, il convient de passer en revue les caractéristiques du droit européen par rapport au droit national, pour souligner le spécifique de la traduction du droit communautaire et ses défis.

¹⁹ Voir O. Audéoud, « L'acquis communautaire, du mythe à la pratique », in *Revue d'études comparatives Est-Ouest*, vol. 33, 2002, no. 3, p. 68.

²⁰ P. Pescatore, *apud* Olivier Audéoud, *op. cit.*

Un premier aspect est représenté par la présence des culturèmes juridiques dans le droit national (« huissier », « greffe du tribunal », « Garde des Sceaux », « procédure prud'homale »), culturèmes qui sont transportés, d'une façon ou d'une autre, dans la langue cible (très souvent par l'intermédiaire de la paraphrase, de l'explicitation, de la note de bas de page ou des techniques de traduction indirecte ou « oblique »²¹). À la différence du droit communautaire, le droit national se fait remarquer par la présence des archaïsmes (« pollicitation », signifiant « offre ») et de la polysémie (voir les termes « détention » ou « saisir » en français). De l'autre côté, le droit communautaire comporte une langue décontextualisée, détachée des références juridiques et culturelles spécifiques au droit national, une langue qui peut paraître parfois artificielle (prenons à nouveau l'exemple de l'anglais utilisé en tant que langue de travail au niveau des institutions européennes, qui a été fortement influencé par le français, principale langue de rédaction jusqu'à la fin des années '90). Il s'agirait, par conséquent, d'un droit décontextualisé, le traducteur étant obligé de se décentrer, de se détacher des systèmes juridiques nationaux et d'utiliser une terminologie très stricte, qui est parfois le résultat de la création de termes nouveaux. Les méthodes de traduction utilisées avec prépondérance sont le calque, l'emprunt et la traduction littérale.

Si les langues officielles de l'Union Européennes sont des langues naturelles, auxquelles correspondent des systèmes culturels et juridiques uniques, le droit communautaire est une suprastructure, une sorte d'« équivalence sans identité », selon les dires de Paul Ricœur²². Ce qui ne veut pas dire, pourtant, qu'il est moins difficile de le traduire, parce que qu'il y a toujours cette rencontre inévitable entre les droits nationaux et le droit communautaire, qui fait que la tâche du traducteur soit plus difficile et qui exige de sa part une compétence culturelle. De l'autre côté, il y a le phénomène de contamination réciproque des langues, au niveau linguistique et culturel : par exemple, dans la terminologie communautaire on utilise l'équivalent « praticien de l'art dentaire » pour « dentiste », peut-être sous l'influence de l'anglais (« dental practitioner »). Une fois de plus, la traduction du texte communautaire signifie savoir et utiliser le mot juste, qui

²¹ Voir J.-P. Vinay, J. Darbelnet, *op. cit.*

²² P. Ricœur, « Le paradigme de la traduction » in *Sur la Traduction*, Paris, Bayard, 2004, p. 40.

est celui standardisé. Dans cette perspective, les contraintes de la traduction du discours communautaires sont, peut-être, plus visibles que dans le cas de n'importe quel autre discours, que ce soit ou non spécialisé.

**SOME CONSIDERATIONS ON THE IMPACT OF THE
TRANSLATION OF EU LEGAL TEXTS ON THE ROMANIAN
LEGAL LANGUAGE AND LEGISLATION**

**CÂTEVA CONSIDERAȚII DESPRE IMPACTUL
TRADUCERII TEXTELOR JURIDICE EUROPENE ASUPRA
LIMBAJULUI JURIDIC ȘI LEGISLAȚIEI ROMÂNEȘTI**

IULIA-ELENA ZUP¹

Abstract: The present paper proposes an overview of the translation process within the European Union, of some studies in the field of legal translations, of some features of the European legal style and of the impact of the translations on the Romanian legal style and body of laws. The translations of the EU law represents a “sub-genre” of the legal style, with some particularities deriving from the necessity of legal uniformity and the constant use of the same phrases in all EU acts. Because of the necessity of implementing the directives and adapting to the member states’ legislation (Article 288 TFEU), the EU text becomes a source of national law through transposition. In the same way that the translations of the foreign legislation into Romanian represented sources for the renewal of the Romanian legal system in the 19th century, the EU acquis, through translation, represents nowadays the engine for the modernisation of the Romanian legislation and part of the cultural transfer between the Centre (the Union and its institutions) and the peripheries (the member states).

Key words: EU, legal translations, legal style, transposition, cultural transfer

Rezumat: Lucrarea propune o trecere în revistă a procesului de traducere în cadrul Uniunii Europene, a unor cercetări în domeniul traducerilor juridice, a câtorva trăsături ale stilului juridic european și a impactului traducerilor asupra stilului juridic și legislației românești. Traducerile legislației europene reprezintă un „sub-gen” al stilului juridic, cu anumite particularități decurgând tocmai din necesitatea uniformizării dreptului și a constanței folosirii aceluiași formulări în toate actele. Datorită necesității implementării directivelor și adaptării la legislația statelor membre (art. 288 TFUE), textul UE devine, prin transpunere, un izvor al legislației

¹ Lector univ. dr., Facultatea de Drept, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, iuliazup@gmail.com

naționale. Precum traduceriile legislațiilor străine în română au reprezentat izvoare ale înnoirii sistemului juridic românesc în secolul al XIX-lea, tot astfel *acquis-ul comunitar*, prin traducere, reprezintă în zilele noastre unul din motoarele modernizării legislației și stilului juridic românesc și parte din transferul cultural dintre Centru (Uniunea și instituțiile sale) și periferie (statele membre).

Cuvinte-cheie: UE, traduceri juridice, stil juridic, transpunere, transfer cultural

1. Introduction

In the transnational space of the EU, processes take place in the linguistic evolution, that are part of the cultural processes, which result, on the one hand, from the interaction of languages and styles, and on the other hand, from the processes of representation of the foreign spaces (here we would refer to the international law). Deleuze and Guattari name this evolution process an abstract machinery, which is built by exchange. The exchange takes place between the constituent states and the central institutions, between the centre and the peripheries. This exchange process and its intermediary states give birth to new mediums. Because of the exchange, the centre and the peripheries are in a constant evolution.² Thus, the translation is a medium of the cultural transfer. The translation's characteristic of dialogue, of interaction between cultures, takes part in the construction of the receiving culture. Thus, the Romanian legislation can be seen in this interpretation partially as a result of the translation process.

The European Union can function in the 24 official languages through intensive translations of the written texts and through employing interpreters. The fact that the legal translations and the production of multilingual versions represents a common activity of the European institutions demonstrates that language, in spite of all difficulties, is the most important means of integration. The translations represent the means through which the Community *acquis* is known in the member states, as well as outside the EU.

In order for the authorities and people to have direct access to the European texts and for the equality of the *acquis'* effects on the member states' legal systems to be observed, the laws are published by the Publications Office in all 24 official languages in the *Official Journal of the*

² G. Deleuze, F. Guattari, *Tausend Plateaus. Kapitalismus und Schizophrenie*, translated from French into German by Rocke/Voullié, Merve, Berlin, 2002, p. 105.

European Union. At the end of the treaties an article providing information about the linguistic versions is inserted. Each of the versions is authentic and constitutes a source of legal interpretation and application. The Council Regulation no. 1/2003 sets down the use of the official languages in the European Union. According to Article 4, the texts will be written in all official languages. This implies that all European Institutions have to employ translators and lawyer-linguists to translate and revise these texts.

According to Michaela Wolf³, there are two types of translations:

1. the habitual translations, which are part of the communicative everyday performance, usually referring to the oral aspect of the communication;
2. the institutional translations, this activity being usually set through legislation. Institutional translations can be divided into the ones producing legal effects and the ones which inform about the legal situation. Within the structures of the European Union both types are common, but we will focus on the first type.

According to Colin Robertson⁴, there are two translation regimes of the *institutional* translations in the European Union:

1. the administrative and law regime;
2. the regime of the European Court of Justice.

There are many similarities between the two of them, but also differences, such as the choice of administrative and legal terms, but also regarding the length, structure and syntax of the phrase.

2. Accession

As part of the accession of new member states to the European Union, translation represents an essential process. The state's legislation must be translated into an existing European language to be verified regarding

³ M. Wolf, *Die vielsprachige Seele Kakaniens: Übersetzen und Dolmetschen in der Habsburgermonarchie 1848 bis 1908*, Böhlau, Vienna/Köln/Weimar, 2012, pp. 189-191.

⁴ C. Robertson, *How the European Union Functions in 23 Languages*, in: SYNAPS – A Journal of Professional Communication, 28 (2013), pp. 14-32, p. 15 [Online]. Available at: https://brage.bibsys.no/xmlui/bitstream/handle/11250/2393842/Robertson_28.pdf?sequence=1 (accessed on 10.10.2017).

conformity and adaptation, but also the existing EU texts and at least the most important cases of the European Court of Justice must be translated into the new language. If the EU requests are not met, the national texts will be written again in accordance with national law methods and based on EU elements adapted to the national context, this process being called transposition. The words and their meanings become crucial in the interpretation of the European text, the meanings become the basis for the creation of the national law. After the accession, the official language of the new member state is treated equally with the other languages, and the version in the new language is also published in the Official Journal. Official translations of the EU existing treaties into the new language are annexed to the treaty of accession. These are declared authentic and become the basis for the new linguistic version of the EU legislation. These series of translations represent a difficult task, if we take into account the volume, but also the terminology, because new words and phrases are introduced for EU concepts.

The implications of the translations consist in the fact that the EU texts can benefit from the principle of primacy over the national legislation when a conflict of laws exists. This is why it is very important for the EU texts to be written with great attention to details, implications and legal effects. Since every language version is authentic, it is important to ensure that the EU legislation itself remains coherent and consistent, regardless of the linguistic version. For all language versions to have the same legal status, they must have the same legal effects, which means they must render the same information or message. If there are discrepancies of interpretation of the language versions, there can be different practical results. This is why the European Commission has the task to verify the interpretation provided and the national courts (which are EU courts) address the European Court of Justice in cases of different interpretation.

Due of the concerns regarding the quality of the EU translated texts, lawyer-linguists are hired at legislative institutions (the Commission, the Parliament, Council, European Central Bank) to verify and revise all language versions before enactment. One possible translation problem can be that of giving different meanings because the translator may think only in the terms of the implications of the national law and may forget to interpret the text in its multilingual context.

The EU legal texts are drafted and negotiated to be applied and implemented in the national legal systems of the member states. The implementation, the transposition implies drafting new national laws. In this process, the European terminology is set in contrast with the national one. In many cases, the texts reflect previously negotiated international treaties, meaning that, apart from the national and European terminology, one should also take into account the terminology from international texts negotiated with international bodies, such as the United Nations or the World Trade Organization⁵. The courts and judges have the task to interpret the meanings of some terms.

3. Regulations and directives

The EU legislation also has the task of modifying, adapting, aligning and unifying the member states' legislation. The legal instruments set out in the treaties were designed for this purpose. For example, the regulation has general applicability, is obligatory in all its elements and applied directly, doesn't require the transposition through a national law, whereas a directive requires the implementation and adaptation of the member states' legislation (Article 288 TFEU). This function of the directive results in the fact that the EU texts become a source of creating national legislation through transposition. There is here a legal, but also a linguistic dimension, implying the intra-lingual translation between the EU and the national legal contexts, and the terminology and the accurate meanings of terms and concepts are vital for this process. As a supranational legal system, the EU legal texts apply to the member states, but, as national law, they can also have a direct effect on people. This means that they have to be written in a manner in which they can also be understood by unspecialised people; thus, there are linguistic implications⁶.

⁵ C. Robertson, *Multilingual Legislation in the European Union. EU and National Legislative-Language Styles and Terminology*, in *The Journal of University of Lodz* 9/2011, pp. 51-67, p. 52 [Online]. Available at: <https://www.degruyter.com/downloadpdf/j/rela.2011.9.issue-1/v10015-011-0011-3/v10015-011-0011-3.pdf> (accessed on 21.09.2017).

⁶ Robertson 2013, p. 16.

4. Style

*EU law is multilingual and multi-cultural. It is initially drafted in one language (usually English), often by non-native speakers and then translated into the other EU languages. Amendments may be proposed that are drafted in a different language. The result is a single multilingual text created in 23 language versions that are authentic within the context of the EU legal order. These circumstances have led EU legal language to develop its own terminology and legislative style as a separate genre.*⁷

EU legislation aims at a gradual fusion of the national economies through the customs union, the single market, the approximation of law, common policies. Regarding the linguistic aspect, “this orientation means that change is built into in the concept of EU law, and it is perceived as being «dynamic»” compared to the national law, which is “more static”. Thus, the focus is on using the future tense or on using particular words, for example in the titles of the laws “to promote” or the nominal equivalent⁸.

Unlike the literary style, in the legal style the originality does not represent a virtue, because the legal style is in fact an instrument which serves to reach a goal, i.e. to regulate a legal matter. Thus, in the translations of the national legislation identical terms are used, sometimes even entire paragraphs from the EU legislation. We can say that we are witnesses of a dynamic of the legal style through legal terms corresponding to notions of European law or phrases introduced through translation into the national legal system through applying and transposing European norms.

There are also “empty terms”, which have to be given meaning in the national administrative framework. For example, in regulations the competent authority is indicated, a term which at national level will be replaced with the name of the institution⁹. The terminology used in the EU texts is characterised by neologisms, borrowings from the national legal systems or international law, adjusted to suit the European context.

⁷ Robertson 2011, p. 51.

⁸ Robertson 2013, p. 19.

⁹ Robertson 2011, p. 53.

The EU texts are drafted to be translated, and this drafting and translating have to observe certain codes (for example sentences should be as simple and clear as possible). When there are doubts regarding the meaning, all versions have to be analysed (Article 358 TFUE). Every language version contains the same number of pages, the same structure, system of numbering and paragraphs, the same phrase length and the same information is transmitted at the same point in every version, but there are differences in the wording because of the specific features of every language. One should take into account the fact that, in spite of these codes externally imposed, the languages, which belong to different language families, have their own evolution. Of course, the effects of globalisation took their toll also on the linguistic evolution, but not that much for the differences in wording to be considerable.

The EU legal style is actually generated by the styles of the 24 EU legal languages, which merge into the EU legislative texts. Therefore, not only does the Centre, in this context the EU legal language and the institutions, impact on the peripheries and the constituent states and languages, but there is also a movement from the peripheries towards the centre. Thus, the cultural transfer goes both ways.

The performance of the transfer depends on the need to establish contextual connections with cultural elements of the multi-cultural communication space. The criteria for some translation decisions can be linked to the translator's habitus, that product of history, which determines individual and collective practices, which guarantees the use of the previous experience and manifests itself in the shape of perceptions, thought and action¹⁰. This concept is important for the analysis of the text within the social context; thus, it can be explained why in a certain relation space-time certain translation strategies were used, which can lead to the interpretation of the resulted text as textual production and not as reproduction. The aspect of cultural mediator is limited in the case of legal translations, by the immanent postulate of authenticity, with stronger tendencies of standardisation than other types of texts. On the other hand, the legal style is also the most subject to change. The transformations are due not to the

¹⁰ P.Bourdieu, *Sozialer Raum und Klassen. Leçon sur la leçon. Zwei Vorlesungen*, translated in German by Bernd Swibs, Suhrkamp, Frankfurt am Main, 1991, p. 101.

structure of the phrase, but to the vocabulary or the new clichés pursuant to the new social organization.¹¹ The evolution of this style is in close connection with the society's historical evolution, the emergence of new constructions within the society also meaning the replacement or the introduction of new words, which would correspond to the new realities and philosophical concepts. Thus, for the translation process, the linguistic capital represents a special form of cultural capital. The legal language is marked from a structural and functional point of view by social factors more than other specialized languages, its own pragmatic language determines the message's adequacy to the situational context. The evolution pace of the legal language is thus faster than that of other specialized languages and it is not equal on all language levels. Legal terminology, which is the most influenced by extra-lingual factors, also goes through the fastest and most profound transformation, while the syntax of legal texts evolves at a slower pace.

According to Stoichițoiu-Ichim¹², the evolution of the Romanian legal language took place in three stages:

1. the period until 1780, when the first laws were translated and published in Moldova and Muntenia;
2. between 1780 (Ipsilanti's *Pravilniceasca condică*) and 1865 (Cuza's legislative unification), when the first codes of law were drafted and published;
3. after 1865, when the Romanian legal language is modernized and fixed in a form close to the present-day one.

We consider that, upon Romania's accession to the EU, the Romanian legal language entered a fourth stage, in which the influences come not from different legal languages and systems – as in the previous stages: German, Austrian, Hungarian, Russian, French, etc. –, but from the cultural transfer within the EU. This stage is characterized by a very fast pace, which is also subject to the modern era of technology and media.

The Romanian legal language evolved towards clarity and concision, specialization and modernization through the gradual decrease of the

¹¹ I. Coteanu, *Stilurile moderne ale limbii literare*, in „Limba Română”, IX, no. 2/1960, pp. 58-70, p. 63.

¹² A. Stoichițoiu-Ichim, *Semiotica discursului juridic*, Editura Universității din București, 2006, p. 12.

number of words from the common vocabulary and its replacement with a special vocabulary with the effect of avoiding ambiguity and complying with the need of precision and versatility, the main characteristics of this style. Its evolution is marked by a confrontation between tradition, between the rigidity of the traditional wording, and the innovation demanded by the immediate needs of communication¹³. The assimilation and development of a legal terminology is “an act of cultural equivalence, of synchronizing with the civilized world”¹⁴.

5. Current state of the research field

The legal style represents, even since the '60s, a domain of certain interest for the researchers, even though in this field there have not been published as many studies as in other branches of translation studies (like literature). Legal linguistics developed especially in the last decade due to the experience of translations within the European Union: M. Cornu and M. Moreau, *Traduction du Droit et Droit de la Traduction* (Daloz, Paris 2011); S. Glanert, *De la traductibilité de Droit* (Daloz, Paris 2011). S. Pommers, *Rechtsübersetzung und Rechtsvergleichung*; P. Sandrini, *Übersetzen von Rechtstexten – Fachkommunikation im Spannungsfeld zwischen Rechtsordnung und Sprache*.

Recent studies analyse the phenomenon of multilingualism and the translations within the European Union from different perspectives (comparative law, European law, translation studies), all of them being up to some point interdisciplinary: Colin Robertson, *How the European Union functions in 23 languages*, 2013, C. J. W. Baaij, *The Role of Legal Translation in Legal Harmonization*, 2012, Martina Künnecke, *Translation in the EU: Language and Law in the EU's Juridical Labyrinth*, 2013. L. Biel (*Translation of Multilingual EU Legislation as a Subgenre of Legal Translation*, 2006) goes as far as to consider the translations of the EU legislation as a sub-genre of the legal style, with some particularities deriving from the necessity of legal uniformity and the constant use of the

¹³ A. Stoichițoiu-Ichim, op. cit., p. 12.

¹⁴ I. Oprea, *Rolul limbii germane la formarea terminologiei filosofice românești* in: *Interferențe culturale româno-germane*, Contribuții ieșene de germanistică IV, ed. by Andrei Corbea, Octavian Nicolae, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” Iași, 1986, pp. 89-97, p. 90.

same phrases in all EU acts. There are also studies which offer a perspective on the terms used in the translations of the EU law into different languages and of the national laws into English within the accession process: for Croatian – Janka Doranić, *Linguistic Aspects of Alignment of Croatian Legislation with EU Laws*, 2011, for Bulgarian – Diana Yankova, *Translation of EU legislation: some terminological consideration*, 2003. These studies would also serve as a model for an analysis of the particularities in Romanian.

6. Conclusions

The system of one multi-cultural state or union of states functioning in more languages is by far not the first one in history and plenty of examples can be found in the past, one of them being the Habsburg Empire. In the case of the translation of Austrian legislation into Romanian during the Habsburg Empire, new terms or concepts were introduced in the Romanian legal language for those law concepts which did not exist in the national legal system, through borrowing or calque. The translators made use of the translations of the Austrian legislation in other languages and the analysis of the existing Romanian legislation or the Romanian version of other countries' codes. The translations represented the means through which the Romanian states came into contact with the new European ideas, the foreign legislation represented thus a source of inspiration for modernising the national legal system. By making a diachronic comparison, one can come to the conclusion that, in the same way that the translations of the foreign legislation into Romanian represented sources for the renewal of the Romanian legal system in the 19th century, the EU acquis, through translation, represents the engine for the modernisation of the Romanian body of law nowadays.

The translations of the EU laws into Romanian have legal consequences, because since the day of Romania's accession to the European Union, they have been part of the Romanian legal system. This is why they have to rely on the source text, but they should also take into consideration the basic elements of the Romanian legal terminology and legal style, as the difference of wording can affect the interpretation and application of the legal texts.

The intensive translations and the set of rules and guidelines should lead, in the end, towards a unique norm of the legal text characterizing all European legal languages.

**VIELSPRACHIGKEIT UND DAS ÜBERSETZEN VON
RECHTSTEXTEN: HEUTE UND FRÜHER**

ANDREEA HUȚANU¹

Abstract: This paper comprises a comparative analysis of the attitude towards diversity as mirrored by the linguistic policy of the European Union and that of the Habsburg Monarchy. Legal translations, which mainly pose terminological problems, are an indispensable element for multilingual contexts and are therefore relevant to this topic. The paper aims to identify similarities between the two approaches to multilingualism by also bringing the concept of equality into discussion.

Key words: diversity, equality, European Union, Habsburg Monarchy, legal translation and terminology

Rezumat: Prezentul articol analizează comparativ modul în care atitudinea față de diversitate se reflectă în politica lingvistică a Uniunii Europene, respectiv a Monarhiei Habsburgice. Relevante în acest sens sunt traducerile juridice, a căror dificultate este în primul rând de natură terminologică, ele reprezentând un element indispensabil în spațiile multilingve. Articolul urmărește să identifice puncte comune între cele două maniere de abordare a multilingvismului, aducând în discuție și conceptul de egalitate.

Cuvinte-cheie: diversitate, egalitate, Uniunea Europeană, Monarhia Habsburgică, traducere și terminologie juridică

Eine einsprachige Gesellschaft ist in der gegenwärtigen Ära der Globalisierung schwer vorstellbar. Wenn im westeuropäischen Raum der 18. und 19. Jahrhunderte die Sprache als wesentliches Bindemittel zum Konfigurieren der einzelnen Nationen diente, wird die Vielsprachigkeit heutzutage als selbstverständliches Element in vielen Ländern betrachtet. Die Europäische Union umfasst heute (im Jahr 2017) 28 Mitgliedsstaaten und dient daher als erfolgreiches Beispiel des friedlichen vielsprachigen Miteinanders. Früher, vom Mittelalter bis zum Anfang des 20. Jahrhunderts,

¹ Doctorand, Facultatea de Litere, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, andreeahutanu07@yahoo.com

existierte in Europa ein anderes Konglomerat von Völkern, das durch sprachliche Vielfalt gezeichnet wurde: die Habsburgermonarchie. In den beiden Fällen lassen sich die Herausforderungen der Mehrsprachigkeit analysieren, sowie die daraus entstandene Unerlässlichkeit der Übersetzungen insbesondere im Bereich der Justiz, der nicht nur eine der Hauptsäule einer gut funktionierenden Gemeinschaft, sondern von großem Interesse für ihre gesamte Bevölkerung ist. Dieser Artikel beabsichtigt keinesfalls die erschöpfende Untersuchung der zwei Sprachenpolitiken, sondern die Hervorhebung einiger ihrer Hauptmerkmale.

Einstellungen zur sprachlichen Vielfalt

Die ursprünglich als wirtschaftliches Bündnis erdachte Europäische Gemeinschaft (EWG) entwickelte sich schnell zu einer starken politischen Union, die sich durch die Zusammenarbeit ihrer Mitgliedsstaaten unter anderem für die Bewahrung des Friedens und die Förderung der Menschenrechte und -gleichheit einsetzt. Seit 17 Jahren spiegelt das Motto der Europäischen Union eine ihrer Haupteigenschaften und gleichzeitig eines ihrer Hauptziele wider. „In Vielfalt geeint“ weist auf die ethnische, kulturelle, sprachliche und konfessionelle Diversität der EU hin und fordert zum friedlichen Miteinander aller zu ihr gehörenden europäischen Bürger ungeachtet ihrer Unterschiede auf, die sich der gleichen Rechte erfreuen sollten. Diese Gleichberechtigung erstreckt sich auch über den sprachlichen Bereich, was die Erarbeitung und Umsetzung von entsprechenden Kommunikationsstrategien verlangt, die den effizienten interlinguistischen Verkehr ermöglichen.

Zurzeit werden in der Europäischen Union 24 Amts- und Arbeitssprachen gebraucht, d. h. alle offiziellen Sprachen der Mitgliedsstaaten. Neben diesen gelten auch einige Regionalsprachen als gleichgestellt.² Man feiert sogar einen europäischen Tag der Sprachen jährlich am 26. September,³ um das Bewusstsein der Massen für die bestehende Vielfalt zu schärfen und die Mehrsprachigkeit aller Europäer zu fördern. Die Förderung der Mehrsprachigkeit gehört eigentlich zu den

² Siehe im Detail *Amtssprachen der EU*, verfügbar auf der Website der Europäischen Kommission.

³ Siehe im Detail *Europäischer Tag der Sprachen*, verfügbar auf der Website der Europäischen Kommission.

Hauptprioritäten der sprachlichen Politik der EU. Die Union setzte sich ein ehrgeiziges Ziel, gemäß dem die EU-Bürgerinnen und Bürger neben ihrer Muttersprache zwei Fremdsprachen gebrauchen können müssen.⁴ Zu diesem Zweck wurden gewisse Programme entwickelt, um das Lernen von Fremdsprachen zu unterstützen. Erasmus+ zählt zu diesen Programmen und fördert den internationalen Austausch von Studierenden, wobei es ihnen die Möglichkeit gibt, im Ausland zu studieren und dadurch mit Muttersprachlern zu interagieren. Um die Herausforderungen der sprachlichen Diversität zu meistern, entwickelte also die Europäische Union eine tolerante, auf Integration und Gleichheit basierte Sprachenpolitik. In ihrem Rahmen gilt die Vielfalt als Stärke, die verwertet werden muss, um den Fortschritt der gesamten Union zu gewährleisten.

Mit ähnlichen Herausforderungen sah sich auch die Habsburgermonarchie konfrontiert, die sich durch die Einverleibung unterschiedlicher europäischer Gebiete in eine Bühne der Vielfalt umwandelte. Der Traum der Monarchen war die Schaffung eines starken und blühenden Großstaates, in dem alle habsburgischen Völker trotz ihrer Verschiedenheit miteinander verschmelzen und dessen Bewohner zu treuen Österreichern werden würden. Damit dieser Traum in Erfüllung gehen konnte, mussten alle Völker auf Dauer zufriedengestellt werden, was sich ab Mitte des 19. Jahrhunderts in Bestrebungen nach Gleichberechtigung konkretisieren ließ.

Natürlich konfigurierten sich die hier analysierten bunten Sprachlandschaften unter verschiedenen Umständen, wobei die Unterschiede zwischen den zwei Einstellungen zur sprachlichen Vielfalt teilweise erklärt werden können. Im Gegensatz zu der Europäischen Union erweiterte sich das habsburgische Vielvölkerreich nicht durch die freiwillige Vereinigung mehrerer Staaten, die gemeinsame Interessen teilten, sondern durch die Ausübung seiner politischen und militärischen Macht. Zwischen den nebeneinander gebrachten Völkern entstanden demzufolge Konflikte, die manchmal latent blieben, aber manchmal offen ausgetragen wurden. In diesem Kontext musste die Mehrsprachigkeit unbedingt behandelt werden.

Der Pinsel jedes Volkes malte die Sprachenfrage auf eigene Weise, wobei die Sprachen- und Nationalitätenpolitik der Monarchen und der

⁴ Siehe im Detail *Sprachenpolitik*, verfügbar auf der Website des Europäischen Parlaments.

Gleichberechtigungsdrang der nicht-deutschen Stämme immer anders wahrgenommen wurden. Österreichische Autoren behaupten beispielsweise, dass die Monarchen eine tolerante Sprachenpolitik ohne Germanisierungstendenzen verfolgten, während Vertreter der unterschiedlichen Völker klagen, dass diese Politik die Unterdrückung der Volkssprachen zum Ziel hatte. In dem Werk des französischen Historikers Ernest Denis, *La Bohême depuis la Montagne-Blanche*, wird die Beziehung zwischen Habsburgern und Tschechen als die zwischen Henkern und Märtyrern beschrieben, wobei die Tschechen unter den tyrannischen Habsburgern leiden mussten und ihre Ausrottung befürchteten.⁵ Ein weiteres geeignetes Beispiel für die gegensätzliche Wahrnehmung der habsburgischen Herrschaft befindet sich in dem Buch *Vom Moldauwappen zum Doppeladler*, wo der Autor Rudolf Wagner die Undankbarkeit einiger Rumänen verurteilt, die den erheblichen Beitrag der Habsburger zu der Entwicklung der Bukowina nicht zu schätzen wussten: „Vom <Jugul austriac> (österreichischen Joch) war hier die Rede, obwohl Wien den neuen Machthabern ein aus dem Nichtsgeschaffenes reiches Erbe hinterließ.“⁶ Ganz im Gegenteil zu solchen Rumänen, wie z.B. Nicolae Iorga, Ion Nistor oder Theodor Balan, die über den „Raub der Bukowina“ sprachen, betonen Ukrainer wie I. M. Nowosiwskyi und Basil Kolotylo, dass die Ruthenen nur mithilfe und innerhalb der Habsburgermonarchie die verlangte Gleichberechtigung mit den anderen Volksgruppen, d. h. Rumänen und Deutschen, erwarben.⁷ Dieser Gegensatz ist aber nicht nur nach dem Untergang der Monarchie entstanden, sondern existierte schon seit ihren Anfängen und manifestierte sich auch in den Beziehungen zwischen den nicht-deutschen Völkern. Die Sprachen- und Nationalitätenfrage war ein immer wiederkehrendes Problem. Sogar bei der Deutung von Gesetzestexten, die heute als konkrete echte Dokumente noch greifbar sind, tauchten Meinungsverschiedenheiten auf. Ein gutes Beispiel dafür bietet Artikel 19 des Staatsgrundgesetzes vom 21. Dezember 1867, der heftige Polemiken über Begriffe wie *landesübliche Sprache*,

⁵ Vgl. K. G. Hugelmann, *Das Nationalitätenrecht des alten Österreich*, Wilhelm Braumüller Universitäts-Verlagsbuchhandlung, Wien-Leipzig, 1934, S. 21.

⁶ R. Wagner, *Vom Moldauwappen zum Doppeladler*, Hofmann-Verlag, Augsburg, 1991, S. 106.

⁷ Vgl. Ebd. S. 6

Landessprache, *innere* und *äußere Amtssprache* auslöste.⁸ Wie behandelten eigentlich die Habsburger die Herausforderung der Mehrsprachigkeit in ihrem Herrschaftsgebiet? Die Antwort auf diese Frage soll durch die Analyse zweier Zeitspannen in der Geschichte der Monarchie geliefert werden, und zwar vor bzw. nach 1849.

Charakteristisch für die sprachpflegerischen Bestrebungen in der Monarchie bis zum Mitte des 19. Jahrhunderts war eine Doppelgleisigkeit: Einerseits wurde die Verbreitung und Förderung des Deutschen als Verständigungssprache angestrebt, andererseits hatten die vielen zusammenlebenden Völker die Möglichkeit, ihre eigenen Sprachen zu bewahren, zu kultivieren und weiter zu benutzen.⁹ Maria Theresia (1740-1780) förderte zum Beispiel die Wiederbelebung der tschechischen Sprache in einer Zeit, wenn diese Gefahr lief, komplett zu verschwinden. In diesem Sinne betonte sie in ihrem Reskript vom 9. Juli 1763, dass „zur Beförderung des Dienstes, dann Aufrechterhaltung der Ordnung und Justiz nöthig sei, diese soweit verfallene Sprache wiederumb emporzubringen.“¹⁰ Die Handlung Maria Theresias war somit nicht völlig selbstlos, da sie dadurch das gute Funktionieren des Gesamtstaates anvisierte, aber trug trotzdem zu der Entfaltung einer nicht-deutschen Sprache bei. Eine nicht so tolerante Sprachenpolitik wurde von Joseph II (1780-1790) betrieben, der in seinem Bestreben, die Effizienz des staatlichen Mechanismus zu steigern und das Ideal der Einheitlichkeit zu verwirklichen, das Deutsche als ausschließliche Justiz- und Verwaltungssprache festzusetzen versuchte. Wegen der dadurch ausgelösten Unzufriedenheit musste er aber diese Entscheidung kurz vor seinem Tod widerrufen.¹¹

Ab dem 19. Jahrhundert engagierten sich immer mehrere Volksstämme der Monarchie in einer Bewegung der nationalen

⁸ Dietmar Baier widmet dieser Problematik ein ganzes Buch: *Sprache und Recht im alten Österreich. Art. 19 des Staatsgrundgesetzes vom 21. Dezember 1867, seine Stellung im System der Grundrechte und seine Ausgestaltung durch die oberstgerichtliche Rechtssprechung*, Oldenbourg, München/Wien, 1983.

⁹ Vgl. P. Haslinger, *Sprachenpolitik, Sprachendynamik und imperiale Herrschaft in der Habsburgermonarchie 1740-1914*, online als PDF-Datei zugänglich, S. 83-84.

¹⁰ A. Fischel, *Das Österreichische Sprachenrecht*, Druck und Verlag von Friedr. Irrgang, Brünn, 1910, S. XXXI.

¹¹ Vgl. Ebd., S. XL-XLIII.

Selbstbehauptung und benutzten ihre Muttersprachen, um ihre nationale Identität zu definieren und gleiche Rechte zu verlangen. Das ab dem 1. November 1849 erschienene österreichische Reichsgesetzblatt spiegelt ein besonderes Interesse des Hofes und der Regierung für die – inklusiv sprachliche – Gleichstellung aller Völker der Monarchie wider. Relevant für unsere Analyse sind die Anweisungen für die sprachbezogene Ausgestaltung dieses Druckwerks. In diesem Sinne wurde vorgeschrieben, dass das Reichsgesetzblatt in zehn Sprachen ausgefertigt werden sollte, wobei jede der zehn gleichzeitig zu erscheinenden Ausgaben als authentisch anerkannt wurde. Die Habsburgermonarchie hatte also ab 1849 ihre Gesetze wie folgt zu veröffentlichen:

- „1. In deutscher Sprache,
2. in italienischer,
3. in magyarischer,
4. in böhmischer (zugleich mährischer und slovakischer Schriftsprache),
5. in polnischer,
6. in ruthenischer,
7. in slovenischer (zugleich windischer und krainerischer Schriftsprache),
8. in serbisch-illirischer Sprache mit serbischer Civil-Schrift,
9. in serbisch-illirischer (zugleich croatischer) Sprache mit lateinischen Lettern,
10. in romanischer (moldauisch-wallachischer) Sprache.“¹²

Diese höchst willkommene Initiative, an der sich alle Völker erfreuten, erweiste sich schnell als äußerst anstrengend, da die Entwicklungsniveaus der zehn erwähnten Sprachen ziemlich unterschiedlich waren. Das größte Hindernis für die Verwirklichung dieses großen Projekts war der Mangel an Fachterminologie. Dies veranlasste die Einberufung von Kommissionen zuerst für die slawischen Sprachen und später auch für die rumänische Sprache, die sich um die Erarbeitung einer geeigneten juristischen, administrativen und politischen Terminologie kümmern sollten. Durch die Tätigkeit dieser Kommissionen, aber auch im Rahmen des *K. K. Redaktionsbüros des Reichsgesetz- und Regierungsblattes* entfalteten sich

¹² *Einleitung zu dem allgemeinen Reichs-Gesetz- und Regierungsblattes für das Kaiserthum Oesterreich 1849*, S. VI.

die Fachsprachen der nicht-deutschen Völker. Um die Veröffentlichung der zehn Ausgaben gemäß den Vorschriften zu ermöglichen, wurden Übersetzungen gemacht, Wörter- und Grammatikbücher verfasst und gewisse sprachliche Normen definiert. In einigen Fällen wurde das Reichsgesetzblatt sogar im Unterricht als Beispiel der korrekten Ausdrucksweise gebraucht.¹³

Mit Artikel 19 der Dezemberverfassung vom 1867 für Cisleithanien wurde „die Gleichberechtigung aller landesüblichen Sprachen in Schule, Amt und öffentlichem Leben (...) vom Staate anerkannt.“¹⁴ Heftige Kontroversen entstanden hinsichtlich der Ausführbarkeit des Artikels 19, wobei dieser sogar als Verheißungsgesetz eingestuft wurde. Sowohl das Reichsgericht, als auch das Verwaltungsgerichtshof vertraten die Idee, dass der Artikel weitere Detailbestimmungen benötigte, um richtig ausgeführt werden zu können. Die Unklarheiten betrafen unter anderem die Wahl des Wortes *anerkennen* statt *gewährleisten*, den Unterschied – wenn es überhaupt einen gab – zwischen *Landessprache* und *landesübliche Sprache* und die Tatsache, dass der Gesetzestext die Gleichberechtigung vorschrieb, ohne aber zu erklären, genau woraus diese bestand.¹⁵ Trotz dieser Unzulänglichkeiten gilt die Einführung des Artikels 19 als eine große Errungenschaft in Richtung der sprachlichen Gleichberechtigung. Da diese vornehmlich die äußeren Dienstsprachen betraf, kämpften die Völker der Monarchie weiter um ihre vollständige Gleichberechtigung mit dem Deutschtum. Die Sprachenfrage blieb bis zum Zusammenbruch der Monarchie im Kern der Nationalitätenfrage und galt – wie Karl Gottfried Hugelmann es poetisch ausdrückt – als „eine offene Wunde am Staatskörper.“¹⁶

Vor 1849 fungierte das Deutsche als *lingua franca* innerhalb der Habsburgermonarchie. Die Bevorzugung dieser Sprache statt anderer war

¹³ Vgl. H. Slapnicka, *Die Sprache des Reichsgesetzblattes*, erschienen in *Zeitschrift für Ostforschung* 23, 1974, S. 440-453.

¹⁴ G. Stourzh, *Die Gleichberechtigung der Volksstämme als Verfassungsprinzip 1848-1918*, in Wandruszka, Adam und Urbanitsch, Peter, *Die Habsburgermonarchie 1848-1918. Band III: Die Völker des Reiches, 2. Teilband*, Verlag der österreichischen Akademie der Wissenschaften 2., Unveränderte Auflage, Wien, 2003, S. 1014.

¹⁵ Vgl. D. Baier, (Anm. 7), S. 22-26.

¹⁶ K. G. Hugelmann, (Anm. 4), S. 210.

aber nicht ungerechtfertigt, da sie die Entwickeltste und am weitesten Verbreitete im habsburgischen Raum war. Die Errichtung vieler Schulen, wo die Unterrichte (auch) auf Deutsch erteilt wurden, begünstigte die Verbreitung der Deutschkenntnisse unter den Bewohnern der Monarchie und gewährte diesen berufliche Aufstiegschancen.¹⁷ Außerdem hatten die habsburgische Bürger die Möglichkeit, in Wien zu studieren, wobei neue Horizonte für sie geöffnet wurden. Nach 1849 wurde die Dominanz des Deutschen vermindert, als sich die Volkssprachen durchzusetzen begannen. Schon ab dem 18. Jahrhundert wurden diese gepflegt und bereichert, damit sie die ständig fortschreitende Realität beschreiben und zu der Kommunikation im öffentlichen Bereich beitragen konnten.

Interessant ist es, dass solche Anstrengungen zur Entwicklung der nicht-deutschen Sprachen vom kaiserlichen Hof unterstützt wurden, was auf eine eher tolerante Einstellung der Habsburger zur sprachlichen Vielfalt hinweist. Obwohl sie das Deutsche als offizielle Verkehrssprache gefördert haben, haben sie begriffen, dass der Erfolg und das Weiterbestehen der Monarchie von dem Wohlstand und der Zufriedenheit der zusammenlebenden Völker abhängt, was u.a. die Anerkennung und Umsetzung der Volkssprachen im öffentlichen Bereich erforderte.

Zum Übersetzen von Rechtstexten

Das lange Zeit und immer noch umstrittene Übersetzen gehört ohne Zweifel zum Alltag unserer modernen und globalisierten Gesellschaft und trägt erheblich zu ihrer ständigen Entwicklung bei. Durch seine unterschiedlichen Formen - darunter schriftliches Übersetzen, Dolmetschen, computerunterstütztes Übersetzen - ermöglicht es die Kommunikation und den Austausch von Informationen zwischen unterschiedlichen Sprachgruppen. Das Übersetzen von Rechtstexten ist in einem mehrsprachigen Raum unerlässlich, denn rechtliche Angelegenheiten besetzen eine wichtige Stelle in der Organisation einer Gemeinschaft und müssen allen Mitgliedern zugänglich gemacht werden, um effizient zu wirken.

Gemäß der Politik der EU müssen ihre Bürger auf die Rechtsvorschriften und die wichtigsten politischen Dokumente der Union in ihrer Landessprache zugreifen können. Außerdem haben sie das Recht, mit

¹⁷ Siehe z.B. A. Fischel, (Anm. 9), S. XXXII-XXXIII.

den Behörden der Europäischen Kommission in ihrer Sprache zu verkehren. Dadurch erklärt sich die intensive Übersetzungstätigkeit, die im Rahmen der EU betrieben wird. Mehr als 5000 Übersetzer und Dolmetscher arbeiten als Festangestellte in den EU-Institutionen.¹⁸ In ihrer Arbeit werden die Übersetzer und Dolmetscher von CAT-Systemen unterstützt. Übersetzungssoftwares wie SLD Trados Studio und terminologische Datenbanken wie IATE¹⁹ sorgen u.a. für die Einhaltung einer konsequenten Terminologie. Dies ist beim Übersetzen von Rechtstexten besonders wichtig, weil sie - als Kategorie der Fachtexte - vor allem Probleme terminologischer Natur auslösen.

Zu diesem Punkt soll auf ein Paradox hingewiesen werden, dass für die Rechtssprache kennzeichnend ist. Einerseits gehört die Rechtssprache zu den Fachsprachen und muss demzufolge einen hoch spezialisierten Wortschatz gebrauchen, eine Terminologie mit monosemantischen, für den juristischen Bereich spezifischen Termini. Andererseits werden juristische Texte verfasst, um durch feste Regelungen die Rechte und Pflichten der Bürger zu bestimmen, und müssen also von der Bevölkerung verstanden werden. Die Rechtssprache muss - wie Rechtsanwalt Dr. Martin Johannes Heller betont - „beständig darum ringen, die Balance zwischen den Anforderungen einer abstrakten Fachsprache und dem Gebot der Allgemeinverständlichkeit zu wahren.“²⁰ Die Übersetzer von Rechtstexten benötigen geeignete Fach- und Sprachkenntnisse, um den Ausgangstext richtig entschlüsseln zu können, aber auch um den Zieltext so zu gestalten, dass er diese Voraussetzungen erfüllt.

Auch wenn die habsburgischen Übersetzer über keine elektronischen Hilfsmittel verfügten, gehörte das Übersetzen von Rechtstexten auch in der damaligen Habsburgermonarchie zum Alltag. Der habsburgische Vielvölkerstaat räumte dem Rechtswesen eine wichtige Rolle ein und kümmerte sich intensiv um seine Modernisierung und Anpassung an die ständig entwickelnde Realität. Die Gestaltung, die Umsetzung und das gute Funktionieren eines starken Rechtssystems verlangten die gute

¹⁸ *EU-Verwaltung - Bedienstete, Sprachen und Standorte*, verfügbar online auf der Website der EU.

¹⁹ Die terminologische Datenbank der EU, verfügbar online unter <http://iate.europa.eu>.

²⁰ M. J. Heller, *Reform der deutschen Rechtssprache im 18. Jahrhundert*, Peter Lang, Frankfurt am Main, 1992, S. 14.

Kommunikation zwischen den Fachleuten der habsburgischen Gebieten und die effiziente Verbreitung von Informationen. Unerlässlich für diesen Zweck waren die Übersetzungen und die Umsetzung einer juristischen Fachsprache, die sich durch eine Sonderterminologie auszeichnete.

Als Beispiel für die Wichtigkeit der Rechtsübersetzungen in der Habsburgermonarchie dienen z.B. die zahlreichen Übertragungen des österreichischen *Allgemeinen Bürgerlichen Gesetzbuches* vom 1812 in alle da üblichen Sprachen - sogar in das Hebräische, auch wenn die Juden nicht als Nationalität und Hebräisch nicht als Nationalitätensprache anerkannt waren.²¹ Diese umfangreichen Übersetzungstätigkeiten erfolgten, damit alle Bürger, ungeachtet ihrer Nationalität und Sprache, die Gesetze als ihre eigenen ansehen, was ihre Aufnahmebereitschaft gesteigert hätte.

Das Kundmachungspatent vom 1. Juni 1811 erklärt die Notwendigkeit solcher Übersetzungen des deutschen Textes für die Wirksamkeit der Gesetze:

„Aus der Betrachtung, daß die bürgerlichen Gesetze, um den Bürgern volle Beruhigung über den gesicherten Genuß ihrer Privat-Rechte zu verschaffen, nicht nur nach den allgemeinen Grundsätzen der Gerechtigkeit; sondern auch nach den besonderen Verhältnissen der Einwohner bestimmt, in einer ihnen verständlichen Sprache bekannt gemacht, und durch eine ordentliche Sammlung in stätem Andenken erhalten werden sollen, haben Wir seit dem Antritte Unserer Regierung unausgesetzt Sorge getragen, daß die schon von Unseren Vorfahren beschlossene und unternommene Abfassung eines vollständigen, einheimischen bürgerlichen Gesetzbuches ihrer Vollendung zugeführt werde.“²²

Die Tatsache, dass die Übersetzungsarbeiten vom Zentrum selbst koordiniert wurden, unterstreicht ihre besondere Wichtigkeit. In Übereinstimmung mit dem Kundmachungspatent wurde eine Übersetzung ins Polnische bereits 1810 fertiggestellt. Es folgten Übersetzungen ins

²¹ Vgl. W. Brauneder, *Die Übersetzung von Gesetzen in der Habsburgermonarchie*, Donau-Institut Working Paper No. 7, 2013, S. 10.

²² 946. Patent vom 1ten Junius 1811, verfügbar online auf der Webseite ALEX der Österreichischen Nationalbibliothek.

Tschechische, Lateinische und Rumänische, die im gleichen Jahr veröffentlicht wurden, als das vollständige ABGB in Kraft trat, nämlich 1812. Die Geschwindigkeit, mit der diese verfasst wurden, beweist wiederum *den hohen Wert des gesamten Übersetzungsphänomens. Mit der Zeit erschienen Versionen nicht nur in den anderen Sprachen der Monarchie, sondern auch in Sprachen außerhalb des habsburgischen Raums, darunter Französisch, Spanisch und Englisch. Interessant ist es, dass gerade die Übersetzungen ins Italienische, das die höchst entwickelte Sprache neben dem Deutschen war, erst ab 1814 vorgelegt und die ersten davon sogar als misslungen beurteilt wurden.*²³

Die Übersetzung von deutschen Rechtstexten in die anderen Sprachen der Monarchie enthüllte einen großen Mangel der Zielsprachen an Fachtermini. Die Übersetzer solcher Texte standen also vor einer anspruchsvollen Aufgabe, wobei sie nicht nur den Sinn und die Botschaft aus dem Ausgangstext in den Zieltext übertragen mussten, sondern auch die Rechtsterminologie der Zielsprachen mit der des Deutschen zu synchronisieren hatten. Zu diesem Zweck wurden Wörterbücher erarbeitet, die dann als Hilfsmittel für die folgenden Übersetzungsarbeiten dienen könnten.

Schlussfolgerungen

Offensichtlich stellen die zwei analysierten Beispiele, die Europäische Union und die Habsburgermonarchie, unterschiedliche Organisationsformen des multinationalen Miteinanders dar. Wie es sich aber auch aus der vorliegenden Untersuchung schlussfolgern lässt, gibt es Ähnlichkeiten zwischen ihnen bezüglich ihrer Sprachen- und Übersetzungspolitik.

In den beiden Fällen wird die sprachliche Vielfalt anerkannt und berücksichtigt. Innerhalb der heutigen Europäischen Union kommt das als selbstverständlich vor, aber in der Zeit der Habsburgermonarchie war die Situation komplizierter. Die Gleichstellung aller Sprachen der Monarchie konnte erst mit dem eifrigen Einsatz der Volkspatrioten und der Entwicklung ihrer Muttersprachen erfolgen. Erwähnenswert ist es, dass der habsburgische Hof diese Entwicklung förderte und in bestimmten Fällen sogar einleitete, wenn es dem staatlichen Interesse diente.

²³ Siehe im Detail Brauneder, Wilhelm, Anm. 20, S. 8-11.

Wie im Rahmen der Europäischen Union wurde auch in der Habsburgermonarchie auf das Ziel der Mehrsprachigkeit hingearbeitet. Während die EU-Politik aber die Beherrschung von mindestens drei Sprachen - egal welche - fördert, konzentrierten die Habsburger ihre Sprachenpolitik - vor allem vor 1849 - eher auf die Verbreitung der Deutschkenntnisse als Aufstiegsmöglichkeit und auf die Erwerbung angemessener Kenntnisse in der Muttersprache. Die Bevorzugung des Deutschen als öffentliche Verkehrssprache erklärt sich durch das niedrige Entwicklungsniveau der anderen Sprachen. Früher hatten die Bewohner der Habsburgermonarchie die Chance, in Wien zu studieren, um ihre Fach- und Sprachfähigkeiten zu verbessern. Heute bietet die EU Erasmus+, ein umfangreiches Programm, das den erfolgreichen Austausch von Studenten zwischen Ländern innerhalb und außerhalb der EU ermöglicht.

Die tolerante Einstellung des habsburgischen Hofes zu den nicht-deutschen Sprachen ermöglichte ihre Anerkennung im juristischen Verkehr, was sich u.a. in Bestrebungen zur Entwicklung der nicht-deutschen Rechtssprachen und -terminologien und in einer intensiven Übersetzungstätigkeit konkretisieren ließ. Die Europäische Union gestaltete einen sehr gut funktionierenden Übersetzungsmechanismus, in dem die elektronisch unterstützte geleistete Arbeit zum Erreichen einer der EU-Hauptziele beiträgt: die Bewahrung und Förderung der sprachlichen Vielfalt. Dadurch bekommen alle EU-Bürger Zugang zu den EU-Rechtstexten in ihren Muttersprachen und können sich mit den rechtlichen Angelegenheiten vertraut machen.

Durch die Art, auf die sie ihre sprachliche Vielfalt verwaltet und ihre übersetzerische Tätigkeit reglementiert, könnte die Europäische Union vielleicht als Beispiel dienen für das, was die Habsburgermonarchie hätte werden können, wenn sie mehr Zeit zum Lösen der Sprachen- und Nationalitätenfrage gehabt hätte.

**A 'CULTURAL TURN' PERSPECTIVE UPON THE MIGHTY
TRIUMVIRATE BEHIND THE ENGLISH LEGAL LANGUAGE
AND ITS TRANSPOSITION INTO ROMANIAN**

SIMONA CATRINEL AVARVAREI¹
NICOLETA RODICA DOMINTE²

Abstract: Starting from Legrand's opinion according to whom the juridical heritage is deeply embedded in country-specific peculiarities, turning thus the translation of legal material into an extremely challenging task, this paper aims to make the `cultural turn` its core approach. It draws its `sap` from the concept coined by Mary Snell-Hornby which puts culture at the very heart of translation. Neither neopositivist, as André Lefevere defined the term, nor hermeneutic³, the current paper focuses on the ongoing evolution of legal terminology seen as a `cross-cultural` construct that has constantly defined itself in organic relationship with the social, ideological and cultural perspective that accommodated its evolution. The triumvirate mentioned in the title refers to the three-angled dimension of the English legal lexicography that brings together Latin, as the `language of record of the common-law courts`⁴ (Baker 1998: 10), French, the main linguistic tool of the common-law from the late twelfth century until its official withdrawal as court language in 1731, and English, from vernacular to Middle English, all the way to `plain English`, as defined and supported by former Lord Chief Justice Harry Woolf. Following the recommendations of His-lordship about introducing a simpler, more `user-friendly` legal language, the other scope of this paper is to provide an equally `cultural-turn` oriented kaleidoscopic overview of the Romanian legal terminology, its heritage and current lexicographic identity, in a world of common shared values and interests, but ever-more aware of (cultural) identity.

Key words: cultural turn, legal lexicon, Latin language, lexicography, word origin.

¹ Lector univ. dr., Universitatea „Ion Ionescu de la Brad” Iași, catrinel_04@yahoo.com

² Lector univ. dr., Facultatea de Drept, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, nicoleta_dominte@yahoo.com

³ R. Dimitriu, *The Cultural Turn in Translation Studies*, Institutul European. Print, Iași, 2006, p. 18.

⁴ J. H. Baker, “*The Three Languages of the Common Law*” in 43 McGill L. J. 5. Print., 1998, p. 10.

Rezumat: Conceptul de *transformare culturală* reprezintă pilastrul central al acestui articol în contextul în care traducerea textelor juridice poate fi calificată ca o provocare remarcabilă în convergență cu opinia lui Legrand, care susține că moștenirea juridică este înrădăcinată în tradițiile naționale inedite și caracteristice. Noțiunea de *transformare culturală* își extrage seva din conceptul creionat de către Mary Snell-Hornby, care poziționează cultura ca element esențial al actului de traducere. Articolul va surprinde aspectele diacronice ale lexicului juridic cu o arhitectură multiculturală, ce s-a redefinit în mod constant în cadrul unei relații organice cu elemente sociale, ideologice și culturale. Triumviratul menționat în titlu se referă la cele trei dimensiuni ale lexicografiei terminologiei juridice din limba engleză ce ia în considerare limba latină, ca „*limbă a deciziilor emise de instanțele regale*”⁵ (cunoscute sub denumirea de Common-Law Courts), limba franceză ca principal instrument lexical juridic în sistemul de common law de la finalul secolului al XII-lea până la „retragerea” oficială ca limbă de curte în anul 1731, și limba engleză atât în forma vernaculară cât și în forma utilizată în spectrul juridic, supranumită `plain English`, de către Lord Chief Justice Harry Woolf. Având în minte recomandarea Lordului Chief Justice Harry Woolf de a utiliza un limbaj juridic clar și „prietenesc”, apreciem că un alt obiectiv al acestui articol este de a analiza efectele transformării culturale, în sens caleidoscopic, cu orientare spre terminologia juridică din limba română, luând în considerare filtrul identității culturale, într-o lume ce împărtășește valori și interese comune.

Cuvinte-cheie: transformare culturală, terminologie juridică, limba latină, lexicografie, etimologie.

True to the kaleidoscopic perspective the abstract refers to, this paper, although concerned with legal terminology, summons first a literary figure - that of the great American novelist Henry James, whilst plunging into the innards of words semantics and their entrapping nuances. We intend to bridge the corpus of the current article to a play of words and ideas (in a way that echoes Wittgenstein's concept of translation, seen and described as a `play of language`) taken from one of James's famous short stories, *The Turn of the Screw*. Thus, we reach the *cultural turn* concept that Mary Snell Hornby (1990) interprets as a shift of focus from the *text* itself to the much larger perspective of *culture* as the main unit of the **act of translation**. Hence, the *turn of the screw*, the new functionalist approaches circumscribe to the *linguaculture* concept (Nord 1997) as agglutinant of the language-

⁵ J. H. Baker, *op. cit.*, p. 10.

culture interdependence. So much so, that John Ruskin was convinced that a “vital style in building was inseparably related to the environment that produced it”⁶ an idea that crosses the centuries, went beyond the linearity of architecture, as one reads in David Melinkoff's book, *The Language of the Law*, that “*the speech of lawyers is conditioned not alone by the law, but also by the prevailing language of the environment*”⁷. And words build just as much as bricks do, if not even sturdier.

It is this rather large, somewhat plastic concept of *milieu* that plays a major role in shaping the act of translation, as André Lefevere, another great linguist, believes that what seems to matter most in the question of translation is neither the language, perceived exclusively from a linguistic perspective, nor the mechanic transposition of lexical units among various linguistic systems, but the form of transfer that results from all this intricate geometry of interpretation. Suffice to quote St Jerome's famous words *non verbum de verbo, sed sensum, exprimere de sensu* (Epistula LVII, *Ad Pammachium De Optimo Genere Interpretandi*, V) to understand that it is not an entirely modern idea the fact that the linguistic material is seen both as expression and repository of involved cultures⁸. Lefevere marks an extremely important moment in the history of translation studies, as the cultural turn – translation as the representation of the 'other' is influenced by the paradigm of cultural studies that has come to imbue the academic world ever so strongly. This pluriperspectivism accounts for the challenge of *the turn of the screw* the translator has to face whenever he/she has to pour meaning, through articulated utterance, onto the Latin root of the idea of communication, so beautifully interpreted by Constantin Noica, not only as a most intimate reflection of a sense of togetherness, but also as an osmotic communion.

⁶ Citat în Buckley, J. H., *The Victorian Temper: A Study in Literary Culture*. Cambridge University Press. Print., 1981, p. 141.

⁷ D. Melinkoff. *The Language of the Law*. Boston: Little, Brown. Print., 1963, p. 4.

⁸ B. Pettersson, , “*The Postcolonial Turn in Literary Translation Studies: Theoretical Frameworks reviewed*”. *Canadian Aesthetics Journal*, no. 4/1999; Lefevere, A., *Translation, Rewriting, and the Manipulation of Literary Fame*. London: Routledge. Print., 1992.

Forged in the 1970s, this perspective upon cultural interpretation blends itself into Derrida's outlook towards deconstructivism, in its attempt to cut open the architecture of hegemonic structures of power, diluting them in rippling circles that constantly (re)define their centre by (re)shaping their own geometry. Thus, the concept of cultural turn may be defined as 'divorce' from the prescriptive rigidity of the classical approaches of the translation act and 'marriage' to the cultural dimension⁹. With it also comes the idea of plurality, as argued by Sherry Simon,

*culture no longer offers itself as a unifying force; nation, language, culture no longer line up as bounded and congruent realities. (...) Writing across languages, writing with translation, becomes a particularly strong form of expression at a time when national cultures have themselves become diverse, inhabited by plurality*¹⁰.

Mention must be made that plurality plays its part, as Schleiermacher points out, not only within a large interlinguistic context, but also within the realms of the same language,

*Either the translator leaves the writer in peace as much as possible and moves the reader toward him; or he leaves the reader in peace as much as possible and moves the writer toward him*¹¹.

At the very core of this *dance*, there is a sequence of four *steps*, all equally important in the fluidity of the dramatic movement, described by George Steiner as stages in the hermeneutic decoding of a text: *trust* voices the

⁹ J. Derrida, "Des Tours de Babel", 1985 in Joseph F. Graham (ed.), *Difference in Translation*. Ithaca: Cornell University Press; Fozooni, B., "All Translators are Bastards!". South African Journal of Psychology, vol. 36 no. 2/ 2006.

¹⁰ S. Sherry, *Gender in Translation: Cultural Identity and the Politics of Transmission*. London. New York: Routledge. Print, 1999, p. 72.

¹¹ Fr. Schleiermacher, "On the Different Methods of Translating." in Lawrence Venuti (ed.): *The Translation Studies Reader*. London. New York: Routledge. Print., 2012, p. 49.

belief that “*there is something there*”¹² to translate, *aggression (penetration)*, seen as “*invasive and exhaustive*” plunges into the entrails of the *texture* of the text, *incorporation* is summoned to embody the meaning, whereas *restitution* restores the final balance that has to exist between the text in the source language and its translation in the target language. “*An interpretation of the source text that is at once profoundly sympathetic and violent, exploitive and ethically restorative*”¹³.

Applied to a legal text, these stages will adapt themselves to the specificity of the linguistic material, defined by David Crystal as:

*essentially visual, meant to be scrutinized in silence; it is, in fact, largely unspeakable at first sight and anyone who tries to produce a spoken version is likely to have to go through a process of repeated and careful scanning, in order to sort out the grammatical relationships which give the necessary clues to adequate phrasing*¹⁴.

The intricacy of legal system, with its specialised terminology and language was, probably, best described by President Thomas Jefferson, who states that:

*[...] from their verbosity, their endless tautologies, their involutions of case within case, and parenthesis within parenthesis, and their multiplied efforts at certainty by *said*s and *aforesaid*s, by *ors* and *by ands*, to make them more plain, do really render them more perplexed and incomprehensible, not only to common readers, but to the lawyers themselves*¹⁵,

¹² G. Steiner, “The Hermeneutic Motion”, 2000, in: Lawrence Venuti (ed.) *The Translation Studies Reader*. London. New York: Routledge, 2012. Print., p. 187.

¹³ *Ibidem*, p. 139.

¹⁴ Quoted in Scotto di Carlo, Giuseppina, *Diachronic and Synchronic Aspects of Legal English: Past, Present, and Future*. Cambridge Scholars Publishing. Print., 2015, p. 30.

¹⁵ Quoted in P. M. Tiersma, *Legal Language*. University of Chicago Press, Print., 1999, p. 46.

all this being circumscribed to a challenging environment that is tributary to an almost infinitude of “*cultural principles, method(s) of organizing and attributing meanings, and a practice of cognitive mapping that is held, with little variability, by large numbers of people*”¹⁶. We approach the semantic awareness of a certain domain of discourse that has always been cryptic, scholarly in expression and phrasing, and as David Crystal highlights, vocabulary “*proves to be the most distinctive marker*” in any type of language and discourse¹⁷. *To be, or not to be* familiar with a certain kind of terminology has always been a sort of suspended bridge between territories of understanding, that would shrink or expand their perspective depending on the traveler’s skills. Geoffrey Chaucer makes room in some of his famous *Canterbury Tales* for such expressions of ignorance, one being attributed to the Shipman, who, in the Epilogue to *The Man of Law's Tale* pledges to tell his story¹⁸,

1188 “*But it schal not ben of philosophie,*
 But it shall not be of philosophy,
 1189 *Ne phislyas, ne termes queinte of lawe.*
 Nor legal cases, nor elaborate terms of law.
 1190 *Ther is but litel Latyn in my mawe!”*
 There is but little Latin in my mouth!”

The British linguist takes one step further in interpreting those “*termes queinte of lawe*”, not strictly as legal nomenclature, but as “*words which were elegant and refined, ingeniously or carefully constructed, perhaps also unfamiliar or strange in appearance*”¹⁹. It may not be without importance, however, to mention that although touted to be the father of modern English language and English poetry, Chaucer was a complex character of his time – he was also a “*civil servant – first as a controller of customs in the port of London, later a clerk of the king's works – as well as a soldier, diplomat,*

¹⁶ J. Arditi, “Geertz, Kuhn and the Idea of a Cultural Paradigm” in (1994, December) 45 *British Journal of Sociology*. Print., p. 614.

¹⁷ D. Crystal, *The Stories of English*. London: Penguin Books. Print., 2004, p. 170.

¹⁸ Quoted in *Ibidem*.

¹⁹ *Ibidem*, p. 171.

intelligence officer, and parliamentarian"²⁰, and this accounts for the polyphonic tone of his discourse. Polyphony characterizes the linguistic environment of Medieval English, but it was not the language of the land the one that gave the first voice of the nation, for it had to join Latin and French in a *triglossia* chorus, where, alas, it was the feeblest string. Crystal clearly highlights the fact that it took almost „300 years for English to be officially reasserted”, though as „the Middle Ages progressed, we find English gradually making inroads” into the corridors of power and „domains of discourse which had previously been the prerogative of Latin or French. Legal English, medical English, philosophical English, literary English, parliamentary English²¹, and other varieties started to appear, and quite quickly evolved the distinctive and sophisticated styles of expression still used today”²².

*English [...] found its social role very sharply defined: in speech, it was the second-class language, the language of the defeated. It would never have been heard at the court, or on formal occasions when Norman lords were present. And it would rarely have been used in writing – apart from in the domain of religion where [...] it was making respectable progress*²³.

One of the most eloquent perspective upon the intricate linguistic webbing of the time is offered by Sir John Fortescue who explains the truth of the matter in one of the letters addressed to Prince Edward:

In the universities of England, sciences are taught only in the Latin tongue. But the laws of the land are learned in three languages - English, French and Latin. French because, after the conquest by Duke William, the French would not allow

²⁰ D. Crystal, op. cit., p. 231.

²¹ It was in 1362 that an official statute recognized, for the first time, the role of English in the Parliament which applied only to the spoken language, and not to the written records, which continued to function with a mixture of all three languages.

²² Ibidem, p. 139.

²³ Ibidem, p. 128.

advocates to plead causes except in the language they knew... Likewise the French would not receive accounts unless they were in their own language, in case they were deceived. They enjoyed recreations such as hunting, dicing and ball games, only in their own tongue. And the English, by mixing in their company, contracted the same habit, so that to this day they speak French in such games and in accounting. And they were accustomed to plead in the same language until the usage was restricted by force of a certain statute: despite which, it has proved impossible to abolish the custom completely, partly because there are certain terms which pleaders can express more appropriately in French than in English, and partly because declarations upon original writs cannot be framed as closely to the nature of the writs as in French, the language in which the formulae of such declarations are learned. Also, what is pleaded, disputed and adjudged in the royal courts is reported and put into books for future learning always in French. Moreover, many statutes of the realm are written in French. In the third language, Latin, are written all original and judicial writs, and likewise all records of pleas in the king's courts, and also certain statutes²⁴.

Latin, on the other hand, was intimately linked to the origins of British legal institutions that date back to the 1066 Norman Conquest. Masters of administration, the Normans acknowledged the superiority of the Anglo-Saxon law and wisely decided to preserve and develop it, contributing thus to creating a centralised and organised Common Law legislation, defined, how else, but by a Latin expression, *Stare decisis et non quieta movere* (to stand by decisions and not disturb the undisturbed). From a linguistic perspective, what had to be left undisturbed was the fact that Latin was the language of record of the common-law courts and it continued to play its part until 1731.

Latin had been for centuries accepted as the language of law, administration, literature and the Church. Domesday Book²⁵

²⁴ Quoted in J. H. Baker, *op.cit.*, p. 22.

*was written in Latin, not French, and most of the ensuing administrative record-keeping continued to be in Latin*²⁶

What made Latin so amenable to recording official matters of the court and its institutions was its mathematical precision and strict grammatical rigurocity. So strict and precise it was, that even the slightest of errors, a corrupt spelling could have made the sky tumble down on someone, or, on the contrary, it could save a life. Professor Baker discovered such a story that speaks of a man who, by the end of his trial, went home, and not to the gallows, saved as he was by a misspelt pronoun (sic), and not by the verdict of the judge.

*One Rogers was indicted for murder by a coroner's inquest on the view of the body of one Thomas Pheyse, beginning quod quidam Thomas Pheyse in pace domini regis existens" instead of quod quidem Thomas. Since quidam Thomas ("a certain Thomas. ...") might have been anyone called Thomas Pheyse, and not the Thomas Pheyse on whose death the inquest was sitting, the indictment was quashed; a coroner's jury could not indict someone for a death other than the one they were investigating. Of course the draughtsman meant quidem, but that is not what he wrote*²⁷.

Latin is still present in today's legal discourses regardless of the juridical systems, either Common or Civil Law – *actus reus, affidavit, alias, alibi, per capita, prima facie, habeas corpus, in rem, lex fori, mens rea, status quo, ex parte, quorum, bona fide, etc.* Nevertheless, Latin came to compete with French on the legal linguistic battlefield as French, by far the more important, was „used more and more in formal domains, such as law,

²⁵ Domesday Book (1086-7) was compiled on the orders of King William I, 'the Conqueror', shortly after the Norman conquest of Britain (1066) and it gathers in its 913 pages proof of rights to land and obligation to tax and military service, resulting in the first national centralised written record carried out on the British Isles, though far from offering a complete survey of property and individuals.

²⁶ D. Crystal, 2004., op. cit., p. 128.

²⁷ J. H. Baker, op. cit., p. 14.

*literature, and the arts [...]*²⁸ dramatically changing the character of the language. Dr. Susan Carter quotes Douglas Kibbee as she tries to identify the reasons that account for the fact that it was French and not English the language that replaced Latin as the legal language towards the end of the 12th century, becoming the dominant voice towards the fourteenth century:

*(1) the reforms begun under Henry II, including the Assize of Novel Deseisin, opened the door of royal French-speaking courts to all; (2) the laity, who were not particularly well versed in Latin but spoke French, the chief language of the literate, assumed clerical roles at law; (3) there was a growing literacy and interest in French literature overall; (4) the social structure was changing such that it favored French; and (5) the expanding wool trade with the Flanders and Picardy brought new requirements for speaking, contracts and documents, and litigation in French*²⁹.

William Caxton, the man thought to have introduced the printing press into England (1476) makes a point when, puzzled by such intricate a situation, almost rhetorically launched the following question:

*Loo, what sholde a man in thyse dayes now wryte, egges or eyren? Certainly it is harde to playse euery man by cause of dyuersite & chaunge of langage*³⁰.

It has always been a story of words, ever since the creation of times “*In the beginning was the Word*” (John 1:1). David Melinkoff was almost tautological when he wrote, in the preface of the book we have already quoted from, that: “*The law is a profession of words*”, whose meaning, if unknown, or subtlety, too obscure, may remind us of John Dryden’s lines: “*Words, words which would tear / The tender labyrinth of a soft maid’s*

²⁸ D. Crystal, 2004., op. cit., p. 128.

²⁹ Quoted in Carter, Susan. “Oyez, Oyez, “O yes” American Legal Language and the Influence of the French” in Michigan Bar Journal. Print, November 2004, p. 39.

³⁰ D. Crystal, 2004., op. cit., p. 207.

ear". Synonymy, lexical doublets is what not only Middle English legal terminology abounded in, most probably in its attempt to eliminate and avoid any possible ambiguity, add nuances and strength to the lawyer's discourse, turning it into one of the stylistic peculiarities that survives to the present day, adding preciousness to court rooms rhetoric.

Doublets	Sources
able and willing	French / English
acknowledge and confess	English / French
breaking and entering	English / French
deem and consider	English / French
due and owing	French / English
final and conclusive	French / Latin
fit and proper	English / French
give and grant	English / French
goods and chattels	English / French
had and received	English / French
hue and cry	English / French
keep and maintain	English / French
lands and tenements	English / French
made and provided	English / Latin
new and novel	English / French
pardon and forgive	French / English
peace and quiet	French / Latin
shun and avoid	English / French
sole and exclusive	French / English
uphold and support	English / French
will and testament	English / Latin

Triplets	Source
cancel, annul and set aside	French / French / English
communicate, indicate or suggest	Latin / Latin / Latin
dispute, controversy or claim	French / Latin / French
promise, agree, and covenant	Latin / French / English-French

(source: adapted from Crystal)

Binomials may sometimes reveal a common etymological reservoir, as in *aid and abet*, *bribery and corruption*, *null and void*, *terms and conditions* (French / French, both coming from Latin), *all and sundry* (English / English), a fact that does contribute massively to the richness of language the legal domain boasts of – *assign* (Middle English from Old French *asigner*, *assiner*, from Latin *assignare*, from *ad-* ‘to’ + *signare* ‘to sign’) – *transfer* (Middle English (as a verb): from French *transférer* or Latin *transferre*, from *trans-* ‘across’ + *ferre* ‘to bear’); *breach* (Middle English from Old French *breche*) – *violation* (Middle English from Old French *violacion* and directly from Latin *violationem*); *clause* – *provision* (late Middle English via Old French from Latin *provisio*, from *providere* ‘foresee, attend to) – *paragraph* (late Middle English from French *paragraphe*, via Medieval Latin from Greek *paragraphos* ‘short stroke marking a break in sense’, from *para-* ‘beside’ + *graphein* ‘write’), are but a few examples of a list far too long to be depleted in only a few lines.

As each legal system is based on a specific set of socio-cultural elements and the *linguaculture* dimension that circumscribes it has become its matrix, it is of utmost importance to know and understand the way in which this entire phenomenon is reimprinted, as different cultural, social, historical perspectives offer various linguistic transpositions. Hence, if British English uses the term ‘*employment law*’, American English refers to the same reality as ‘*labor law*’, whilst the French name it ‘*droit du travail*’; needless to comment on the influence³¹ of the French legal system

³¹ About the influence of the French legal system, the Napoleonic Code, known as *Le Code Civil* from 1804, was the fundamental source of inspiration for the Romanian Civil Code that entered into force in 1865 and was applied by Romanian Civil Courts until the 1st of October 2011. Even if the Napoleonic Code was not the

throughout the process of modernization of the Romanian society that can only account for certain terminological mirroring, as the Romanian equivalent is '*dreptul muncii*', having '*work*' and not '*employment*' at its very heart. The same may be said about the French '*code pénal*' which reflects itself onto the Romanian terminology, '*cod penal*', whereas in the Anglo-Saxon world there is a certain oscillation between '*penal code*' and '*criminal code*'. Mentioning the lexeme *crime*, a double cultural, as well legal perspective opens, since the term encapsulates a serious offence in both French and Romanian *penal code*, whereas in the Germanic world it is a rather generic term, far from being so strict and precise in meaning and content as *murder* is, for instance. Coming from Latin (*crimen*) where it meant *judgement*, *offence*, and reaching Middle English from Old French (*crime*), the word seems to be closer in meaning to the original semantics in English, rather than in French or Romanian. *Murder*, on the other hand, tells a different story. Although it has clear Proto-Germanic roots *morðor* (c. 1300), the current spelling with *-d* is likely to reflect the influence of the Anglo-French *murdre*, derived from the Old French lexem *mordre*, a form with which the word appears in Chaucer's *The Nun's Priest's Tale*: "*Mordre wol out that se we day by day*" (1386). But words have nuances, and there is one that comes with *murder* itself. David Crystal tells us that a *morðor* is a killing performed in utmost secrecy for which natural justice is summoned. In order to support the theory, the British linguist turns to Richard Fits Neal, author of the *Dialogus de Scaccario* (A Dialogue on the Exchequer), written in 1176-7 for help, and this is what he finds out:

Murder (murdrum), indeed, is properly called the secret death of somebody whose slayer is not known. For 'murdrum' means the same as 'hidden' or 'occult'. Now, in the primitive state of the kingdom after the Conquest, those who were left of the Anglo-Saxon subjects secretly laid ambushes for the suspected

first civil code adopted in an European country, it was an acculturation of the first modern legal code into our civil legal system which illustrated once more the predominant influence of French language and culture for the Romanians of the 19th century. Also, remembering the United Principalities of Moldavia and Walachia, we emphasize the contribution of the French legal system to the process of modernization.

and hated race of the Normans, and, here and there, when opportunity offered, killed them secretly in the woods and remote places. As vengeance – when the kings and their ministers had for some years, with exquisite kinds of tortures, raged against the Anglo-Saxons – the following plan was hit upon: that the so-called ‘hundred’ in which a Norman was found killed in this way – when he who had caused his death was to be found, and it did not appear from his flight who he was – should be condemned to a large sum of tested silver for the fisc [exchequer]; some, indeed, to £36, some to £44, according to the different localities and the frequency of the slaying³².

If the legal profession is a world of words, precision is the rule behind their articulated utterance, be it in oral expression or written record. When words start their journey of meaning and become the subject of legal translation, word-for-word translation is most often used to convey form and content from the target language (TL) to the source language (SL) texts. This is also the vision St. Augustine has on translation, who could not perceive the act of translation but in the most intimate bondage to the original, whose letter and spirit had to be respected, the moment the word of the Scripture was not to be subjected to any interpretation. The same opinion is shared by John Dryden, in the preface he wrote to Ovid's Epistles, where he acknowledged the *metaphrase* as the first of the three ways of transferring meaning, “*word for word and line by line*”³³, along with *paraphrase* and *imitation*. Legal communication does turn quite often to the principle of *formal equivalence*, as there are plenty of terminological concepts and institutions in the legal systems of both the SL and TL that share the very same meaning – thus, ‘*Cour d’Appel*’ can be translated as ‘*Court of Appeal*’ or ‘*Curte de Apel*’; ‘*Cour martiale*’ by ‘*Court-martial*’ or ‘*Curte Marțială*’; ‘*juge*’ by ‘*judge*’ or ‘*judecător*’; ‘*appel*’ by ‘*appeal*’ or ‘*apel / recurs*’, or ‘*jury*’ by ‘*jury*’ or ‘*jury*’. *Metaphrase* covers sometimes only juridical realities that share a

³² Ibidem, p. 126.

³³ Quoted in Mona Baker; K. Malmkjær, *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. Routledge. Print, 1998, p. 153.

common historical background, where linguistic and technical realities merge, and where the idea and milieu created by the linguaculture concept are at home. Let us take the French word '*magistrat*', for example and translate it into Romanian as '*magistrat*'; not only do the two words share the same spelling but also both refer to a professional judge, whereas the English term '*magistrate*' would only point to a lay judge. The French word '*avocat*', for instance, has the same lexical and technical mirroring in Romanian, but not in English, where it is up to the translator to put things into the proper perspective, not only from a linguistic angle, but also from a juridical one, for he/she would have to choose among '*solicitor*', '*barrister*', '*lawyer*', '*attorney at law*'. The friendliness of direct equivalence or the pitfall of false friends depends often on the cultural turn, the only one accountable for erroneous lexical transpositions.

Metaphrase is sometimes used to translate legal terms that do not have a direct equivalent in the legal system of the TL, as, for instance, we can translate the French phrase '*Cour constitutionnelle*' into Romanian, as '*Curte Constituțională*', or into English, as '*Constitutional Court*', but here we have to make room for a small note. The English version translates more the idea of globalization rather than the legal institutions, for no such court is to be found in the United Kingdom, a democracy that does not have a codified constitution, to be reviewed by any such legal body; the '*Supreme Court of Justice*' reviews the American constitution, and hence, the word-for-word translation is used to refer to other similar institutions that exist in countries where English is not the mother tongue, but the language used in international relations. A good example comes with the 1866 Constitution of Romania, promulgated by Carol I, which laid the modern foundations of the legislative forum of the country under the name '*Reprezentanță Națională*', a direct expression of admiration for the French democratic model and its '*Assemblée Nationale*', and as common denominator for the three linguistic perspectives, it is very handy to turn to formal equivalence when mention is made about the generic nomenclature referring to the houses of Parliament as '*chambre haute*' (1a), '*camera superioară*' (1b), '*the upper house*' (1c) '*chambre basse*' (2a), '*camera inferioară*' (2b), and '*the lower house*' (2c), and not to their specific names, case in which the word-for-word translation is not to be used, unless there is a common system of reference, as in the case of France and Romania - *le Sénat* (1a), *Senat* (1b), *the House of Lords*

(1c); *l'Assemblée nationale* (2a), *Camera deputaţilor* (2b), *the House of Commons* (2c).

Functional equivalence, on the other hand, is recommended when the SL and TL terms have similar meanings.

English	French	Romanian
European Patent Office	Office Europeen des brevets	Oficiul European de Brevete
law firm / office	cabinet d'avocats	cabinet de avocatură
registered office (company)	siege social	sediu social
tax office	hotel des impots	oficiu fiscal

Lexical modulations come with far more infinite and complex subtleties of the linguistic material that open new semantic nuances, counting on symbolic permutations, in what the legal language is concerned. Once again, it is the cultural factor the one that accounts for the lexical registry.

English	French	Romanian
Act of God	cas de force majeure	caz de forţă majoră
hush money	prix de silence	preţul tăcerii
payment in kind	paiement en nature	plată în natură
rainmaker	avocat „attrape-clients”	<i>avocat de succes</i>
threshold question	question preliminaire	întrebare preliminară
whistle blower (informer)	delateur	delator
wildcat stike	greve sauvage	grevă spontană

Nowadays, when globalisation makes people look beyond borders and cultures fuse, the cultural turn phenomenon cameleonically adapts itself to the changes of landmarks and perspectives, reconfiguring a different milieu, equally polyphonic, generously multifaceted. Nowadays, it seems to be English, and not so much French, the linguistic vehicle that drapes emerging

realities, or reimprints former ones – *barter* (from French *barater*), *task* (from French *tasche*), *trainer* (from French *trahiner*), *summit* (from French *somet*), etc, and lawyers from around the globe come to listen to an unprecedentedly commonly tuned language.

Legal language is always being pulled in different directions. Its statements have to be so phrased that we can see their general applicability, yet be specific enough to apply to individual circumstances. They have to be stable enough to stand the test of time, so that cases will be treated consistently and fairly, yet flexible enough to adapt to new social situations. Above all, they have to be expressed in such a way that people can be certain about the intention of the law respecting their rights and duties. No other variety of language has to carry such a responsibility³⁴.

³⁴ D. Crystal, *Cambridge Encyclopedia of the English Language*. Cambridge: Cambridge University Press. Print, 1995, p. 374.

**CARACTERISTICILE LEXICO-SEMANTICE ALE LEGISLAȚIEI
UNIUNII EUROPENE**

**LEXICO-SEMANTIC FEATURES OF THE EUROPEAN
UNION LEGISLATION**

ANA-MARIA GOLDAN¹

Rezumat: Un subiect ce prezintă interes deosebit în lingvistica modernă este reprezentat de cercetarea structurii vocabularului prin dezbaterile diferențierii și caracterizării fiecărui subsistem lexical și, implicit, prin problematizarea terminologiei utilizate. Pentru a ne bucura de o traducere eficientă, este nevoie de identificarea câmpurilor semantice și terminologice adecvate, precum și de înțelegerea clară a tonului general și a mesajului transmis. Astfel, vom putea oferi o interpretare corectă a elementelor lexicale, a sintagmelor și expresiilor pe care acestea le formează, precum și a întregului text. Scopul prezentei lucrări este de a evidenția modul de îndeplinire a acestor standarde, în cazul traducerii textelor Uniunii Europene în limba română.

Cuvinte-cheie: Uniunea Europeană, terminologie, sintagme, formulări standard, norme lexico-semantice.

Abstract: A subject of particular interest in the modern linguistics is represented by the research of the vocabulary structure through debating the differentiation and characterization of each lexical subsystem and, implicitly, by questioning the used terminology. In order to enjoy an efficient translation, it is necessary to identify the appropriate semantic and terminological fields, as well as a clear understanding of the general tone and of the transmitted message. Thus, we can provide a correct interpretation of the lexical elements, of the syntagms and phrases that they form, and of the whole text. The purpose of this paper is to highlight how the fulfillment of these standards are met when translating European Union texts into Romanian.

Key words: European Union, terminology, syntagms, standard formulations, lexico-semantic norms.

¹ Doctorand, Facultatea de Drept, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, anne_marie9128@yahoo.com.

1. Considerații preliminare

Printre multitudinea de probleme ce pot apărea în viața juridică, se neglijează din ce în ce mai mult una de o importanță deosebită, aceea a exprimării fenomenelor acestei vieți. Dreptul, ca orice altă știință, se folosește de limbaj, acesta fiind definit în literatura de specialitate ca un sistem lingvistic mai mult sau mai puțin specializat folosit în redarea conținutului de idei specifice unei activități profesionale². În timp ce limba comună cuprinde totalitatea cuvintelor folosite de vorbitorii unei limbi, limbajul specializat cuprinde totalitatea cuvintelor folosite de o anumită categorie profesională. Specific domeniului juridic este limbajul juridic care folosește atât termeni din limba comună, cât și termeni specializați domeniului juridic. Acest tip de limbaj cuprinde ansamblul de termeni sau cuvinte specializate aparținând subsistemului lingvistic sus-menționat, pentru a realiza o comunicare de specialitate non-ambiguă cu funcția majoră de a transmite cunoștințe în domeniul juridic.³ Totodată, limbajul juridic este unul impersonal⁴, având un pronunțat caracter oratoric și o însemnătate mare atât pentru împărțirea dreptății, cât și pentru cercetarea științifică.

Un subiect de un interes deosebit în lingvistica modernă și care are legătură cu traducerea legislației europene este reprezentat de cercetarea structurii vocabularului prin dezbateră diferențierii și caracterizării fiecărui subsistem lexical și, implicit, prin problematizarea terminologiei utilizate. Termenul de grup lexico-semantic se deosebește de structurile lexico-gramaticale sau lexico-sintactice, fiind folosit de cele mai multe ori pentru desemnarea varietăților de structuri lexicale.⁵ Astfel, lingvistul H. Geckeler definește grupul lexico-semantic drept structură ai cărei membri se reunesc pe baza unor proprietăți semantice comune. Conform acestuia, grupul de sinonime, de antonime, câmpul lexical și câmpul semantic reprezintă niște

² I. Coteanu, *Stilistica funcțională a limbii române*, Editura Era, București, 1973, p.46.

³ A. Bidu-Vrânceanu, *Lexic comun, lexic specializat*, în *Analele Universității „Dunărea de Jos” din Galați*, Fascicula XXIV, Anul III, nr. 1, 2010, Editura Europlus, 2010, p. 51.

⁴ S. Sandu, *Structuri morfosintactice în limbajul juridic-sintagma nominală*, Slatina, 2010, p. 1.

⁵ M. Cozma, *Translating legal-administrative discourse*, Editura Universității de Vest, Timișoara, 2006, p. 159.

grupuri lexico-semanticale.⁶ Pentru a avea parte de o traducere adecvată, trebuie să identificăm câmpurile semantice și terminologice potrivite, precum și să înțelegem tonul general și mesajul transmis. În acest fel, vom putea oferi o interpretare corectă a elementelor lexicale, a sintagmelor și expresiilor pe care acestea le formează, precum și a întregului text. Prin urmare, voi lua în considerare aspecte variate în legătură cu alegerea cuvintelor și felul în care înțelegerea acestora este redată în texte. Mai precis, în lucrare voi discuta în principal despre chestiunile generale referitoare la vocabularul documentelor Uniunii Europene, voi analiza o serie de probleme terminologice și voi identifica aspectele relevante legate de tipologia cuvântului, structură, termeni, fraze și sintagme specifice Uniunii. În final, mă voi referi la anumite particularități semantice, astfel cum au fost ele descoperite prin analiza textelor sus-menționate. Studiul va fi realizat prin metoda comparativă, analizând caracteristicile lexico-semanticale regăsite în variantele din limba română și engleză ale documentelor Uniunii Europene.

2. Tipologia cuvântului și structura

Având în vedere faptul că o mare parte dintre principiile Uniunii sunt din dreptul roman, rezultă o serie de termeni folosiți în legislația europeană care provin din limba latină. În urma analizării textelor Uniunii Europene, din varianta română și engleză, constatăm că ambele variante conțin într-o proporție extrem de mare neologisme de origine romanică, precum: *administrative/ administrativ; to adopt/ a adopta; institution/ instituție; onerous/ oneroasă; procedure/ procedură; to validate/ a valida* și altele.⁷ Observăm faptul că, în exemplele enumerate, cuvintele de origine romanică sunt însoțite de un element lexical român, derivat din același etimon latin. Cu toate acestea, textele legislative pot conține de asemenea neologisme române împrumutate din limba franceză sau derivate direct din limba latină, având echivalent și în engleza veche sau medievală precum: *to acknowledge/ a recunoaște; held/ deținute și strenght/ rezistență*.⁸

⁶ H. Geckeler, *Semantica estructural y teoria del campo lexico*, Editorial Gredos, Madrid, 1976, p. 305-306.

⁷ M. Cozma, *op. cit.*, p. 160.

⁸ A. Chesterman, *Memes of translation, the spread of ideas in translation theory*, Editura Benjamins, Amsterdam, 1997, p. 92.

După o studiere amănunțită a documentelor Uniunii Europene din România, rezultă că majoritatea neologismelor folosite au un înțeles abstract, iar punerea lor laolaltă creează pe de o parte deseori un efect formal iar pe de altă parte poate cauza dificultăți de înțelegere. Pentru a ilustra acest aspect, am ales următorul titlu de text legislativ care îl pune în dificultate pe cititor cu privire la mesajul ce se dorește a fi transmis: „*Decizia Consiliului 1999/468/CE din 28 iunie 1999 de stabilire a modalităților privind exercitarea competențelor de executare conferite de Comisie*”/ „*Council Decision 1999/468/EC of 28 June 1999 laying down the procedures for the exercise of implementing powers conferred on the Commission.*”⁹

În plus față de aceste neologisme, textele europene conțin și alte categorii de cuvinte care reprezintă creații relativ noi pentru limba română. Acești termeni lexicali sunt formați prin derivarea cu prefixe și sunt neobișnuiți pentru vorbitorul de rând al limbii române. Pentru a ilustra cele afirmate, putem oferi ca exemplu cuvintele: *non-formal/ nonformal*¹⁰, *after treatment/post-tratate*¹¹, *cross-border/ transfrontalier*¹², *transnational/transnațional*¹³. Așa cum sugerează aceste exemple, variantele documentelor europene traduse tind să păstreze tipul de compuși din limba engleză și să ne ofere construcții românești obținute prin tehnica împrumutului de cuvinte. Este interesant faptul că, deși aceste cuvinte sunt formate din elemente familiare mai multor vorbitori de limbă română, ele

⁹ <http://data.europa.eu/eli/dec/1999/468/oj>, accesat la data de 12.04.2017.

¹⁰ *Decision No 291/2003/EC of the European Parliament and of the Council of 6 February 2003 establishing the European Year of Education through Sport 2004* [Online] la <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32003D0291>, accesat la data de 12.04.2017.

¹¹ *Directiva 2003/17/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 3 martie 2003 de modificare a Directivei 98/70/CE privind calitatea benzinelor și a motorinelor* [Online] la <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/ALL/?uri=celex:32003L0017>, accesat la data de 12.04.2017.

¹² *Guideline of the European Central Bank of 26 April 2001 on a Trans-European Automated Real-time Gross Settlement Express Transfer system* [Online] la <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32001O0003>, accesat la data de 12.04.2017.

¹³ *Decision No 291/2003/EC of the European Parliament and of the Council of 6 February 2003 establishing the European Year of Education through Sport 2004* [Online] la <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32003D0291>, accesat la data de 12.04.2017.

sunt foarte neobișnuite în conversația de zi cu zi, din cauza caracterelor tehnice asociate cu uzul acestora. În orice caz, atât pentru variantele din limbă română cât și pentru cele din limba engleză ale documentelor Uniunii Europene, aceste creații recente sunt asociate cu forma sintetică a expresiei impusă de către tipul de discurs analizat.¹⁴

De asemenea, trebuie avut în vedere faptul că, textele românești nu pot păstra toate alcătuirile ad-hoc prezente în varianta din limba engleză a documentelor Uniunii Europene. De exemplu, o redare cuvânt cu cuvânt a sintagmei *non-Annex I products*¹⁵ precum *Produse non-anexa I*, ar fi total nepotrivită și lipsită de înțeles pentru majoritatea românilor. Acesta este motivul pentru care, traducerea sintagmei respective ca *produsele ce nu figurează în anexa I*, reprezintă o soluție mai bună, care nu doar că oferă un grad de explicitate adițional, dar de asemenea sună mai natural pentru vorbitorii de limbă română.

Totodată, faptul că majoritatea principiilor europene se bazează pe principiile de drept roman se reflectă prin prezența expresiilor și a cuvintelor latinești în variantele de text din limba română și engleză a documentelor Uniunii. Acești termeni reprezintă, în general, o trăsătură caracteristică a vocabularului juridic, fapt ilustrat în următoarele exemple: „*părțile se angajează să mențină status quo-ul*”/ „*the parties undertake to maintain the status quo*”¹⁶, „*privind inter alia, protecția sănătății*”/ „*concerning, inter alia, health and environment protection*”¹⁷, „*se aplică mutadis mutandis*”/ „*shall*

¹⁴ P. Newmark, *A textbook of translation*, Editura Prentice Hall, London, 1988, p. 84.

¹⁵ *Commission Regulation (EC) No 2090/2002 of 26 November 2002 laying down detailed rules for applying Council Regulation (EEC) No 386/90 as regards physical checks carried out when agricultural products qualifying for refunds are exported* [Online] la <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX%3A32002R2090>, accesat la data de 13.04.2017.

¹⁶ *Agreement between the European Economic Community and the Republic of Austria on the transit of goods by road and rail - Joint Declarations - Exchanges of Letters* [Online] la [http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1485277232280&uri=CELEX:21992A1221\(01\)](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1485277232280&uri=CELEX:21992A1221(01)), accesat la data de 13.04.2017.

¹⁷ *Directiva 2003/17/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 3 martie 2003 de modificare a Directivei 98/70/CE privind calitatea benzinelor și a motorinelor* [Online] la <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/ALL/?uri=celex:32003L0017>, accesat la data de 13.04.2017.

*apply mutadis mutandis*¹⁸. Din moment ce se așteaptă ca expresiile latinești să fie în mod normal transferate ca atare dintr-o variantă lingvistică a documentelor Uniunii într-alta, ele nu ridică nici o problemă specială pentru traducătorii români. Cu toate acestea, textele românești dezvăluie cel puțin două aspecte interesante. Prin urmare, pentru început avem situația în care o expresie latinească dintr-un text din limba engleză este echivalată cu un termen juridic românesc, ce derivă din limba latină și care prezintă un înțeles identic: „*There must be a clear and effective mechanism for resolving cases of lis pendens*”/ „*Trebuie să fie prevăzut un mecanism clar și eficace de rezolvare a cazurilor de litispendență*.”¹⁹ În al doilea rând, este vorba despre situația în care traducătorii români selectează o expresie latinească pentru a reda înțelesul frazei din limba engleză: „*the customs office of export shall have the auditor of the competent authorities verify... the goods afterwards*”/ „*un control...să fie efectuat a posteriori de inspectorul contabil*”²⁰. Acest exemplu ilustrează un transfer interesant pentru că, așa cum am menționat anterior, expresiile latinești reprezintă o marcă stilistică a textelor juridice și, prin consecință, prezența lor în variantele românești ale documentelor Uniunii Europene contribuie la integrarea acestor texte în sistemul de texte normative produse de cultura noastră.

3. Aspecte terminologice

Din cercetarea cu rigurozitate a corpusului termenilor juridici folosiți în documentele Uniunii Europene, rezultă faptul că lexicul acestui tip de limbaj conține și termeni înzestrați cu proprietatea unei referințe speciale.

¹⁸ *Commission Regulation (EC) No 2090/2002 of 26 November 2002 laying down detailed rules for applying Council Regulation (EEC) No 386/90 as regards physical checks carried out when agricultural products qualifying for refunds are exported* [Online] la <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX%3A32002R2090>, accesat la data de 15.04.2017.

¹⁹ *Council Regulation (EC) No 44/2001 of 22 December 2000 on jurisdiction and the recognition and enforcement of judgments in civil and commercial matters* [Online] la <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32001R0044>, accesat la data de 15.04.2017.

²⁰ *Commission Regulation (EC) No 1276/2008 of 17 December 2008 on the monitoring by physical checks of exports of agricultural products receiving refunds or other amounts* [Online] la <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32008R1276>, accesat la data de 15.04.2017.

Asemenea cuvinte specializate din cadrul unui domeniu de activitate se numesc termenii acelei discipline, și formează în mod colectiv terminologia acesteia. În documentele legislative ale Uniunii, terminologia specifică europeană ocupă un procent relativ scăzut, fiind întrecută de termenii care fac referire la drept și administrație. Mai mult decât atât, de când legislația Uniunii acoperă o arie vastă de subiecte precum energie, industrie, educație și cultură, rezultă că termenii folosiți vor fi mai mult din acele domenii specializate. Prin urmare, în textele legislative ale Uniunii, regăsim trei tipuri de termeni: cei specifici Uniunii Europene, cei juridici și administrativi și cei specifici diverselor domenii individuale.

În primul rând vom vorbi despre termenii și expresiile specifice Uniunii Europene, care includ nume ale instituțiilor și concepte a căror delimitare clară reprezintă o condiție de bază pentru o bună înțelegere a obiectivelor și activității acesteia. Cei mai importanți termeni ai Uniunii și, în același timp, cei care apar în majoritatea documentelor sunt următorii: *the European Parliament/ Parlamentul European, the Council of European Union/ Consiliul Uniunii Europene, The Community/ comunitatea, the Commission/ Comisia Europeană, the Commission of the European Communities/ Comisia Comunităților Europene, Member States/ state membre, European Central Bank/ Banca Centrală Europeană* etc. Aceste exemple indică în mod clar că variantele din limba română ale termenilor specifici Uniunii Europene sunt împrumuturi din expresii de proveniență engleză. De fapt, strategia împrumutului este utilizată frecvent atunci când sunt traduse numele unor organizații sau instituții internaționale dintr-o limbă într-alta.

Din moment ce majoritatea termenilor europeni enunțați mai sus au deja un statut bine-stabilit în vocabularul politic și juridico-administrativ românesc, aceștia nu ridică probleme serioase de traducere, iar pentru a le reda în mod corect, traducătorul trebuie să se asigure că va folosi echivalentele românești potrivite și acceptate în mod oficial. Cu toate acestea, procedul de traducere a terminologiei specifice Uniunii Europene nu se înfăptuiește atât de ușor. O avertizare în acest sens vine din partea unei traducătoare specializată în documentele Uniunii, care consideră că o traducere corectă a acestui câmp lexical necesită o bună cunoaștere a mediului Uniunii, deoarece simpla competență lingvistică se poate dovedi adesea insuficientă. Ea arată că una dintre greșelile tipice făcute de

traducătorii care nu posedă cunoștințe de bază, este de a confunda Consiliul European, o instituție cheie, cu Consiliul Uniunii Europene, care nu denotă o instituție, ci întâlnirea miniștrilor din fiecare stat membru al Uniunii Europene.²¹

În al doilea rând, în legislația europeană regăsim termeni juridici și administrativi care denotă instrumentele prin care dreptul poate fi aplicat. Câteva exemple în acest sens sunt: *the Conciliation Committee / comitetul de consiliere; rules of procedure/ regulament de procedură; financial responsibility/ responsabilitate financiară; legal framework/ cadru juridic; administrative sources/ surse administrative* și alții. Acești termeni au un caracter mai general în comparație cu terminologia specifică Uniunii, iar traducătorul trebuie să fie atent în găsirea și folosirea echivalentelor oficiale, deoarece în caz contrar, traducerea riscă să fie lipsită de scopul destinat comunicării.²²

Nu în ultimul rând, în multe dintre documentele Uniunii Europene, cel mai mare procentaj este reprezentat de terminologia caracteristică diverselor câmpuri cu care dreptul interferează. De exemplu, regăsim termeni din domeniul agriculturii precum: *common wheat / grâu comun, dairy cows/ vaci de lapte, oilseeds/ semințe oleaginoase*²³, din industria petrolului: *octane number/ cifră octanică, unleaded petrol/ benzină fără plumb*²⁴, sau din medicină de laborator: *reagents/reactivi, platelets/trombocite, anticoagulants/anticoagulante*.²⁵ Este evident faptul

²¹ S. Young, *Translating EU Documentation-Terminology aspects*, în *The linguist*, 39/2014, pp.108-110, [Online] la <http://thelinguist.uberflip.com/h/>, accesată la data de 22.04.2017.

²² A se consulta, în acest sens, *Ghidul stilistic de traducere în limba română pentru uzul traducătorilor acquis-ulul comunitar 2005* [Online] la <http://www.ier.ro>, accesat la data de 27.04.2017.

²³ *Commission Decision of 16 May 2003 amending Decision 85/377/EEC establishing a Community typology for agricultural holdings* [Online] la <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32003D0369>, accesat la data de 27.04.2017.

²⁴ *Directiva 2003/17/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 3 martie 2003 de modificare a Directivei 98/70/CE privind calitatea benzinelor și a motorinelor* [Online] la <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/ALL/?uri=celex:32003L0017>, accesat la data de 28.04.2017.

²⁵ *Acord european privind schimbul de reactivi de determinare a grupelor tisulare* [Online] la <http://eur-lex.europa.eu/legal->

că, din moment ce textele analizate fac referire la un anumit câmp de activitate umană, vor conține inevitabil cuvinte și expresii ce reprezintă „termeni de artă”²⁶ ai domeniului respectiv.

Cu toate acestea, în opoziție față de cazurile ilustrate, multe texte ale Uniunii Europene sunt preocupate și de domenii nespécializate iar prin urmare, terminologia lor specifică este des întâlnită în vocabularul general al limbii române. Câteva exemple în acest sens ar fi din domeniul educației și formării precum: *vocațional training/ formare profesională, school system/ sistem școlar, learning process/proces de învățare, study visits/vizite de studiu, cultural exchanges/schimburi culturale*²⁷ sau din politica monetară: *money market/piața monetară, payment order/ordin de plată, credit/credit, euro area/zona euro, conversion rate/ curs de schimb, account/cont*.²⁸ Trebuie să remarc din nou că, pentru toate terminologiile câmpurilor specifice conținute de documentele europene, traducătorul trebuie să identifice echivalentul oficial în limba țintă. De fapt, abilitatea de a găsi și de a utiliza orice tip de terminologie specializată reprezintă un element constituent important al competenței de a traduce.

Problema traducătorilor care lucrează cu câmpul Uniunii este că întotdeauna au de-a face cu termeni ce aparțin unui număr mare de domenii de activitate și, prin urmare, trebuie să posede calități excelente de cercetare. Chiar și atunci când un termen aparține unui singur câmp, în limba română el poate avea mai multe echivalente. Un cuvânt precum *legal* se poate dovedi o capcană lexicală și poate fi tradus într-o varietate de moduri, depinzând în mare parte de cuvântul însoțitor, precum: *legal document/*

[content/RO/TXT/?uri=CELEX%3A21974A0917\(01\)](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX%3A21974A0917(01)), accesat la data de 28.04.2017.

²⁶ T. Vianu, *Ceva despre arta traducerii* în T. Vianu, *Studii de literatură universală și comparată*, Editura Academiei Republicii Popolare Române, București, 1963, p.46 și urm.

²⁷ *Decision No 291/2003/EC of the European Parliament and of the Council of 6 February 2003 establishing the European Year of Education through Sport 2004* [Online] la <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32003D0291>, accesat la data de 28.04.2017.

²⁸ *Guideline of the European Central Bank of 26 April 2001 on a Trans-European Automated Real-time Gross Settlement Express Transfer system* [Online] la <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32001O0003>, accesat la data de 28.04.2017.

document legal, valabil, act autentic; legal owner/ proprietar legitim, legal English/ engleza juridică, (to take) legal action/ (a intenta) o acțiune în justiție.²⁹

Este interesant faptul că, dificultatea prezentată de textele Uniunii din punct de vedere terminologic este determinată, nu atât de mult de termenii și expresiile Uniunii, ci de termenii ce aparțin câmpurilor cu care documentele legislative se preocupă. Această caracteristică se datorează parțial faptului că textele analizate ilustrează în mod egal tipul juridic și administrativ al discursului, ultimul fiind descris de teoreticieni³⁰ ca deținător de un număr mare de termeni din alte domenii de activitate.

4. Concluzii

Limbajul juridic cuprinde totalitatea cuvintelor care au semnificații juridice și posibilitățile lor combinatorii. Cuvintele utilizate sunt fie specifice limbajului juridic, fie din lexicul comun, fie din lexicul științific interdisciplinar. Normele lexico-semantice ale documentelor Uniunii Europene din România au apărut sub influența textelor englezești. Cu alte cuvinte, caracteristicile lexico-semantice ale documentelor englezești sunt responsabile pentru categoriile de cuvinte folosite în textele traduse în limba română (de exemplu, majoritatea neologismelor sau cuvintele cu un caracter internațional), pentru înalta frecvență înregistrată de termenii tehnici, ca și pentru vastul domeniu pe care le acoperă, pentru tipul de sintagme prezentate de aceste texte și pentru majoritatea particularităților semantice pe care le afișează. Documentele normative elaborate în România au exercitat mai puțină influență la acest nivel. Acest tip de influență se face simțită în mod special în cazul anumitor termeni juridici și al unor formulări standard caracteristice discursului juridico-administrativ, pentru care documentele normative românești reprezintă surse de echivalente oficiale de încredere. Dar, indiferent de factorii care le-au influențat, toate normele lexico-semantice prezentate de variantele românești ale documentelor Uniunii pot fi privite ca instrucțiuni folositoare pentru traducerea viitoare, ce doresc să producă textul cu o dublă direcție de integrare: în interiorul

²⁹ D. Dumitrescu, *Dicționar român-englez juridic*, Editura Akademos Art, București, 2009, p.178.

³⁰ A. Stoichițoiu-Ichim, *Semiotica discursului juridic*, Editura Universității București, 2001, p.15.

sistemului de documente românești normative, cât și în interiorul majorității textelor ce formează legislația europeană.

**DIFICULTĂȚI TERMINOLOGICE ÎN MATERIA DREPTULUI
FINANCIAR. EVOLUȚII ȘI PSEUDO-EVOLUȚII**

**TERMINOLOGICAL DIFFICULTIES IN THE FIELD OF
FINANCIAL LAW. EVOLUTIONS AND PSEUDO-EVOLUTIONS**

IOANA MARIA COSTEA¹

Rezumat: Domeniul dreptului financiar este în mod tradițional măcinat de o serie de interogări doctrinare privind delimitări terminologice, chiar la nivel de legislația română. Dincolo de aceste frământări, alimentate desigur și de studii de drept comparat, prezenta lucrare încearcă să sublinieze rolul modelator și modificator al intervențiilor normative europene în materia dreptului financiar. Analiza va urmări trei elemente. În primul rând, vom trata aspectele punctuale din sfera dreptului bugetar, cu o preocupare pentru terminologia specifică mai ales în caz de încălcare a anumitor dispoziții și prin urmare în ipoteze de angajare a unei forme de răspundere. În al doilea rând, studiul va trasa aspecte mai generale din sfera dreptului fiscal, unde terminologia diferă extrem de mult datorită diversității sistemelor naționale de impunere. În al treilea rând, vom urmări relevanța paralelismului terminologic în efectele pe care le produce dreptul fiscal cu privire la diferitele forme de răspundere, mai ales răspunderea penală. Astfel, având în vedere implicațiile majore ale acestui domeniu al dreptului atât pentru resursele publice, cât și pentru contribuabil, înțelegem să radiografiem aceste divergențe și să avansăm eventuale remedii.

Cuvinte-cheie: neregulă, fraudă, evaziune fiscală, fraudă fiscală

Abstract: The field of financial law is traditionally milled by a series of doctrinal queries on terminological delimitation, even at the level of Romanian legislation. Beyond these difficulties, which are of course also fueled by comparative law studies, this paper attempts to highlight the modeling and modifying role of the European normative interventions in the field of financial law. The analysis will track three elements. First of all, we will deal with the specific aspects of budgetary law with a focus on specific terminology, especially in case of violation of certain provisions and therefore in the assumption of liability. Secondly, the study will

¹ Conferențiar univ. dr., Facultatea de Drept, Universitatea "Alexandru Ioan Cuza" din Iași, ioana.costea@uaic.ro

focus on more general aspects of fiscal law, where terminology differs greatly due to the diversity of national taxation systems. Thirdly, we will look at the relevance of terminological parallelism to the effects of tax law on the various forms of liability, especially criminal liability. Thus, given the major implications of this area of law for both public resources and the taxpayer, we understand to radiograph these divergences and advance possible remedies.

Key words: irregularity, fraud, tax evasion, tax fraud

1. Noțiunea de neregulă

Noțiunea de "neregulă" ["irregularity" (eng.), "irrégularité" (fr.)] este definită la nivel european prin Regulamentul sectorial (UE) nr. 1303/2013 al Parlamentului European și al Consiliului din 17 decembrie 2013 de stabilire a unor dispoziții comune privind Fondul european de dezvoltare regională, Fondul social european, Fondul de coeziune, Fondul european agricol pentru dezvoltare rurală și Fondul european pentru pescuit și afaceri maritime, precum și de stabilire a unor dispoziții generale privind Fondul european de dezvoltare regională, Fondul social european, Fondul de coeziune și Fondul european pentru pescuit și afaceri maritime și de abrogare a Regulamentului nr. 1083/2006² *drept orice înc lcare a dreptului Uniunii sau a dreptului național în leg tur cu aplicarea sa care rezult dintr-un act sau dintr-o omisiune a unui operator economic implicat în implementarea fondurilor [structurale i de investiții europene], care are sau ar putea avea ca efect un prejudiciu la adresa bugetului Uniunii prin imputarea unei cheltuieli necorespunz toare bugetului Uniunii.* Vechea reglementare din Regulamentul sectorial nr. 1083/2006 al Consiliului din 11 iulie 2006 de stabilire a anumitor dispoziții generale privind Fondul european de dezvoltare regională, Fondul social european și Fondul de coeziune (...) stipula la art. 2 pct. 7 că „neregularitate” [“irregularity” (eng.), “irrégularité” (fr.)] înseamnă *orice înc lcare a unei dispoziții a dreptului (comunitar) care rezult dintr-un act sau dintr-o omisiune a unui operator economic care are sau ar putea avea ca efect un prejudiciu la adresa bugetului general al Uniunii Europene prin imputarea unei cheltuieli necorespunz toare bugetului general.* În mod tradițional, la nivel european este incidentă și noțiunea de „abatere” definită în art. 2 alin. (1) din Regulamentul (CE, Euratom) nr. 2988/95 al Consiliului din 18

² JO 2013, L 347, p. 320

decembrie 1995 privind protecția intereselor financiare ale Comunităților Europene [”irregularity” (eng.), ”irrégularité” (fr.)] *Constituie abatere orice înc lcare a unei dispoziții de drept comunitar, ca urmare a unei acțiuni sau omisiuni a unui agent economic, care poate sau ar putea prejudicia bugetul general al Comunit ților sau bugetele gestionate de acestea, fie prin diminuarea sau pierderea veniturilor acumulate din resurse proprii, colectate direct în numele Comunit ților, fie prin cheltuieli nejustificate.*

Noțiunea de „neregulă” este definită în dreptul național, prin dispozițiile O.U.G. nr. 66/2011, art. 2 lit. a): *orice abatere de la legalitate, regularitate i conformitate în raport cu dispozi iile na ionale i/sau europene, precum i cu prevederile contractelor ori a altor angajamente legal încheiate în baza acestor dispozi ii, ce rezult dintr-o ac iune sau înac iune a beneficiarului ori a autorit ii cu competen e în gestionarea fondurilor europene, care a prejudiciat sau care poate prejudicia bugetul Uniunii Europene/bugetele donatorilor publici interna ionali i/sau fondurile publice na ionale aferente acestora printr-o sum pl tit necuvenit.* La nivel normativ, anterior acestei definiții, a fost aplicabil textul din O.G. nr. 79/2003³ - art. 2 li.t a) „neregula” înseamn *orice abatere de la legalitate, regularitate i conformitate, precum i orice nerespectare a prevederilor memorandumurilor de finan are, memorandumurilor de în elegere, acordurilor de finan are - privind asisten a financiar nerambursabil acordat României de Comunitatea European -, precum i a prevederilor contractelor încheiate în baza acestor memorandumuri/acorduri, rezultând dintr-o ac iune sau omisiune a operatorului economic, care, printr-o cheltuiial neeligibil , are ca efect prejudicierea bugetului general al Comunit ii Europene i/sau a bugetelor prev zute la art. 1 alin. (2) lit. a)-f) din Legea nr. 500/2002 privind finan ele publice, cu modific rile ulterioare, i la art. 1 alin. (2) lit. a)-d) din Ordonan a de urgen a Guvernului nr. 45/2003 privind finan ele publice locale.*

În principiu, noțiunea de „neregulă” [”irregularity” (eng.), ”irrégularité” (fr.)] are la nivel european o serie de elemente comune: (1) premisa definitorie este o faptă ilicită – o înc lcare explicitată în dimensiuni specifice dreptului penal ori contravențional prin raportare la formele sale

³ Ordonanța nr. 79/2003 privind controlul și recuperarea fondurilor comunitare, precum și a fondurilor de cofinanțare aferente utilizate necorespunzător, publicată în M.Of. nr. 622 din 30 august 2003.

un act ori o omisiune; unei acțiuni sau omisiuni; (2) faptul ilicit se evaluează raportat la prescripțiile normative din dreptul Uniunii (în definițiile mai vechi dreptului comunitar), în cazuri particulare, la acest cadru se adaugă dispozițiile de drept național ori chiar dispoziții contractuale (ceea ce extinde conceptul spre elemente de răspundere contractuală); (3) nu sunt prevăzute nici un fel de dispoziții privitoare la forma de vinovăție (înțelegând sub auspiciile principiului *ubi lex non distinguit, nec nos distinguere debemus*) că neregula este susceptibilă de a fi comisă atât cu intenție, cât și din culpă; (4) un anumit rezultat este produs ori susceptibil a se produce – un prejudiciu la adresa bugetului Uniunii; în anumite variante normative acest prejudiciu este identificat ca și sursă *imputarea unei cheltuieli necorespunzătoare; prin diminuarea sau pierderea veniturilor; prin imputarea unei cheltuieli necorespunzătoare; prin cheltuieli nejustificate.*

Conchidem astfel, că noțiunea de „neregulă” (în materie financiară) [”irregularity” (eng.), ”irrégularité” (fr.)] în dreptul Uniunii este o noțiune autonomă, generică, menită să acopere un spectru larg de încălcări în materie de gestiune a veniturilor ori cheltuielilor bugetare.

Conchidem, prin prisma unei analize comparate, că la nivel normativ european, că noțiunea de „neregulă”, „neregularitate” și cea de „abatere” desemnează același concept; afirmăm că această distincție subzistă doar în variantele normative în limba română, noțiunea de „abatere” fiind consacrată într-o traducere mai veche și anume cea a Regulamentului (CE, Euratom) nr. 2988/95. Natura falsă a acestui clivaj se confirmă în contextul Hotărârii Curții din 26 mai 2016 în cauzele conexe C-260/14 și C-261/14, având ca obiect cereri de decizie preliminară formulate în temeiul articolului 267 TFUE de Curtea de Apel Bacău (România), prin deciziile din 8 mai 2014, primite de Curte la 30 mai 2014, în procedurile Județul Neamț (C-260/14), Județul Bacău (C-261/14) împotriva Ministerului Dezvoltării Regionale și Administrației Publice, în care variante lingvistice diferite au conținut diferit. Această dihotomie între noțiuni nu apare decât în limba română, ca urmare a unei inconsecvențe în traducerea acesteia.

RO: 37. În această privință, este necesar să se considere că, întrucât operațiunile în discuție în litigiile principale au beneficiat de o finanțare din partea Uniunii, aceste operațiuni sunt supuse

aplicării dreptului Uniunii. Astfel, noțiunea „abatere” în sensul articolului 1 alineatul (2) din Regulamentul nr. 2988/95 și, respectiv, noțiunea „neregularitate” în sensul articolului 2 punctul 7 din Regulamentul nr. 1083/2006 trebuie interpretate ca vizând nu numai orice încălcare a acestui drept, ci și încălcarea dispozițiilor de drept național care contribuie la asigurarea bunei aplicări a dreptului Uniunii referitor la gestionarea proiectelor finanțate din fondurile Uniunii. 38 O asemenea interpretare a termenului „abatere”, respectiv „neregularitate”, este confirmat de examinarea contextului normativ în care se înscrie în special articolul 2 punctul 7 din Regulamentul nr. 1083/2006, precum și de obiectivul urmărit prin acest regulament.

ENG: 37 In that regard, as the operations concerned in the main proceedings benefited from EU funding, those operations are subject to the application of EU law. It follows that the term ‘irregularity’ within the meaning of Article 1(2) of Regulation No 2988/95 and Article 2(7) of Regulation No 1083/2006 must be interpreted as covering not only any breach of EU law but also any breach of the provisions of national law which contribute to ensuring that EU law relating to the management of projects financed by EU funds is properly applied. 38 Such an interpretation of the term ‘irregularity’ is confirmed by an examination of the legislative context of Article 2(7) of Regulation No 1083/2006 and by the objective of that regulation.

FR: 37 À cet égard, il y a lieu de considérer que, dans la mesure où les opérations en cause au principal ont bénéficié d’un financement de l’Union, ces opérations sont soumises à l’application du droit de l’Union. Ainsi, la notion d’« irrégularité » au sens de l’article 1er, paragraphe 2, du règlement no 2988/95 et de l’article 2, point 7, du règlement no 1083/2006 doit être interprétée comme visant non seulement toute violation de ce droit, mais aussi la violation des dispositions du droit national qui contribuent à assurer la bonne application du droit de l’Union relatif à la gestion des projets financés par les fonds de l’Union. 38 Une telle interprétation du terme « irrégularité » se voit confirmée par l’examen du contexte normatif dans lequel s’inscrit notamment l’article 2, point 7, du

règlement no 1083/2006, ainsi que par l'objectif poursuivi par ce règlement.

În plan secundar, observăm în primul rând, că noțiunea de „neregulă” nu este o noțiune de tradiție în dreptul român și că a apărut normativ, ca o reglementare derivată din dreptul comunitar și ulterior european. Faptul că subzistă mai multe moduri de traducere ale aceluiași concept este tocmai semnul acestei evoluții. Conceptual, această noțiune se situează în ordinea juridică națională undeva între răspunderea contractuală și răspunderea contravențională, cu premise comune tuturor formelor de răspundere și anume: faptul ilicit, prejudiciul, raportul de cauzalitate și forma de vinovăție. Autonomia funcțională a acestei forme de răspundere derivă din domeniul de acțiune și regimul sancționator.

2. Noțiunea de impozit și de tax

În ordinea juridică națională, principala formă de impunere este impozitul⁴, așa cum rezultă din enumerarea din articolul 2 pct. 28 din Legea nr. 207/2015 privind C. proc. fisc.: *obligație fiscală principală - obligația de plată a impozitelor, taxelor și contribuțiilor sociale, precum și obligația organului fiscal de a restitui sumele încasate și de a fi datorate și de a rambursa sumele cuvenite, în situațiile și condițiile prevăzute de lege.* În linii mari, acesta reprezintă o prelevare obligatorie, pecuniară și nerambursabilă (fără contraprestație) a unei sume la bugetul general consolidat. Elementul contraprestație delimitează impozitul de alte forme de impunere și anume *taxa și contribuția*. În acest sens, invocăm definițiile legale din art. 2 C. proc. fisc. - 23. *impozit – prelevare obligatorie, indiferent de denumire, realizat în baza legii, fără contraprestație, în scopul satisfacerii necesităților de interes general; 5. contribuție socială – prelevare obligatorie realizat în baza legii, care are ca scop protecția persoanelor fizice obligate a se asigura împotriva anumitor riscuri sociale, în schimbul creșterii acestor persoane beneficiază de drepturile acoperite de respectiva prelevare; 36. taxă – prelevarea obligatorie, indiferent de denumire, realizat în baza legii, cu ocazia prestării unor servicii de către instituții sau autorități publice, fără existența unui echivalent între cuantumul taxei și valoarea serviciului.*

⁴ Asupra naturii juridice și definiției noțiunii insistă întreaga literatură de drept financiar.

Astfel, în dreptul intern subzistă o delimitare extrem de strictă între noțiunea de „impozit” și noțiunea de ”taxă”. Desigur, conceptul delimitarea nu se poate plia pe sistemul european de reglementare a impunerii.

Un exemplu la-ndemână este reprezentat de Directiva 2006/112/CE a Consiliului din 28 noiembrie 2006 privind sistemul comun al taxei pe valoarea adăugată. În articolul 1 alin. 2 este definită impunerea și calificată natura sa juridică, astfel:

RO⁵: *Principiul sistemului comun privind TVA presupune aplicarea asupra bunurilor i serviciilor a unei taxe generale de consum exact proporțional cu prețul bunurilor i serviciilor, indiferent de num rul de operațiuni care au loc în procesul de producție i de distribuție anterior etapei în care este perceput taxa.*

FR⁶: *Le principe du système commun de TVA est d'appliquer aux biens et aux services un impôt général sur la consommation exactement proportionnel au prix des biens et des services, quel que soit le nombre des opérations intervenues dans le processus de production et de distribution antérieur au stade d'imposition.*

ENG⁷: *The principle of the common system of VAT entails the application to goods and services of a general tax on consumption exactly proportional to the price of the goods and services, however many transactions take place in the production and distribution process before the stage at which the tax is charged.*

Observăm că de această dată prin traducere s-a schimbat natura juridică a unei impuneri; astfel, în varianta în limba engleză se utilizează noțiunea *tax*, care însă nu este echivalentul noțiunii *tax*, ci desemnează formele de impunere corespunzând *impozitului* (corporate tax⁸, revenue tax etc.; spre exemplu, raportat la variantele oficiale din engleza americană, conform U.S. Code › Title 26 › Subtitle A › Chapter 1 › Subchapter A › Part

⁵ <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/HTML/?uri=CELEX:32006L0112&qid=1505823856029&from=EN>

⁶ <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/FR/TXT/HTML/?uri=CELEX:32006L0112&qid=1505823856029&from=EN>

⁷ <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1505823856029&uri=CELEX:32006L0112>

⁸ A se vedea propunerea Comisiei privind Common Consolidated Corporate Tax Base disponibilă la https://ec.europa.eu/taxation_customs/business/company-tax/common-consolidated-corporate-tax-base-ccctb_en

II⁹ - *A tax is hereby imposed for each taxable year on the taxable income of every corporation*). De altfel, varianta în limba franceză a Directivei utilizează noțiunea de *impôt*, care nu numai că se traduce prin termenul *impozit*, însă și desemnează acest tip de impunere (spre exemplu, *Impôt sur le revenu* reglementat în articolele 1A-204 din *Code général des impôts*; *Impôt sur les bénéfiques des sociétés et autres personnes morales* reglementat în articolele 205-235ter ZF, etc.).

Astfel, conchidem că traducerea este defectuoasă și că utilizarea termenului *tax* este nepotrivită, chiar dacă aparent indusă de denumirea impunerii (Taxă pe valoarea adăugată); aceeași aparentă contradicție apare și în versiunea franceză (*Taxe sur valeur ajoutée*). Este evident că terminologia din Directivă nu poate schimba natura juridică a impunerii și că la o analiză pe criterii de delimitare între impozit și taxă rezultă cu certitudine că nu sunt în prezența unei taxe (în materie de TVA confuzia este și mai periculoasă datorită mecanismului de colectare atașat un fapt de consum, ceea ce ar putea crea aparența unei taxe privind bunul sau serviciul consumat), ci a unui impozit datorită naturii nerambursabile a plății și lipsei contraprestației. Raportat la contraprestație, în materia taxelor este vorba despre contraprestația (bugetară) unei instituții publice, a beneficiarului sumei respective, pe când în materie de TVA mecanismul de colectare interpune un livrator/prestator de contraprestație (civilă), însă aceasta provine din raportul juridic de drept civil dintre profesionist și clientul său. De altfel, în mecanismul de colectare a TVA, nici nu subzistă un raport juridic între stat și client, această distanțare fiind specifică tocmai impozitelor indirecte.

3. Noțiunea de *evaziune fiscală* și *fraudă fiscală*

Privitor la delimitarea din dreptul intern și la discuțiile din doctrină privind utilitatea unei distincții între evaziunea fiscală (legală)¹⁰ și evaziunea fiscală nelegală (frauda fiscală), subliniem că în raport de dispozițiile Legii nr. 241/2005, noțiunea de *evaziune fiscală* denumește infracțiunile incriminate la art. 8 și art. 9. Doctrina a propus și parțial acceptat noțiunea de *optimizare fiscală* pentru a desemna comportamente licite, și pentru a

⁹ <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/26>

¹⁰ Pentru detalii, a se vedea: I.M. Costea, *Optimizarea fiscală*. Limite. Soluții. Jurisprudență, Ed. C.H. Beck, 2011, pg. 30 și urm.

lăsa în aria noțiunii de evaziune fiscală doar comportamentele ilicite de sustragere de la îndeplinirea unor obligații fiscale. Noțiunea de *fraud fiscal* nu este nicăieri definită în dreptul român și utilizată extrem de rar.

Reglementările din dreptul Uniunii adaugă un nivel normativ eterogen ca terminologie. În acest sens, exemplificăm Directiva 2011/16/UE în ceea ce privește schimbul automat obligatoriu de informații în domeniul fiscal¹¹, preambul pct. 1 teza a doua

RO: *Această dificultate din ce în ce mai mare afectează funcționarea sistemelor de impozitare și atrage după sine apariția dublei impuneri, fapt care incită la **fraud fiscal și evaziune fiscal**, competențele de control rămânând la nivel național.*

ENG: *This increasing difficulty affects the functioning of taxation systems and entails double taxation, which itself incites **tax fraud and tax evasion**, while the powers of controls remain at national level.*

FR: *Cette difficulté croissante a des répercussions sur le fonctionnement des systèmes fiscaux et entraîne un phénomène de double imposition, lequel incite à la **fraude et à l'évasion fiscales**, tandis que les contrôles restent du ressort des autorités nationales.*

În contextul acestei formulări normative, observăm că raportat la dreptul francez, *fraude fiscale* este o instituție de drept penal; *evasion fiscale* este o instituție de drept fiscal; în dreptul român, noțiunea de *fraud fiscal* nu există (normativ și conceptual) și noțiunea de *evaziune fiscal* este o noțiune de drept penal. Această calificare pe două nivele riscă să genereze tratamente juridice diferite în ordini juridice diferite; dacă vorbim în dreptul Uniunii generic despre evaziune fiscală și transpunem în unele sisteme la nivel de răspundere administrativă și în altele la nivel de răspundere penală, atunci efectul de unificare se atenuează.

Observăm în secundar, sub presiunea unei necesități de a unifica terminologia la nivel european, și pentru a evita trimiteri încrucișate și traduceri încrucișate că se impune o intervenție normativă. Această necesitate este subliniată de dinamica motivării în cauzele privind nerespectarea obligațiilor fiscale.

¹¹ <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1506062818981&uri=CELEX:32011L0016>

Pentru exemplu de translatare terminologică, invocăm Hotărârea Curții din 8 septembrie 2015 din Cauza C-105/14, Taricco et. alt. unde se vorbește proceduri penale și se face trimitere la fraudă fiscală, infracțiune care nu există în dreptul român: *24 Or, procedurile penale referitoare la o fraudă fiscală, precum cea pe care ar fi săvârșit-o inculpații, ar implica de regulă anchete foarte complexe, astfel încât procedura ar necesita deja mult timp în faza de urmărire penală. Durata procedurii, în fața tuturor instanțelor ar fi de a se natură încât, în acest tip de cauze, impunitatea de fapt nu ar constitui în Italia un caz excepțional, ci regula. Pe de altă parte, administrației fiscale italiene i-ar fi în general imposibil să recupereze cuantumul taxelor care au fost obiectul infracțiunilor vizate.*

Desigur sunt în prezența unei utilizări judicioase, raportat la dreptul Uniunii care tinde să consacre noțiunea de *fraudă fiscală* pentru a desemna comportamente din sfera ilicitului penal. Tocmai de aceea ar fi de dorit ca și în dreptul intern să se consacre acest concept la nivelul legislației penale, sens în care se impune o intervenție a legiuitorului român.

4. Concluzii

Observăm desigur că dreptul este un domeniu viu; la fel și traductologia. Observăm în egală măsură că influențele lingvistice și de traducere sunt majore în spațiul european. Astfel, deși în unele ipoteze putem vorbi despre rupturi între sensurile noțiunilor în versiuni lingvistice diferite, despre adaptări ale traducerilor ori despre lipsă de corespondență a unor regimuri juridice, în concluzie efectul pare să fie doar temporar și consecința pozitivă.

Apreciem astfel că dreptul național evoluează sub presiunea externă a altor sisteme normative și își rafinează terminologia.

**PROVOCĂRI ALE TRADUCĂTORULUI ȘI
INTERPRETULUI JURIDIC DE LIMBĂ NORVEGIANĂ**

**CHALLENGES OF THE NORWEGIAN LEGAL
TRANSLATOR AND INTERPRETER**

CRINA LEON¹

Rezumat: Deși Norvegia nu este stat membru al Uniunii Europene, face parte din Spațiul Economic European (SEE) și are diferite legături cu țările Uniunii Europene, printre care și România. În această lucrare, facem referire atât la traduceri juridice ce implică limbile norvegiană și română, cât și la provocările cu care trebuie să se confrunte un interpret juridic care folosește norvegiana și româna. În domeniul juridic, sarcina unui traducător sau interpret de norvegiană este și mai dificilă, deoarece Norvegia are două variante oficiale ale limbii scrise (*bokmål* și *nynorsk*) și o mare varietate de dialecte vorbite, fără a exista o variantă vorbită standard, clar stabilită. Atât traducătorii, cât și interpreții din domeniul juridic au o mare responsabilitate, deoarece traducerile sau interpretările lor pot avea grave consecințe juridice.

Cuvinte-cheie: limba norvegiană, traducător juridic, interpret juridic

Abstract: Although Norway is not a member of the European Union (EU), it is a member of the European Economic Area (EEA) and has various connections with the EU countries, including Romania. In this paper, we focus on both legal translations involving Norwegian and Romanian and the challenges a legal interpreter using Norwegian and Romanian has to cope with. The task of a legal translator or interpreter of Norwegian is even more difficult since Norway has two official variants of the written language (Bokmål and Nynorsk) and a wide variety of spoken dialects, but no clearly established spoken standard. Both legal translators and interpreters have a great responsibility since their translations or interpreting may have serious legal consequences.

Key words: Norwegian language, legal translator, legal interpreter

¹ Lector univ. dr., Facultatea de Litere, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, crina_laurentiu@yahoo.no

1. Introducere

Conform site-ului Ministerului Justiției², în România figurează un număr de 166 de interpreți și traducători autorizați pentru limba norvegiană. „Potrivit Legii nr. 178/1997, cu modificările și completările ulterioare, Ministerul Justiției autorizează, la cerere, după verificarea actelor depuse la dosarul de autorizare, traducătorii și interpreții folosiți de entitățile prevăzute de lege (...) Consiliul Superior al Magistraturii, Ministerul Justiției, Parchetul de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție, Direcția Națională Anticorupție, organele de urmărire penală, instanțele judecătorești, birourile notarilor publici, avocați și executori judecătorești. Pentru efectuarea de traduceri pentru persoane fizice sau juridice, altele decât cele arătate mai sus, nu este necesară autorizarea ca traducător și interpret de către Ministerul Justiției, fiind suficient atestatul de traducător eliberat de Ministerul Culturii și Patrimoniului Național, atestat care poate fi eliberat în mai multe domenii (ex. juridic, economic, tehnic etc.)”³ Pentru domeniul juridic, atestatul de traducător/interpret poate fi așadar obținut fie de la Ministerul Justiției fie de la Ministerul Culturii și Patrimoniului Național, în funcție de destinația traducerilor juridice ce urmează a fi efectuate.

De când România a devenit membru al Uniunii Europene în anul 2007, a crescut volumul de traduceri juridice efectuate din și în limba română. Deși Norvegia nu este stat membru al Uniunii Europene, este țară membră a Spațiului Economic European (SEE), care implică libera circulație de mărfuri, persoane, servicii și capital între țările Uniunii Europene și țările membre ale Asociației Europene a Liberului Schimb (AELS): Islanda, Liechtenstein și Norvegia. Așadar, Norvegia are diferite legături cu țările Uniunii Europene, printre care și România. În plus, în anul 2017, în Norvegia, sunt înregistrați 13.889 de români⁴, care necesită traduceri juridice în diverse forme (legi, contracte, declarații, procuri,

² Ministerul Justiției, *Interpreți și traducători autorizați*, [Online] la

<http://old.just.ro/MinisterulJusti%C8%9Biei/Listapersonelorautorizate/Interpretisitraducatoriautorizati/tabid/129/Default.aspx>, accesat 15.05.2017.

³ Ministerul Justiției, *Procedura autorizării traducătorilor și interpreților*, [Online] la http://old.just.ro/Sectiuni/Informatiutile/interpretisitraducatori_22022013/proceduraaautorizat/tabid/2423/Default.aspx, accesat 15.05.2017.

documente de instanță, acte constitutive, rapoarte juridice etc.). Nevoie este și de interpreți juridici, în Norvegia figurând 63 de judecătoriai (*tingrettene*), răspândite pe teritoriul țării, 6 curți de apel (*lagmannsrettene*) – Agder, Borgarting (în Oslo), Eidsivating (în Hamar), Frostating (în Trondheim), Gulating (în Bergen), Hålogaland (în Tromsø) și Curtea Supremă a Norvegiei (*Norges Høyesterett*), în Oslo.

Mai mult decât atât, potrivit Convenției Europene a Drepturilor Omului, secțiunea I, articolul 6, punctul 3, “*Everyone charged with a criminal offence has the following minimum rights: (a) to be informed promptly, in a language which he understands and in detail, of the nature and cause of the accusation against him; (...) (e) to have the free assistance of an interpreter if he cannot understand or speak the language used in court.*”⁵ („Orice persoană acuzată de săvârșirea unei fapte penale are următoarele minime drepturi: (a) să fie informat cu promptitudine, într-o limbă pe care o înțelege și în detaliu, cu privire la natura și cauza acuzației care i se aduce; (...) (e) să aibă asistența gratuită a unui interpret dacă nu înțelege sau nu poate vorbi limba utilizată în instanță.”)

2. Provocări

„Un traducător juridic trebuie să cunoască nu numai conceptele de bază și terminologia juridică, ci și domeniul în care se aplică acestea. Traducerile juridice se află în centrul comunicării multilingve, deoarece permit cetățenilor, întreprinderilor, instituțiilor juridice și guvernamentale să comunice, în ciuda diferențelor lingvistice și culturale, în interiorul și în afara granițelor statelor. (...) Cunoscând sistemul (sistemele) și procedurile juridice în cauză, traducătorul juridic vă poate acorda asistență în demersurile juridice pe care le întreprindeți. (...) **Interpreții juridici** sunt specialiști care lucrează, în principal, cu avocați, desfășurându-și activitatea

⁴ Statistisk sentralbyrå, *Innvandring og norskfødte med innvandrerforeldre*, 1. januar 2017, [Online] la <https://www.ssb.no/befolkning/statistikker/innvbef/aar/2017-03-02?fane=tabell&sort=nummer&tabell=297396>, accesat 30.08.2017.

⁵ Human and Constitutional Rights Resource Page, *European Convention on Human Rights*, [Online] la http://www.hrcr.org/docs/Eur_Convention/euroconv3.html, accesat 3.05.2017.

în contexte juridice, cum ar fi procese, declarații, audieri, medieri, arbitraj, întâlniri cu clienții etc.”⁶

Complexitatea limbajului juridic, acuratețea traducerii și/sau interpretării și necesitatea unei formulări cât mai clare sporesc gradul de dificultate și de răspundere. De aceea, pe lângă specializarea filologică, este de preferat ca traducătorii și interpreții din acest domeniu să aibă și pregătire juridică.

Pe de altă parte, una dintre problemele cu care se confruntă traducătorii și interpreții de norvegiană din România și de română din Norvegia este lipsa unor dicționare specializate pe diferite domenii, inclusiv cel juridic, între cele două limbi, norvegiană și română. Menționăm că primul dicționar română-norvegian, de 518 pagini, a fost publicat de Arne Halvorsen, în anul 2001, la Editura Sypress, Oslo, fiind publicat și în România de Editura Polirom, în 2004 (și ediția a II-a în 2008). Alte dicționare care au mai apărut în România din 2001 până în prezent sunt Attila Kelemen, *Norsk-rumensk ordbok. Dicționar norvegian-român*, Editura Napoca Star, Cluj-Napoca, 2001, 216 pagini; Attila Kelemen, *Dicționar română-norvegian. Rumensk-norsk ordbok*, Editura Napoca Star, Cluj-Napoca, 2001, 228 pagini; Crina Leon, *Dicționar de buzunar norvegian-română/română-norvegian*, Editura Polirom, Iași, 2009, 592 pagini; Arne Halvorsen în colaborare cu Crina Leon, *Dicționar norvegian-română, Volumul I (A-K)*, Editura Tehnopress, Iași, 2015, 378 pagini; *Dicționarul tău isteț norvegian-română și română-norvegian*, Editura Linghea, Timișoara, 2015, 656 pagini.

Dicționarele de norvegiană au început să apară, așadar, în România după anul 2000, însă au mai degrabă un caracter general. „Este de la sine înțeles că un dicționar cu caracter general nu poate să concureze cu dicționare de specialitate, dar trebuie totuși să includă într-o anumită măsură termenii tehnici cunoscuți de publicul larg. (...) numărul relativ mare de termeni de specialitate cuprinși va răspunde multora dintre cerințele unui utilizator de dicționar obișnuit, adică ale unui nespecialist”⁷, scria Arne

⁶ Portalul european e-justiție, *Găsiți un traducător jurist sau un interpret*, [Online] la

https://e-justice.europa.eu/content_find_a_legal_translator_or_an_interpreter-116-ro.do, accesat 3.05.2017.

⁷ A. Halvorsen, *Dicționar română-norvegian*, Editura Polirom, Iași, 2004, pp. IX-X.

Halvorsen în *Cuvânt înainte* la *Dicționarul român-norvegian*, Editura Polirom, Iași, 2004.

O altă provocare a traducătorului și interpretului o implică găsirea unor echivalențe cât mai exacte, mai ales că pentru fiecare sistem juridic există un vocabular specific. În lucrarea *In Other Words, A Coursebook on Translation*, Mona Baker, profesor la Universitatea din Manchester remarcă: “Accuracy (...) is one of the principles included in most codes of ethics, and like impartiality and confidentiality can be difficult to adhere to for ethical reasons. But accuracy focuses specifically on the relationship between the source and target text, or source and target utterance in the case of interpreting.”⁸ („Acuratețea (...) este unul dintre principiile incluse în majoritatea codurilor de etică și, ca în cazul imparțialității și confidențialității, poate fi greu de respectat din motive etice. Dar acuratețea se concentrează în mod special pe relația dintre textul sursă și textul țintă sau exprimarea sursă și exprimarea țintă în cazul interpretării.”)

Atât traducerea, cât și interpretarea se desfășoară doar în cadrul unei anumite situații de comunicare, iar echivalențele de traducere/interpretare trebuie căutate pentru acel context. La începutul lucrării mai sus-menționate, Mona Baker afirmă cu privire la echivalențe că “although equivalence can usually be obtained to some extent, it is influenced by a variety of linguistic and cultural factors and is therefore always relative (...) Every translation has points of strength and points of weakness, and every translation is open to improvement.”⁹ („deși echivalența poate fi obținută de obicei într-o oarecare măsură, ea este influențată de o varietate de factori lingvistici și culturali și, prin urmare, este întotdeauna relativă (...) Fiecare traducere are puncte tari și puncte slabe și fiecare traducere este deschisă îmbunătățirii.”)

Din fericire, una dintre problemele din trecut, aceea că profesiile de traducător și interpret nu erau apreciate corespunzător, a fost parțial soluționată, deoarece au devenit mai vizibile în ultima vreme. “Every aspect of our social and political life is now heavily mediated by translators and interpreters, hence their increased visibility.”¹⁰ („Fiecare aspect al vieții noastre sociale și politice este acum puternic mediat de traducători și

⁸ M. Baker, *In Other Words, A Coursebook on Translation*, Ed. a II-a, Editura Routledge, Londra, 2011, p. 286.

⁹ *Ibidem*, pp. 5-6.

¹⁰ *Ibidem*, p. XIII.

interpreți, de aici și vizibilitatea lor sporită.”) Această vizibilitate a crescut și în România odată cu intensificarea circulației de persoane, servicii, mărfuri spre țări ale Spațiului Economic European.

Deși sunt adesea tratate împreună, profesia de traducător și profesia de interpret ar trebui totuși discutate separat, aptitudinile necesare unui interpret fiind diferite de cele ale unui traducător. Comune sunt fără îndoială caracteristici precum caracterul permanent de mediere al traducătorului și al interpretului, care implică o răspundere și mai mare în domeniul juridic. Potrivit Georgianeii Lungu Badea, în articolul *Traducerea și interpretarea sau cele două fețe ale aceleiași monede: comunicarea prin intermediar*, „termenul *interpretare de conferință* desemnează toate formele de interpretare care necesită pentru a fi asigurate în bune condiții o pregătire profesională de înalt nivel”¹¹.

Cu privire la calitățile unui bun interpret, Svetla T. Kovatcheva consideră extrem de importante *competențele lingvistice foarte bune; capacitatea foarte bună de concentrare, toleranța la stres și rezistența în stăpânirea presiunii de timp sub care lucrează interpretul; flexibilitatea, curiozitatea, abilitățile și competențele de comunicare; abilitatea de a se dezvolta prin exercițiu continuu; auzul bun; dicția bună; cunoștințele prealabile cu privire la situația de comunicare; cunoașterea eticii profesionale și a rolului interpretului în comunicare*¹². Printre caracteristicile terminologiei juridice, Svetla T. Kovatcheva face referire la *nevoia de abstractizare și generalizare; folosirea substantivelor în locul verbelor (spre exemplu „a lua o hotărâre” în loc de „a hotărî” sau „a supune investigației” în loc de „a investiga”); ampla utilizare a construcțiilor pasive; enunțurile performative („a fi pus sub urmărire penală”); folosirea propozițiilor lungi, mai lungi decât în alte situații lingvistice*¹³. Pe de altă parte, Erik Skuggevik menționează ca necesare în

¹¹ G. Lungu Badea, *Traducerea și interpretarea sau cele două fețe ale aceleiași monede: comunicarea prin intermediar*, în *UniTerm*, 3, 2005, [Online] la https://litere.uvt.ro/litere-old/vechi/documente_pdf/aticole/uniterm/uniterm3_2005/lbadea.pdf, accesat 10.05.2017.

¹² Apud S.T. Kovatcheva, *Fra EU-kommisjonen til Høyesterett. Om å jobbe som tolk*, prelegere susținută la *Sommerseminar for norsklærere ved utenlandske universiteter* (18.07 – 3.08.2016), Universitetet i Oslo, 29 iulie 2016, 29 iulie 2016.

¹³ *Ibidem*.

profesia de interpret *confidențialitatea; interpretarea la persoana întâi, referindu-se la propria-i persoană cu persoana a treia („Interpretul solicită...”); neasumarea unui alt rol în afara interpretării; interpretarea a ceea ce se spune, neomițând sau neadăugând nimic*¹⁴, iar Georgiana Lungu Badea adaugă cu privire la competențele indispensabile pentru un interpret: „Cunoștințele generale, privind diverse aspecte ale vieții contemporane (geopolitică, cultură, economie, tehnică și știință, viața socială etc.), permit o mai bună înțelegere a fenomenelor realității și o decupare corectă a unităților de gândire și de sens, așadar, o mai bună interpretare”¹⁵.

Când ne referim la limba norvegiană, situația devine și mai complexă, deoarece limba scrisă are două variante oficiale și literare: *bokmål* (limba cărților, o variantă norvegianizată a limbii daneze) și *nynorsk* (norvegiană nouă, o variantă dezvoltată din vechile dialecte norvegiene). Cele două denumiri, *bokmål* și *nynorsk*, au înlocuit în anul 1929 variantele lingvistice *riksmål* (limba regatului), respectiv *landsmål* (limba țării). Variantele *riksmål* și *landsmål* fuseseră puse pe picior de egalitate încă din 1885 și ambele erau folosite și în domeniul juridic. În raportul numărul 35 (2007-2008), trimis de Guvernul norvegian Parlamentului (*Storting*), punctul 8.6.5.5, se arată cu privire la varianta lingvistică propusă pentru legi și reglementări că “Interimsstyret i Språkrådet peikte i 2006 på at det er behov for ei formalisering av kontrollen med språket i nye lover. (...) Det er også behov for å arbeida systematisk for å få ein betre balanse mellom målformene i lover og forskrifter. Ei oppfølging som vart gjord for ca. ti år sidan, viste at knapt 17 prosent av dei nye lovene som var vedtekne etter krigen, og som framleis var gjeldande, var på nynorsk. (...) Det vil no bli lagt opp til at alle departement skal arbeida planmessig med utforming av lover og forskrifter på nynorsk. Målet må vera at minst 25 prosent av lovverket (...) etter kvart skal vera på nynorsk.”¹⁶ („Conducerea interimară a Consiliului lingvistic a arătat în 2006 necesitatea formalizării controlului lingvistic în legile noi. (...) Este, de asemenea, necesar să se lucreze

¹⁴ Apud E. Skuggevik, *Hva er oversettelse? Del 2. Symbiotisk oversetting. Når teksten ikke er alene....*, prelegere susținută la *Sommerseminar for norsklærere ved utenlandske universiteter* (18.07 – 3.08.2016), Universitetet i Oslo, 25 iulie 2016.

¹⁵ G. Lungu Badea, *op. cit.*

¹⁶ Regjeringen, *St.meld. nr. 35 (2007-2008)*, [Online] la <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/stmeld-nr-35-2007-2008-/id519923/sec8>, accesat 3.04.2017.

sistematic pentru a obține un echilibru mai bun între variantele lingvistice din legi și reglementări. O contorizare realizată acum aproximativ zece ani a arătat că doar 17% din noile legi adoptate după război și care erau încă în vigoare, erau în *nynorsk*. (...) De acum va fi instituit faptul ca toate ministerele să lucreze sistematic în formularea legilor și reglementărilor în *nynorsk*. Scopul este ca minim 25% din legislație (...) să fie scrisă treptat în *nynorsk*.”)

Așadar, putem constata că “linguistic diversity in Norway is officially recognized and officially protected”¹⁷ („diversitatea lingvistică în Norvegia este recunoscută oficial și protejată oficial”). Acest lucru îl întâlnim cu privire atât la forma scrisă, care afectează traducătorul, cât și la limba vorbită, care în Norvegia cunoaște patru grupe dialectale principale (norvegiana de vest – *vestnorsk*, norvegiana de est – *østnorsk*, norvegiana de nord – *nordnorsk* – și norvegiana din zona Trøndelag, în centrul Norvegiei – *trøndersk*), pe lângă acestea, existând însă o multitudine de dialecte mai mici. Norvegia este, de altfel, una dintre țările europene cu cele mai multe dialecte. Dialectele s-au dezvoltat în strânsă legătură cu identitatea norvegiană și sunt folosite inclusiv în școală, administrație, mass-media, vorbitorii folosind propriul dialect fără a exista presiuni din exterior pentru schimbarea acestuia. În realitate, limba norvegiană nu are nicio variantă orală standard, iar toleranța față de diversitatea lingvistică este una crescută. Pe de altă parte însă, această diversitate, viteza de vorbire și o eventuală dicție precară pot îngreuna acuratețea interpretării. Åsta Øvregaard recunoaște faptul că “Nordmenns manglende vilje til å normalisere språket sitt, kanskje særlig i omgang med utlendinger, er enestående i europeisk sammenheng”¹⁸ („Lipsa de voință a norvegienilor de a-și normaliza limba, mai ales în interacțiunea cu străinii, este unică în Europa.”)

3. Concluzii

„Transfer interlingvistic al unui mesaj dintr-o limbă în alta, interpretarea, ca și traducerea, pretinde excelenta cunoaștere a limbilor de lucru, o excepțională stăpânire a contextului extralingvistic sursă și țintă,

¹⁷ P. Trudgill, *Sociolinguistic Variation and Change*, Editura Edinburgh University Press, Edinburgh, 2002, p. 31.

¹⁸ *Aftenposten*, “Utlendingguide til norske dialekter,” 16 iulie 2008, [Online] la <https://www.aftenposten.no/norge/i/k3eR9/Utlendingguide-til-norske-dialekter>, accesat 5.10.2012.

cunoștințe generale și de specialitate solide.”¹⁹ Atât traducătorii, cât și interpreții au o responsabilitate sporită, orice greșeală din partea lor putând avea consecințe grave, mai ales când domeniul de lucru este cel juridic. Un astfel de comportament, care ar afecta alte persoane, este numit de Mona Baker un comportament neetic²⁰. În cazul limbilor rare, cum este norvegiana, există destul de puțini specialiști, care să fie reali practicanți ai profesiei de traducător/interpret, nu doar deținători de autorizație de traducător/interpret. Mai mult decât atât, limba norvegiană implică o varietate lingvistică atât în forma scrisă, dar mai ales orală, astfel încât transferul interlingvistic devine mai solicitant decât în alte cazuri. Lipsa unor dicționare de specialitate adecvate determină adesea apelarea la o a treia limbă ca intermediar pentru găsirea de echivalențe juridice cât mai precise.

¹⁹ G. Lungu Badea, *op. cit.*

²⁰ M. Baker, *op. cit.*, p. 275.

**”TORT LAW” ȘI CORESPONDENȚELE CONTINENTAL-
EUROPENE. DIFICULTĂȚI STRUCTURALE DE TRADUCERE.**

**“TORT LAW” AND THE CONTINENTAL-EUROPEAN
CORRESPONDENCES. STRUCTURAL DIFFICULTIES OF
TRANSLATION**

IONU TUDOR¹

Rezumat: Traducerea terminologiei juridice din alte sisteme de drept presupune nu doar o transpunere literală, ci și o investigație a conținutului conceptului aferent. Lucrarea va analiza câteva exemple edificatoare în acest sens: 1) delictul ”assault” nu poate fi echivalat nici cu atac, asalt, etc., singurul echivalent pertinent fiind, deși contra-intuitiv pentru noi, amenințarea; 2) ”duty of care” nu poate fi tradus prin ”obligație de grijă”, argumentând pentru folosirea sintagmei ”îndatorire de diligență”. Ca regulă, traducătorul sau interpretul trebuie să constate sensul unui concept juridic înainte de traducerea propriu-zisă.

Cuvinte cheie: *tort law, assault, duty of care, îndatorire de diligență*

Abstract: The translation of legal terminology involves not only a literal process, but also an investigation of the content of a certain concept. The paper will analyse some clarifying examples: 1) ”assault” cannot be translated with its usual correspondent, the only pertinent one, strangely as it might seem, being ”amenințare”; 2) ”duty of care” cannot be translated by ”obligație de grijă”, the proper construction being ”îndatorire de diligență”. As a rule, the translator or the interpreter must always ascertain the meaning of a legal concept before using it in translation.

Key words: *tort law, assault, duty of care, îndatorire de diligență*

Introducere

Generic, domeniul dreptului delictelor din familia de drept a *common law*-ului, ”tort law”, are drept corespondent în familia romano-germanică răspunderea delictuală. Totuși, dacă în cea din urmă legislațiile

¹ Doctorand, Facultatea de Drept, Universitatea ”Alexandru Ioan Cuza” din Iași, nt_tudor@yahoo.com.

statelor prevăd *grosso modo* aceleași forme de răspundere, structurate în aceeași manieră și reunite în materia obligațiilor, *common law*-ul cunoaște o manieră proprie de cristalizare a delictelor, cu o puternică amprentă istorică, în care fiecare delict este privit relativ independent și nereunit sintetic într-o teorie generală a obligațiilor.

Această eterogenitate structurală determină un profil unic al fiecărui delict în parte, de unde o imposibilitate de a identifica corespondențe punctuale cu forme de răspundere identice în dreptul continental-european. Dreptul delictelor este probabil cel mai dificil domeniu al dreptului în privința traducerii, nu doar din cauza terminologiei, ci a reflexului de a considera că schemele mentale juridice sunt identice.

Dreptul delictelor anglo-american este probabil cel mai solicitant atât în privința identificării corespondențelor în familia noastră de drept, cât și în privința soluțiilor terminologice ale traducerilor. Subliniem că întreg domeniul dreptului este presărat cu asemenea dificultăți. Cert este că, pentru fiecare delict în parte, se impune obligatoriu o cercetare prealabilă a conținutului delictului pentru a putea identifica instituția juridică, traducerea nefiind niciodată indicată în absența acesteia.

Traducerea textelor juridice din alte sisteme juridice, în cazul celor care emulează instituții juridice, se instituie ca o dublă necesitate: pe de o parte menține vie conexiunea cu sistemul de inspirație, iar pe de altă parte perpetuează coerența terminologică a vocabularului juridic.

În cazul sistemelor „de forță”, precum cel francez, german sau britanic, există o constantă preocupare ca textele din doctrina de referință să fie traduse pentru un motiv ce ține de cultura europeană a reflexivității: alteritatea nu este doar un pretext pentru afirmarea sau reafirmarea propriei poziții ontologice, ci un reflex solipsist, ci o oglindă reciprocă prin fiecare sistem se gândește pe sine în mod constant.

Dreptul nostru era în perioada interbelică branșat la contextul european, pentru că după al doilea război mondial s-a accentuat un ultra-positivism de coloratură sovietică care a creat impresia că un sistem juridic poate opera în sine. Acest dogmă este pe alocuri prelungită și în prezent, inclusiv în literatura comparativ-istorică, prin maniera în care sistemele străine sunt folosite drept pretext pentru a justifica o concluzie a cercetării deja prezentă în premise.

Absența traducerilor este un simptom al acestui fenomen. Chiar și acolo unde acestea există, întâmpinăm nu doar traduceri discutabile, dar

chiar și erori majore. *E.g.*, traducerea din limba franceză a lucrării „Drept civil. Obligațiile”² coordonată de Philippe Malaurie este foarte greu de parcurs, uneori neinteligibil, deși în original constituie o lucrare de referință și un orăz de lectură pentru un nativ, ceea ce indică o preferință a traducerilor pentru o transpunere literală în detrimentul cititorului final. Mai grav stau lucrurile în traducerea cărții „Doctrina pură a dreptului” a lui Hans Kelsen³, unde depistăm o eroare de traducere efectivă. În trei subcapitole s-a folosit conceptul de „răspundere contractuală” (Erfolgshaftung) pentru a desemna de fapt „răspunderea obiectivă” din cadrul răspunderii delictuale, chestiune care se clarifică atunci când abordăm conținutul propriu-zis.

Pentru ambele cazuri amintite, putem spune că traducerea nu a urmat conținutul, în condițiile în care această sarcină este imperativă, o regulă pe care încercăm să o propunem în textul de față.

Există multe teorii și dezbateri asupra traducerii, iar fiecare domeniu de cunoaștere se confruntă cu propriile dificultăți. Într-un recent manifest⁴, Bogdan Ghiu subliniază asupra faptului că doar culturile care se iau în serios traduc, cultura însăși fiind un spațiu supraetajat de traducere. Criteriul parcimoniei pe care autorul îl propune, prin care o traducere să nu excedeze prea mult termenii propuși de autor, este un criteriu care trebuie privit cu o oarecare parcimonie la rândul său. Limbajele specializate nu propun aceeași transparență precum cea a limbajului natural.

Limbajul dreptului contemporan, ca limbaj specializat, presupune multiple paliere de constituire, iar recursul la un singur sistem de drept este o limitare evidentă. Suntem de acord că în traducerea terminologiei juridice să ne rezumăm la echivalențe cât mai simple și deja fixate în limbă, dar acesta este un prim prag al traducerii, ce trebuie neapărat secondat de o cercetare amănunțită a conținutului. De fapt, cele două trebuie unificate în mod necesar în cursul traducerii, interpretul permițându-și libertatea de a altera termenii limbii în care traduce. De pildă, pentru „ayant-cause” din dreptul francez, în latină „habentes causam”, traducătorul român a adoptat

² Ph. Malaurie, S. Philippe, A. Laurent, *Drept civil. Obligațiile*, Ed. Wolters Kluwers, București, 2009.

³ H. Kelsen, *Doctrina pură a dreptului*, Ed. Humanitas, București, 2000.

⁴ B. Ghiu, *Totul trebuie tradus*, Cartea Românească, București, 2015.

formula „având-cauză”, o variantă puțin nefericită, forma la gerunziu fiind atipică pentru modul de constituire a termenilor în limba noastră.

Aadar, ca regulă generică, traducerea textelor juridice trebuie să urmeze vocabularul juridic consacrat al sistemului, sau să adapteze un termen nou în spiritul sistemului, numai în urma verificării logicii juridice și a sensului instituției ca atare.

1. ”Tort law”

Dreptul delictelor din *common law*, *tort law*, corespunde *grosso modo* răspunderii delictuale din sistemul nostru de drept. ”Tort” provine din latinescul *tortus*. A ajuns să însemne ”wrong”, pe care noi îl traducem prin echivalente: rușinare, greșeală, vătămare. Este încă folosit în franceză în expresia ”j’ai tort”, am greșit. Englezescul ”tort” are o semnificație pur tehnică, desemnând o faptă ilicită cauzatoare de prejudicii pentru care dreptul conferă un remediu⁵.

Echivalentul în limba română cel mai potrivit este termenul delict, deși la originea sa romană, delictul desemnează încălcarea dreptului pozitiv, chiar și a dreptului natural, un păcat, o culpă, o transgresie. Nu putem stabili cu exactitate cum fiecare sistem a adoptat terminologia, dar cert este că nu putem trasa o linie evidentă juridică, căci cum ar depinde exclusiv de logica juridică.

”Tort law” este mai amplu decât corespondentul său continental-european. Pe lângă faptele ilicite comise cu intenție sau din neglijență, există delictul de încălcare a contractului (pentru noi, astfel de delicturi complice exponențial traducerea, căci sistemul nostru are la bază o diviziune strictă între delicturi și contracte, care pentru dreptul anglo-american este mult mai difuză). De pildă, oferul de taxi care provoacă în urma unui accident un prejudiciu corporal unui pasager comite atât un delict de neglijență, cât și o încălcare a contractului de a transporta în siguranță clientul la destinație. Victima se poate prevala de oricare dintre delicturi, fie de ambele simultan.

Alte delicturi sunt simultan și infracțiuni. Un exemplu concret este delictul ”assault”. Am fi tentați să credem că termenul, în urma unei traduceri libere, este atac, asalt, atentat. De fapt, conduita incriminată de delict reprezintă fapta de amenințare cu violența sau „inducerea intenționată în reclamant a expectanței rezonabile a unei violențe imediate și

⁵ V. Harpwood, *Modern tort law*, Routledge, UK, 2009, p.1.

ilegale”⁶. ”Assault” se refer atât la amenințarea propriu-zis , cât i la aplicarea ei, dar nu la manifestarea exterioar a unei violențe. Pentru aceasta exist delictul ”battery”, care ar corespunde infracțiunii de loviri i alte violențe. Cele dou sunt diferite întrucât poate exista o amenințare f r exercitarea de violențe⁷, a a cum pot exista loviri i alte violen e f r ameninț ri. De i diferite, ele sunt uneori greu de distins pentru c se pot petrece simultan. „Amenințarea este punerea unei persoane în fața unei violențe imediate, iar violența este aplicarea actual a forței fizice, indiferent c este u oar , f r o justificare legitim ”⁸.

De aceea, ”assault” e mai potrivit a fi tradus prin amenințare, cu corespondentul s u din Codul penal, art. 206 alin. 1, „fapta de a amenința o persoan cu s vâr irea unei infracțiuni sau a unei fapte p gubitoare îndreptate împotriva sa ori a altei persoane, dac este de natur s îi produc o stare de temere...”.

Echivalentul delictului ”battery” îl reprezint în mare infracțiunea de loviri i alte violențe i constituie actul direct i intenționat al pârâtului de a leza persoana reclamantului. Totu i, delictul nu se suprapune pe infracțiunea din dreptul nostru decât parțial, acoperind i fapte care nu prezint în nici un caz pericol social atât de ridicat încât s fie calificate drept infracțiuni, dar aduc atingere într-o form sau alta unei persoane. Formula consacrat în istoria *common law*-ului este: ”The least touching of another in anger is a battery”⁹, adic cea mai u oar atingere la mânie este lovire. De pild , în *Asthon c. Jennings*¹⁰, fapta de a-l atinge pe altul cu scopul de a afirma superioritatea social a fost reținut drept delictul de ”battery”.

2. Delictul de neglijenț

Ideea consacr rii unui delict f r intenție este consacrat în dreptul roman prin cvasi-delicte, quasi ex delicto. Dreptul modern relativizeaz distincția intenție – non-intenție, p strând-o cu prec dere în cazul concursului de culpe în comiterea delictului, unde judec torul trebuie s

⁶ Markesinis and Deakin’s *Tort law*, Clarendon Press, Oxford, 2013, p. 361.

⁷ Jones c. Sherwood (1942) 1 KB 127.

⁸ V. Harpwood, *op. cit.*, p. 299.

⁹ Cole c. Turner (1704) 6 Mod. Rep. 149; 87 ER 907.

¹⁰ (1674) 2 Lev. 133; 83 ER 485.

stabilească întinderea răspunderii participanților, orientându-se către victime și imperativul reparării integrale a prejudiciului. Pentru *common law*, neglijența a constituit de-a lungul secolelor un criteriu de evaluare a faptei culpabile, dar abia în secolul al XX-lea a devenit un delict propriu-zis.

Termenul neglijență trebuie privit din două perspective: „se aplică atât delictului de neglijență în totalitatea sa, constând în o serie de elemente distincte, dar de asemenea și unuia dintre aceste elemente în particular, și anume, standardul de neglijență a răspunderii”¹¹. Acesta înglobează orice formă de atingere adusă unei persoane, inclusiv orice fapt comis cu violență, folosindu-se amenințări, insulte, dar și fapte de înfrângere.

Cazul care a dus la consacarea neglijenței ca delict sui generis este *Donoghue c. Stevenson*. Reclamanta a acționat în instanță un producător de bere pe motiv că a descoperit în conținutul sticlei rămășițele a ceea ce pare să fie un melc descompus. Curtea a considerat, chiar în absența unui cadru contractual, că producătorului îi revine o îndatorire de diligență (*duty of care*) ca produsele să nu fie dăunătoare consumatorilor. În circumstanța invocată, producătorul a încălcat această îndatorire, iar reclamanta a fost prejudiciată. Schematic, cazul a impus câteva criterii în stabilirea delictului de neglijență: existența unei îndatoriri de diligență din partea părâtului, o încălcare a acesteia, imposibilitatea părâtului de a demonstra că a operat în limitele unei prevederi rezonabile, standardul de diligență, ce are în vedere o manieră de acțiune a căreia cum ar face-o orice persoană rezonabilă în o anumită împrejurare cauzală între îndatorire și daună.

Neglijența unei persoane va fi apreciată atunci când conduita sa cade sub acest standard, dacă nu a luat acele măsuri de siguranță, acele precauții necesare într-o situație anume. Evident, nu orice comportament care nu se supune standardului de diligență va genera angajarea răspunderii, ci numai acela care a determinat un prejudiciu, un interes legitim. Standardul de diligență, așa cum este înțeles în *common law*, corespunde punctual perspectivei romaniste a lui *bonus pater familias*, ce în doctrina franceză a luat forma unui bon père de famille. Acesta „semnifică pur și simplu că instanța judecătorească trebuie să adopte ca tip de referință omul normal, avizat, prudent, etc., adică *bonus pater familias*”¹².

¹¹ St. Perry, Tort law, în *A companion to Philosophy of Law and Legal Theory*, Wiley-Blackwell, U.K., 2010, p. 66.

¹² B. Starck, *Droit civil. Obligations*, Litec, Paris, 1999, p. 308.

Cu această ocazie, Lordul Atkin a formulat faimosul „principiu al vecinului”, în virtutea căruia putea fi stabilit o îndatorire de diligență și un temei pentru o acțiune în neglijență : „regula prin care trebuie să-ți iubești vecinul devine în drept îndatorirea de a nu-ți răni vecinul; iar întrebarea „cine este vecinul meu?” primește un răspuns restrictiv. Trebuie să manifesti o grijă rezonabilă de a evita acțiuni sau omisiuni pe care în mod rezonabil poți să le prevezi. Cine este vecinul meu conform dreptului? Răspunsul pare a fi- acele persoane atât de apropiate și direct afectate de acțiunile mele încât ar trebui să le am în vedere atunci când îmi direcționez mintea asupra acțiunilor și omisiunilor aferente”¹³.

Schematic, importanța deciziei rezidă în:

- confirmarea neglijenței drept delict sui generis;
- invocarea neglijenței se poate face indiferent de existența unui contact anterior dintre reclamant și pârât;
- delictul poate fi demonstrat dacă reclamantul poate demonstra că o îndatorire de diligență incumbă pârâtului, că există o încălcare a acestei obligații, iar prejudiciul rezultat să nu fie prea îndepărtat;
- în stabilirea existenței unei obligații de grijă trebuie aplicat dreptul test ”principiul vecinului”, bazat pe o prevedere rezonabilă ;
- un producător de bunuri are obligația de grijă față de consumator ca să nu permită în mod neglijent corpurilor străine să contamineze aceste produse.

Delictul de neglijență apare din punct de vedere funcțional¹⁴ compatibil cu răspunderea pentru fapta proprie, așa cum este reglementat în dreptul francez sau în dreptul nostru. Analogia structurală constă în suprapunerea dintre elementele constitutive ale delictului de neglijență cu cele prezente în dreptul continental-european: ”duty of care” ar corespunde culpei, încălcarea îndatoririi ar reprezenta fapta ilicită provocatoare de prejudiciu, iar stabilirea causalității ar constitui liantul dintre cele două. Semnificația acestor analogii date de evoluția jurisprudențiale relativ defazate istoric indică un fenomen de aculturație juridică pe fondul unei apropieri dintre culturile juridice.

¹³ V. Harpwood, *op. cit.*, p. 20.

¹⁴ Referința la funcționalism privește una dintre metodele dreptului comparat, perfecționată de K. Zweigert și H. Kötz în lucrarea de referință *Introduction to Comparative law*, Clarendon Press, Oxford, 1998

2.1. "Duty"

Am folosit mai sus sintagma „îndatorire de diligență” pentru a traduce "duty of care". O traducere literală ar adopta probabil varianta „obligație de grijă”. Vom explica în cele ce urmează de ce nu este potrivit, iar prin explicația care atare vom releva și semnificația conceptuală a sintagmei.

Termenul "obligation" apare în *common law* și desemnează o "duty" pe care cineva trebuie să o îndeplinească. Singurul corespondent adecvat în limba română este îndatorire. Dar nu din lipsă terminologică. Referința este dreptul roman, unde s-a conturat ideea că o obligație presupune o legătură de drept (a se vedea în latină cuplul *obligatio-ligare*), din definiția lui Justinian *obligatio este iuris vinculum*, instituită asupra a două persoane, ce creează atât un drept, cât și o îndatorire, îndatorirea unui debitor de a plăti și dreptul unui creditor de a fi plătit¹⁵. În formularea Codului civil, articolul 1164, obligația este o legătură de drept în virtutea căreia debitorul este ținut să procure o prestație creditorului, iar acesta are dreptul să obțină prestația datorată. Această înțelegere reciprocă, constitutivă ideii de obligație este absentă din standardul lui "duty of care".

Preferința pentru folosirea termenului îndatorire ține de anumite aspecte suplimentare. Nu există un regim universal al științelor juridice, în sensul că este posibil trasarea unei legături necesare între normă și consecința încălcării normei. Trebuie să ținem cont de modelul pe care dreptul privat îl aduce în prim-plan, în divergență cu cel penal. În dreptul penal, dar și în ramurile de drept ce prevăd contravenții, norma trimite automat la consecința încălcării sale, fiind prezent în chiar actul exprimirii sale. În dreptul privat, fapta reprobabilă nu transpune automat din textul de lege, pentru simplul motiv că faptele ilicite reprezintă o constelație eterogenă de fapte, virtual infinită. Acestea dreptul nu le poate decât identifica denumitori comuni, precum în cazul delictelor din *common law* sau formelor indirecte de răspundere din răspunderea delictuală (e.g. răspunderea părinților pentru fapta copiilor sau a comitenților pentru prepuși).

¹⁵ Inst. 3,28; Dig. 45, 1, 126,2.

În plus, prin comparație cu tabla infracțiunilor, al cărui catalog este prestabilit pozitivist prin lege, în cazul răspunderii delictuale evaluarea conduitei persoanei se face raportat la un standard non-pozitivist. Textul de lege nu ar putea încorpora fiecare conduită raportată la situația de fapt în chestiune, ci o cuprinde ca un comportament generic. Chiar și Hans Kelsen admite aceasta: „ordinea de drept impune previziunea anumitor evenimente nedorite, care pot fi în mod normal prevăzute ca urmări ale unui anumit comportament, și omiterea prin urmare a provocării unor asemenea evenimente sau împiedicarea lor. Neglijența constă în omiterea acestei previziuni impuse de ordinea de drept, în absența unei prudențe necesare”¹⁶.

Întreg domeniul al răspunderii delictuale, precum și cel al dreptului privat în fond, trebuie privit din acest unghi. Sancțiunea nu este în sine o îndatorire, ci un act coercitiv, pe care o normă îl leagă de un anumit comportament al cărui opus este prin aceasta impus din punct de vedere legal, conținut al unei îndatoriri. Sancțiunea este un act coercitiv ce constituie o îndatorire. Răspunderea este relația individului, împotriva căruia se îndreaptă sancțiunea, cu delictul comis de el sau de altul. Îndatorirea este omiterea delictului de către individul al cărui comportament constituie delictul.

2.2. ”Care”

Pentru a analiza termenul ”care” trebuie să apelăm din nou la dreptul roman. Doctrina culpei în dreptul roman cuprinde îndatoriri în executarea obligațiilor. Neexecutarea lor duce la angajarea răspunderii pentru neglijență, fie că vorbim de contracte sau delict. Culpă a fost tradusă în multe feluri, datorită semnificativității sale „polimorfe și proteice”, care năvălește, fie că delege, neglijență, ilegalitate, vinovăție, vin, greșală, pe cată. Daun . Dacă adăugăm faptul că medievalii au consacrat jurisprudential diferite grade ale acesteia, precum *lata*, *latior*, *latissima*, *magna*, *gravior*, *levis* și *levissima*, realizăm că nu putem fixa un standard pentru culpă. Setul de circumstanțe este contextul în funcție de care o conduită poate fi considerată gravă sau ușoară. O proto-consacrare a lui *diligentia* o identificăm la Julius Paulus, în *Digesta*, care a afirmat că „este o culpă aceea de a nu fi prevăzută ceea ce un om diligent ar fi putut prevedea sau de a nu fi avertizat asupra pericolului decât în momentul în care respectivul pericol n-ar mai fi putut fi

¹⁶ H. Kelsen, *op. cit.*, p. 159

evitat”¹⁷, definiție prilejuit de un caz în care un tineret de arbori nu a avertizat victima de căderea unui copac pe care tocmai îl tăia.

Burdick afirmă că *diligentia* și *culpa* sunt indisolubil corelate, din moment ce culpa este lipsa diligenței datorate, iar gradul de diligență necesar în fiecare caz reglementează gradul culpei sau neglijenței care va impune angajarea răspunderii¹⁸. *Culpa* și *diligentia* sunt termeni folosiți în obligații nescute *ex delicto* și în obligații *ex contractu*, fiecare clasă de obligații având propriile reguli în privința gradului de diligență necesar.

Aadar, dacă analizăm ”duty of care” ca standard al delictului în *common law*, sesizăm că semantic descrierea culpei romane se suprapune, implicând aceeași idee a diligenței, în absența creia se poate angaja răspunderea delictuală.

¹⁷ V. M. Ciuc, *Drept roman, lecțiuni*, vol. II, Ed. Universității ”Al. I. Cuza” Iași, 2014, p. 209.

¹⁸ W. Burdick, *The principles of Roman law and their relation to modern law*, Lawyers Co-operative Publishing, Rochester, N.Y., 1938, p. 415.

**SPRACHMITTLUNG IM DAF UNTERRICHT AM BEISPIEL
EINER ÜBERSETZUNGSWERKSTATT**

**MEDIATION IN THE GERMAN LSP COURSE ILLUSTRATED BY
A TRANSLATION WORKSHOP**

**TRADUCEREA LA CURSUL DE LIMBĂ GERMANĂ ÎN CADRUL
UNUI ATELIER DE TRADUCERI**

ALINA BRUCKNER¹

Zusammenfassung: Die vorliegende Arbeit setzt sich zum Ziel, die Rolle des Übersetzens im Fremdsprachenunterricht hervorzuheben. Es handelt sich aber nicht um die Grammatik-Übersetzungsmethode, welche seit der Einführung der kommunikativen Didaktik, als Folge der Orientierung des Fremdsprachenunterrichts an den Zielstellungen des *Gemeinsamen europäischen Referenzrahmens*, kaum noch im Unterricht eingesetzt wurde. Trotzdem kann das Übersetzen auch im Rahmen der kommunikativen Didaktik noch Teil des DaF Unterrichts sein, weil diese Kompetenz für die reale Verständigung wichtig ist. Anhand einer in einem DaF Unterricht integrierten Übersetzungswerkstatt wird in dieser Arbeit gezeigt, wie Lernende auf das Sprachmittel in realen Kommunikationssituationen vorbereitet werden können, bereits auf Anfängerniveau.

Schlüsselwörter: Übersetzungswerkstatt, Modell Didaktische Analyse, Sprachmittlung, Fachsprache, Gemeinsamer Europäischer Referenzrahmen

Abstract: This paper intends to emphasize the role of translation in the foreign language course. From a strictly didactic point of view, the paper does deal with the grammar-translation method, which is no longer widely applied in the teaching of foreign languages ever since the introduction of the communicative approach, as a result of the orientation of the foreign language course towards the objectives of the *Common European Framework of Reference for Languages*. However, even within the communicative approach, translation can still be part of the foreign language

¹ Asistent dr., Facultatea de Economie și Administrarea Afacerilor, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, bruckner.alina@gmail.com

course, since this skill is important for the genuine understanding among people. Starting from the experience translation workshop organized as part of a German LSP course, the author of this paper intends to show the way in which students – even at beginners' level – can use translation skills in real communication situations.

Key words: Translation workshop, communicative approach, translation, LSP, Common European Framework of Reference for Languages

Rezumat: Articolul de față își propune să sublinieze importanța traducerilor în cursul de limbă străină. Strict sub aspect metodico-didactic, lucrarea nu se axează pe metoda traducerii gramaticale, care în prezent nu mai este aplicată la scară largă în cadrul cursului de limbă străină, ca urmare a apariției metodei comunicative, care se orientează obiectivelor impuse de *Cadrul European Comun de Referință pentru Limbi Străine*. Cu toate acestea, chiar și în cadrul metodei comunicative de predare a limbilor străine, nu se poate renunța în totalitate la traducere, astfel de competențe fiind necesare înțelegerii autentice. Pornind de la un atelier de traduceri, realizat în cadrul unui curs de limbă germană, autoarea articolului de față dorește să arate modul în care cursanții pot folosi abilitățile de traducere în situații reale de comunicare, chiar și la nivel începător.

Cuvinte-cheie: Atelier de traduceri, metoda comunicativă de predare a limbilor străine, limbaj de specialitate, Cadrul European Comun de Referință pentru Limbi Străine

1. Einführung: Sprachmittlung und Übersetzung im Fremdsprachenunterricht

Sprachmittlung ist der „Oberbegriff für verschiedene Formen der mündlichen und schriftlichen Übertragung von Texten in eine andere Sprache“ [Caspari, 2008: 60]. Der Begriff fungiert also als Fachwort für die Tätigkeiten Übersetzen und Dolmetschen und erst später wurde der Terminus *Translation*² in der Leipziger Schule eingeführt [Kade, 1968: 33]. Der Begriff *Übersetzung* weist eine Vielzahl von Definitionen, Bedeutungen und Anwendungsbereichen auf. Traditionellerweise wird dem Übersetzen seit Jahrhunderten eine klare Bedeutung zugeschrieben: Es gibt einen Ausgangstext in einer Ausgangssprache, der in einem Zieltext in der Zielsprache möglichst originalgetreu wiedergegeben werden soll. Bereits an diesem Punkt werden bestimmte Probleme sichtbar: Wie bezeichnet man die Art einer „originalgetreuen“ Übersetzung? Oder welcher Tätigkeit geht eine

² Lat. *translatio*= Übertragung, Versetzung, Verpflanzung.

Person nach, die einen komplexen Fachtext einem breiteren Publikum verständlich macht? Durch solche Diskussionen kommt es dazu, dass dieses Terminus des *Übersetzens* – meistens in Verbindung mit *Fachtext* und *Fachsprache* – unterschiedlich definiert wird. In diesem Sinne scheint Kades' [1968: 35] klassische Definition noch maßgeblich zu sein:

Unter *Übersetzen* [verstehen wir] die Translation eines fixierten und demzufolge Permanent dargebotenen bzw. beliebig oft wiederholbaren Textes der Ausgangssprache in einer jederzeit kontrollierbaren und wiederholt korrigierbaren Text der Zielsprache.
(Kade, 1968: 35)

Unter welchen Bedingungen können daher Übersetzung und Sprachmittlung im Rahmen des Fremdsprachenunterrichts vermittelt werden? Heutzutage definiert sich der Fremdsprachenunterricht im Rahmen des Modells Didaktische Analyse, welches den Lernenden die Möglichkeit bietet, sich realitätsbezogene Situationen anzunähern. Das Hauptziel dieser didaktischen Methode ist, dass die Fremdsprache nicht mehr als Mittel zum Zweck der geistigen Bildung fungiert, sondern als Kommunikationsmittel. In diesem Zusammenhang steht das Sprechen im Mittelpunkt, als die wichtigste Komponente des heutigen DaF Unterrichts. So erscheint die Übersetzung im Fremdsprachenunterricht als Hindernis, das der direkten Verwendung der fremden Sprache entgegensteht.

Unter dem Einfluss der modernen didaktischen Methoden, welche die einsprachige Kommunikation hervorheben, gehöre die Übersetzung nicht zu den vier Fertigkeiten (Lesen, Schreiben, Hören, Sprechen) und habe daher keinen Platz im Fremdsprachenunterricht. Trotzdem sind wir der Ansicht, dass man darauf nicht vollständig verzichten kann und je nach Bedarf sollte die Übersetzung Platz im Fremdsprachenunterricht haben.

2. Die Fachsprache im DaF Unterricht

Teil eines Fremdsprachenunterrichts, demzufolge auch eines DaF Unterrichts, ist im Rahmen des Kompetenzbereichs Kommunikation die Vermittlung sowohl der Alltags- als auch der Fachsprache. Aber was genau ist Fachsprache im Gegensatz zur Alltagssprache? Häufig wird mit der

Fachsprache ein besonderes Fachvokabular verbunden, oft mit ihr gleichgesetzt, das sich durch genaue Definitionen ergebe. Das Fachvokabular ist daher ein eher äußerliches Merkmal, eine Fachsprache zu definieren und sogar zu beschreiben. Die Fachtexte tragen außerdem bestimmte Merkmale, die auch in der Alltagssprache vorkommen können, dort aber relativ selten sind. Aus syntaktischem Sichtpunkt gehören dazu Funktionsverbgefüge, Nominalisierungsgruppen, Satzglieder anstelle von Gliedsätzen und komplexe Attribute statt Attributsätze; Unter den Stilmerkmalen der Fachsprache zählt man die Präzision, die Eindeutigkeit, die Allgemeingültigkeit, die Ökonomie, die Dichte und die expressive Neutralität.

In dem Unterricht von Fachsprachen spielt die Auswahl der für den bestimmten Bereich spezifischen Textsorten eine besonders wichtige Rolle, da nur die textorientierte Arbeit den Umgang mit der bestimmten Fachliteratur sinnvoll und möglich macht: Durch die Arbeit an relevanten Texten lernt der Benutzer – in diesem Fall, der Kursteilnehmer – auch die fachspezifischen Besonderheiten kennen und für das Verständnis weiterer Texte nutzen.

Fachsprachen in einer Fremdsprache zu unterrichten ist unmöglich ohne auf interkulturelle und landeskundliche Aspekte in der Zielsprache einzugehen. Ebenfalls schwierig ist die Vermittlung von Fachsprache ohne Bezug auf Übersetzungen zu haben. Im Rahmen eines Wirtschaftsdeutschunterrichts wäre es beispielsweise sehr wichtig, Informationen über das deutsche Wirtschaftssystem zu vermitteln und das könnte entweder durch einen Vergleich zwischen den zwei Systemen oder durch Sprachmittlung und Übersetzung von Fachtexten realisiert werden.

Probleme sind hier nicht nur im Bereich der Zielgruppe und der Textsorten anzutreffen, sondern auch in der Thematik des Unterrichts der jeweiligen Fachsprache. Fokuspunkt dieses Artikels ist die Fachsprache Wirtschaft; Im Unterricht Wirtschaftsdeutsch werden vor allem wirtschaftsorientierte Themen und Texte behandelt. Eine Methode, um solche Themen den Kursteilnehmern bekannt zu machen, sind die Fallbeispiele, wie zum Beispiel Unternehmenspräsentationen machen oder Informationen zur Organisierung einer Messe zusammentragen. Eine andere Methode, im Fachsprachenunterricht gute Ergebnisse zu erzielen ist, die Kursteilnehmer zu Diskussionen anzuregen und das passt eigentlich zu jedem Niveau, weil die Lehrkraft differenzierte Fragen stellen kann. Schon

in dem Anfängerunterricht, auch ohne Vorkenntnisse im Bereich, können einfache wirtschaftliche Fragen und Themen kurz behandelt werden. Es ist in einem solchen Fall, dass auch Übersetzungsaktivitäten nützlich sind. Es handelt sich aber nicht um die Übersetzung einzelner Wörter oder Strukturen, sondern die Übersetzung als Mittel zum Verstehen und Vergleich zur Bewusstmachung verschiedener Strukturen oder kulturellen Situationen in der Muttersprache und der Fremdsprache. Übersetzung dient auch zur Festigung und Erweiterung, sowie Kontrolle lexikalischer und grammatikalischer Kenntnisse und beschränkt sich überwiegend auf die sprachpraktischen Übungsformen und Lernzielsetzungen. Jedoch darf der Übersetzungsunterricht nicht exklusiv auf das Üben von Grammatik und Wortschatz reduziert werden und sollte eher im Rahmen des Fachsprachenunterrichts eingeführt werden, zum Erwerb verschiedener Kenntnisse und Fertigkeiten.

3. Die Übersetzungswerkstatt: Textauszüge der EU Gesetze

Eine passende Möglichkeit, Übersetzungsaktivitäten im Fachsprachenunterricht zu integrieren ist eine Übersetzungswerkstatt. In diesem Fall konzentrieren sich die Kursteilnehmer nicht besonders auf das Üben von Grammatik, sondern mehr auf die bestimmten Informationen aus dem Text, der für sie dank dem Themenbereich relevant ist. Obwohl die Lernende sich mehr auf den Inhalt fokussieren, stehen auch die Wortschatz- und Grammatikstrukturen im Hintergrund. Eine Übersetzungswerkstatt definiert sich daher als eine komplexe Übungsform, welche zum Fachsprachenunterricht sehr gut passt.

Die in diesem Artikel behandelte Übersetzungswerkstatt wurde als Teil eines Wirtschaftsunterrichts auf Deutsch mit A2 – B1 Studenten durchgeführt. Die ausgewählten Texte für das Workshop waren authentische Stücke, und zwar Textauszüge aus den Gesetzen der Europäischen Union, verfügbar auf dem entsprechenden EU Portal³. Wegen dem Niveau der Teilnehmer wurden es nicht komplette Gesetztexte ausgewählt, sondern nur bestimmte Ausschnitte, die inhaltlich Interesse erregen konnten, nämlich kurze (aber nicht bearbeitete) Texte im Bereich des Wirtschaftsrechtes.

³ <http://eur-lex.europa.eu/homepage.html>.

Die Homogenität der Gruppe – das Niveau der Deutschkenntnisse, der Studienbereich (Wirtschaftswissenschaft), das Alter (ca. 20 – 21 Jahre alt) – ermöglichte einerseits eine einfache Auswahl des Textes für die Werkstatt, andererseits ein klares methodisch-didaktisches Vorgehen, und zwar nicht nur das Übersetzen allein, sondern auch zuerst das globale Verstehen des Textes und danach das Besprechen im Plenum bestimmter Strukturen und des Übersetzungsproduktes. Im Rahmen der Übersetzungswerkstatt bleiben die Studenten keineswegs nur einfache Beobachter, denn sie sollen die Rolle des Praktikanten übernehmen und die einzelnen Phasen des Übersetzens zwar gesteuert, aber meistens auch selbstständig durchführen können. Die Arbeit mit dem Text besteht im Prinzip aus drei Phasen: Rezeption, Transfer und Revision⁴. In der ersten Phase – Rezeption – sollen die Praktikanten den Text in der Ausgangssprache sowohl inhaltlich, als auch sprachlich aufarbeiten, nämlich die textgebundenen Schwierigkeiten und die übersetzungsrelevanten Probleme identifizieren. Die zweite Phase – Transfer – bedeutet die tatsächliche Übersetzung des ausgangssprachlichen Textes in einen zielsprachlichen Text. Damit ist aber das Übersetzen nicht am Ende, denn der Übersetzer soll – wie in der Praxis – den zielsprachlichen Text einer Revision unterziehen, in anderen Worten den Text überprüfen und eventuell korrigieren, nicht nur unter dem Aspekt der stilistischen, lexikalischen und grammatikalischen Korrektheit, sondern auch unter Berücksichtigung der kulturellen – manchmal sogar interkulturellen – Ebene. Auch wenn man nur einen kleinen ausgangssprachlichen Text hat, so wie bei der hier behandelten Übersetzungswerkstatt, bleibt das Übersetzen ein komplexer Vorgang, wobei die dritte Phase der Revision die meisten Herausforderungen für die Studenten dargestellt hat. Indem die Rezeption und der Transfer zusammen, im Plenum, besprochen und behandelt wurden, ist die Revision letztendlich als Einzelarbeit geblieben.

3.1. Übersetzungsschwierigkeiten und Hilfsmittel

Was die Studenten im Rahmen der Übersetzungswerkstatt besonders schwierig fanden, waren nicht die lexikalischen und

⁴ Diese Phasen erwähnen mehrere Autoren im Bereich der Übersetzungstheorie und -praxis, darunter auch Christiane Nord (1988) und Katharina Reiß und Hans Vermeer (1991).

grammatikalischen Strukturen des ausgangssprachlichen Textes, welche, wie schon vorher erwähnt, im Fall einer Fachsprache typische Merkmale haben, sondern eher die Bewusstmachung der kulturell bedingten Unterschiede zwischen den ausgangssprachlichen und zielsprachlichen Texten. Ein Vorteil der Fachsprache ist die Eindeutigkeit der Begriffe und Termini, aber eine Herausforderung – besonders für Anfängerstudierende – ist die richtige Bedeutung zu identifizieren. In diesem Fall hilfreich sind nicht nur die Diskussionen mit Kollegen – so wie in der Übersetzungspraxis – sondern auch besondere Mittel und Werkzeuge.

Sowohl der zu übersetzende Text (die EU offizielle Variante auf Deutsch), als auch der Paralleltext (ebenfalls, die EU offizielle Variante auf Rumänisch) stammen aus dem Internet. Das Medium des Internets spielt auch bei der Lösung vieler translatorischen Probleme eine zentrale Rolle: Man kann im Internet insbesondere Online Wörterbücher und nützliche Webseiten finden, die die Übersetzungsaktivität in bedeutendem Maße erleichtern können. Der Vorteil der online zugänglichen Informationen besteht darin, dass sie jederzeit schnell und fast überall aufrufbar sind und immer aktualisiert werden. Natürlich aber sollten die Online-Informationen mit Vorbehalt behandelt werden und beim Zweifel deren Richtigkeit in einem anderen Medium überprüft werden. Um aber die Eindeutigkeit eines bestimmten Terminus in einer Fachsprache klar zu haben, ist das Internet eine gute Informationsquelle. Während der Übersetzungswerkstatt haben die Studierende selbst nützliche Internetseiten und –hilfsmittel gefunden, die ihnen nicht nur bei der Übersetzung, sondern mehr bei dem inhaltlichen und detailorientierten Verstehen des Ausgangstextes geholfen haben.

In Partner- oder Gruppenarbeit haben die Studenten über ihre eventuellen Probleme oder Schwierigkeiten im Übersetzungsprozess diskutiert und zusammen eine Lösung oder mindestens einen Kompromiss gefunden. Da es im schon erwähnten EU Portal auch eine offizielle zielsprachliche Variante des ausgangssprachlichen Textes gab, war zuletzt diese Übersetzungsaktivität mehr eine Selbstevaluation der eigenen Fähigkeiten. Obwohl zum Beispiel die Studenten die typischen lexikalischen Strukturen des deutschen Textes richtig und einfach verstanden haben, bestand die Schwierigkeit darin, die entsprechende Struktur in der Zielsprache (Rumänisch) in der Fachsprache des Rechtes zu identifizieren. Dazu haben überwiegend sowohl Diskussionen im Plenum,

als auch konkrete Beispiele von ähnlichen rumänischen gesetzlichen Texten (auch im Internet verfügbar) entscheidend beigetragen.

4. Schlussbemerkungen: Übersetzung als Einstieg in die Kommunikation

Als eine praxisorientierte Übungsform, definiert sich die Übersetzung im Rahmen eines Fachsprachenunterrichts als klarer Einstieg in die Kommunikation. Nicht nur die Phase des Transfers im Übersetzungsprozess, sondern auch die Diskussionen und Auseinandersetzungen um inhaltliche oder translatorische Schwierigkeiten erlauben und unterstützen die mündliche Kommunikation im Fremdsprachenunterricht.

Eine Übersetzungswerkstatt ist auch eine komplexe Übung, denn man trainiert dadurch sowohl Übersetzungsfertigkeiten, als auch Grammatik, Wortschatz und natürlich die Besonderheiten der behandelten Fachsprache. Am Ende der in diesem Artikel analysierten Übersetzungswerkstatt haben die Studenten – auch beim Anfängerniveau – Kontakt nicht nur mit der typischen Merkmale der deutschen Fachsprache des Wirtschaftsrechtes, sondern auch mit bestimmter Hilfsmittel, die nützlich für das Weiterlernen der Sprache sein könnten, genommen.